

sp

sociální práce sociálna práca

nabízíme spojení teorie s praxí
ponúkame spojenie teórie s praxou

100 let československé sociální práce

5

2018

ročník 18

vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci
a Evropský výzkumný institut sociální práce OU

Sociální práce / Sociálna práca

Czech and Slovak Social Work

Recenzovaný odborný časopis

Šéfredaktor / Editor-in-chief:

Libor Musil, Masaryk University, Czech Republic

Zástupci šéfredaktora / Deputy to the Editor-in-chief:

Brian Littlechild, University of Hertfordshire, United Kingdom

Eva Mydlikova, Trnava University in Trnava, Slovakia

Redakční rada / Editorial Board

Balogova Beata, University of Presov, Slovakia

Barretta-Herman Angeline, University of St. Thomas, Minnesota, USA

Erath Peter, Catholic University of Eichstätt, Germany

Ewijk Hans Van, University for Humanistic Studies, Nederland

Gojova Alice, University of Ostrava, Czech Republic

Gulczynska Anita, University of Lodz, Poland

Hämäläinen Juha, University of Eastern Finland, Kuopio, Finland

Chytil Oldrich, University of Ostrava, Czech Republic

Jovelin Emmanuel, Catholic University of Lille, France

Kallay Andrej, Trnava University in Trnava, Slovakia

Keller Jan, University of Ostrava, Czech Republic

Klusacek Jan, Evangelical Theological Seminary College, Czech Republic

Kristan Alois, Jabok College, Czech Republic

Matulayova Tatiana, Palacky University, Czech Republic

Mills Karen, University of Hertfordshire, United Kingdom

Metteri Anna, University of Tampere, Finland

Montgomery Arlene, University of Texas at Austin, USA

Novosad Libor, Palacky University, Czech Republic

Payne Malcolm, Manchester Metropolitan University, United Kingdom

Puhl Ria, Catholic University of Applied Sciences KFH NRW, Cologne, Germany

Rusnakova Marketa, Catholic University in Ruzomberok, Slovakia

Semigina Tetyana, Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Kyiv, Ukraine

Schavel Milan, St Elizabeth University in Bratislava, Slovakia

Sookraj Dixon, University of British Columbia, Okanagan, Canada

Sykorova Dana, Palacky University Olomouc, Czech Republic

Balaz Roman, Masaryk University, Czech Republic

Vychází 6x ročně / The Journal is published 6 times per year (4 times in Czech and Slovak, 2 times in English)

ISSN 1213-6204 (Print), ISSN 1805-885X (Online)

Registrační číslo MK ČR / Registration Number of the Ministry of Culture: MK ČR E 13795

Číslo vyšlo 30. září 2018 / This issue was published on 30th September 2018

Editor čísla / Issue Editor:

Oldrich Chytil, University of Ostrava, Czech Republic

Vydává / Published by:

Asociace vzdělavatelů v sociální práci, Joštova 10, 602 00 Brno, IČO: 49465619,

a Evropský výzkumný institut sociální práce OU, Fr. Šrámka 3, Ostrava

Korektura / Proofreading: Vilem Kmunicek

Grafická úprava / Layout: Radovan Goj (www.goj.cz)

Tisk / Print: Printo, spol. s r. o. (www.printo.cz)

Webové stránky časopisu / Journal Website: www.socialniprace.cz

Editorial

Editorial	3
-----------------	---

Stati

Marie Špiláčková: Etablování profesionální sociální práce v rámci sociální politiky podniků na území Čech a Moravy	5
---	---

Pavla Kodymová: Propojení americké a československé sociální práce na území Čech v letech 1918–1936 prostřednictvím aktivit Alice Masarykové	19
--	----

Jana Levická: Prínos Ústavu M. R. Štefánika ku vzdelávaniu sociálnych pracovníkov na Slovensku	35
---	----

Kateřina Glumbíková, Soňa Vávrová: Koncept naděje a žádoucí budoucnosti jako nástroj redukce instrumentální odpovědnosti v individuální plánování v azylových domech v České republice	52
--	----

Recenze

Eva Mydlíková: Posudzovanie sociálnej rizikovosti rodiny. (Pavel Navrátil)	65
Robert Garfield: Mužský kód: klíč k mužským emocím. (Ivana Hrubešová)	66
Denisa Šoltésová: Rizikový pojem „canisterapia“. (Alena Rusnáková)	69

Online prakticko-publicistická část časopisu	72
---	-----------

Naše poslání a cíle	73
----------------------------------	-----------

Zaměření příštího čísla	74
--------------------------------------	-----------

Editorial

Editorial	3
-----------------	---

Articles

Marie Spilackova: Establishment of Professional Social Work within the Social Policy of Enterprises in the Territory of Bohemia and Moravia	5
---	---

Pavla Kodymova Linking American and Czechoslovak Social Work on the Territory of Bohemia between 1918 and 1936 through the Activities of Alice Masaryk	19
--	----

Jana Levicka The Asset of the Institute of M. R. Štefánik for the Education of Social Workers in Slovakia	35
--	----

Katerina Glumbikova, Sona Vavrova: Concept of Hope and Desirable Future as a Tool of Reducing Instrumental Accountability in Individual Planning in Shelters in the Czech Republic	52
--	----

Book Reviews

Book Reviews	65
--------------------	----

Online Practical-Journalistic Part of the Journal	72
--	----

Our Mission	73
--------------------------	----

Next Issue Focus	74
-------------------------------	----

Editorial

Vážené čtenářky a čtenáři,

cílem čísla, které jste právě otevřeli, bylo přispět texty založenými na historickém výzkumu sociální práce k oslavě významného výročí 100 let československé sociální práce. Předpokládal jsem, že se ke kulatému výročí československé sociální práce bude konat řada akcí, jejichž garantem bude především Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. Vzhledem k tomu, že se mé představy o významu připomínaného výročí pro českou společnost nenaplnily, považuji za důležité, že toto výročí připomíná právě časopis Sociální práce / Sociálna práca.

V letošním roce rovněž připomínáme 50. výročí obnovení činnosti Ministerstva práce a sociálních věcí jak na úrovni federace, tak na úrovni České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky a s ním spojené obnovení činnosti profesionální sociální práce v Československu.

V anotaci čísla jsem uváděl, že prací založených na historickém výzkumu v sociální práci je stále málo. Historický výzkum sociální práce, který je založen na analýze dostupných zdrojů, kterými jsou dobové publikace, časopisy, archivní materiály, případně vzpomínky přímých účastníků, musí být opřen o metodologii historického výzkumu. Práce v archivu vyžaduje čas, kterého mají zejména akademici přetíženi byrokratickými povinnostmi čím dál méně. To je pravděpodobně důvodem, proč i v našem čísle jsou pouze tři stati opřené o historický výzkum.

První statí v čísle je text Marie Špiláčkové, který zachycuje vývoj podnikové sociální práce na území Čech a Moravy v letech 1921–1992, který je výsledkem práce zejména v archivech. Tento příspěvek je cenný tím, že publikuje výsledky historického výzkumu dosud nezpracovaného tématu. Zároveň může být inspirací, jak dělat historický výzkum v sociální práci.

Druhá stať Pavly Kodymové mapuje propojení americké a československé sociální práce na území Čech v letech 1918–1936. I tato stať přináší nové poznatky o vzdělávání v sociální práci a profesionalizaci sociální práce v období první Československé republiky.

Třetí stať Jany Levické s názvem Prínos ústavu M. R. Štefánika ku vzdelávaniu sociálnych pracovníkov na Slovensku je cenná zejména proto, že jde o první publikaci, která na základě archivních materiálů přináší první ucelené informace o zkoumané vzdělávací instituci. Předložený text vyvrací některé omyly týkající se Ústavu M. R. Štefánika, které jsou uváděny v publikacích zabývajících se historií vzdělávání v sociální práci v Československu.

Poslední stať autorek Kateřiny Glumbíkové a Soni Vávrové je výborným příkladem toho, jak koncipovat výzkum v sociální práci. Význam statí spočívá v tom, že kriticky reflektuje, k čemu může vést standardizace v sociální práci, v tomto případě naplňování standardu individuálního plánování.

Věřím, že předkládané číslo časopisu Sociální práce / Sociálna práca bude pro čtenářky

a čtenáře zajímavé, protože přináší nové dosud nepublikované poznatky z historie československé sociální práce. Všechny publikované statí jsou excelentním příkladem toho, že sociální práce je právem samostatnou vědeckou disciplínou, protože užívá ve výzkumu standardní výzkumné metody.

Oldřich Chytil,
editor čísla

Inzerce

REMIUM
PRAHA

VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY

DLUHOVÉ PORADENSTVÍ v sociální práci

v rozsahu 24 hodin

Kurz pro pracovníky v pomáhajících profesích i ve státní správě, kteří v rámci svého povolání poskytují nebo budou poskytovat dluhové poradenství.

Kurz se koná 24. – 26. října 2018.

PSYCHEDELIKA S NOHAMA NA ZEMI

v rozsahu 8 hodin

Seminář pro soc. pracovníky, psychoterapeuty, lékaře a další, kteří se při své práci setkávají s tématem psychedelik.

Seminář se koná 29. října 2018.

Podrobnější informace na
www.remedium.cz
tel: 272 743 360
vzdelavani@remedium.cz

Etablování profesionální sociální práce v rámci sociální politiky podniků na území Čech a Moravy

*Establishment of Professional Social Work within the Social
Policy of Enterprises in the Territory of Bohemia and Moravia*

Marie Špiláčková

Doc. Mgr. Marie Špiláčková¹, Ph.D., je docentkou v oboru Sociální práce na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Ve výuce i ve výzkumu se zaměřuje na teorie a metody sociální práce zejména s ohledem na historický kontext. Rozvíjí metodologii historického výzkumu v sociální práci. Podporuje odborný diskurz s cílem posílit vědomí a myšlení o historii sociální práce v různých dimenzích.

Abstrakt

CÍLE: Cílem článku je zachycení vývoje podnikové sociální práce na území Čech a Moravy v letech 1921–1992, jež probíhala v rámci podnikových sociálních politik. **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** Sociální politika vytvářela vhodné prostředí pro etablování profesionální sociální práce. V současné odborné literatuře je podniková sociální práce popsána jen útržkovitě, bez vazby na obsah sociální politiky uplatňované v rámci jednotlivých podniků a způsob její realizace. **METODY:** Zvolená metodologie je v souladu s hermeneutickým pozadím postavena na historickém výzkumu s využitím metod obsahové analýzy a orální historie. **VÝSLEDKY:** Výsledkem je na vědeckých základech zpracovaná syntéza poznatků o konstituci podnikové sociální práce. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Ambicí práce je vyplnit bílé místo ve vývoji české sociální práce v prostředí podniků, poskytnout relevantní poznatky odborné veřejnosti, podpořit identitu sociálních pracovníků s jejich profesí, současně kolektivní vědomí a zároveň přispět k rozvoji myšlení o historii sociální práce. Taktéž může motivovat či inspirovat badatele k další navazující práci.

Klíčová slova

sociální práce, podniky, sociální politika, historický výzkum, Čechy a Morava

Abstract

OBJECTIVES: The aim of the article is to capture the development of social work in enterprises in the territory of Bohemia and Moravia in the years 1921–1992, which took place within the framework of social policies in enterprises. **THEORETICAL BACKGROUND:** Social policy has created an appropriate environment for the establishment of professional social work. In current professional literature, social work in enterprises is described only in fragmentary terms,

¹ Kontakt: Doc. Mgr. Marie Špiláčková, Ph.D., Katedra sociální práce, Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity, Fr. Šrámka 3, 709 00 Ostrava; marie.spilackova@osu.cz

without reference to the content of social policy applied within individual enterprises and the way of its implementation. **METHODS:** The chosen methodology is based on historical research based on the hermeneutical background using methods of content analysis and oral history. **RESULTS:** The result is a synthesis of knowledge on the constitution of social work in enterprises on scientific basis. **IMPLICATIONS FOR SOCIAL WORK:** The ambition of the work is to fill a white space in the development of Czech social work in the business environment, to provide relevant knowledge of the professional public, to promote the identity of social workers with their profession, simultaneously to collective consciousness, while contributing to the development of thinking about the history of social work. It can also motivate or inspire researchers for further work.

Keywords

social work, enterprises, social policy, historical research, Bohemia and Moravia

1. ÚVOD

Sociální práce má stejně jako každý vědní obor svou historii. Znalostí historie, souvislostí a faktorů, které je ovlivnily, a důsledků, které je vyvolaly, je možné pochopit příčinné souvislosti ovlivňující přítomnost a do značné míry i budoucnost (Oláh a kol., 2009). To odpovídá chápání historie založené na představě kauzálního vztahu. Současnost je nutnou výslednicí předchozího vývoje. V tomto konceptu jsou zakódovány zákonitosti historického vývoje, a tedy i možnost nahlédnout do budoucnosti. Dějiny nejsou skokovou funkcí, ale nutnou součástí procesu (Šubrt, 2010). Znalost historie sociální práce má potenciál vystupovat jako zdroj identity sociálních pracovníků s jejich profesí a zároveň je předpokladem jejího uchování a pěstování. Rovněž Abbott, Adler (1989) a Reisch (1988) považují studium historie sociální práce za významné pro posílení identity sociálních pracovníků a ukotvení základních hodnot a cílů profese. Minulost je důležitá především z hlediska naší kolektivní identity. Poskytuje argumenty a podněty pro skupinovou sebeidentifikaci a soudržnost. Minulost tuto identitu posiluje vědomím společně sdíleného osudu, dodává důkazy pro hodnocení současného stavu a tvoří předpoklad pro hledání a utváření společné budoucnosti (Šubrt, 2013). Česká sociální práce na komplexní zpracování svých dějin stále ještě čeká.

Zmínky o podnikové sociální práci najdeme ve velmi skromné formě například u autorů Kodymové (2014) nebo Šíkové (2001:147), která píše, že velké závody a jiné výrobní jednotky byly druhou oblastí, ve které se zcela přirozeně rozvíjela sociální práce. Více prostoru věnuje komplexním programům péče o pracovníky Tomeš (2013). Autoři se shodují na jednom, a to, že podniková sociální práce na našem území existovala. Jen u Tomeše najdeme její zařazení do podnikové sociální politiky. Přitom dle Šíkové (1980) byla sociální práce v organizacích významnou součástí podnikové sociální politiky.

S ohledem na nedostatek kvalifikovaných poznatků o vývoji sociální práce v podnicích byl realizován rozsáhlý historický výzkum, s cílem poukázat na konstituci podnikové sociální práce v rámci sociální politiky významných subjektů v průběhu dvacátého století na území Čech a Moravy. Studovanými subjekty byly záměrně zvolené Vítkovické železárny se sídlem v Ostravě, firma Baťa ve Zlíně a komplexní programy péče o pracující, které po roce 1969 metodicky vedlo Federální ministerstvo práce a sociálních věcí Československé republiky (dále jen FMPSV). Parciální výsledky zmíněného výzkumu jsou zachyceny v předkládaném textu. Časově je příspěvek ohraničen první zmínkou o existenci podnikové sociální práce ve vymezeném území, to je rokem 1921, a následně rokem 1992, kdy zaniklo oddělení pracovních podmínek FMPSV.

2. METODOLOGIE

Metodologicky je práce v souladu s hermeneutickým pozadím postavena na historickém výzkumu, který je přístupem kvalitativní výzkumné strategie. Je nutné připomenout, že v historickém výzkumu jde zejména o interpretaci studovaných materiálů k tématu. Výzkumné metody zastupuje hermeneuticko-klasifikatorní obsahová analýza dle Plichtové (1996), metoda orální historie užitá jako triangulační metoda a tematická analýza aplikovaná na shromážděné poznatky. Významnou součástí výzkumu je podpora zjištěných poznatků prostřednictvím vzpomínek přímých pamětníků dané doby. Sociální práce má v této oblasti výjimečnou pozici, neboť s ohledem na profesní počátek sociální práce, datovaný na dvacátá léta minulého století, mohou badatelé využít při studiu určitých vývojových etap sociální práce jedinečné informace od dosud žijících pamětníků.

3. TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ POJMŮ

Sociální práci zmiňuje historický diskurz zejména v souvislosti s proměnami sociální politiky. Od svých profesionálních počátků je sociální práce významným nástrojem sociální politiky. V roce 1921 hodnotil ministr sociální péče Dr. J. Gruber pozitivně sociální politiku Československé republiky. Napsal, že v některých směrech jsme byli v čele sociální politiky kontinentu evropského a amerického a daleko nad úmluvy mezinárodní. Vyzdvihoval například podnikovou socializaci (Gruber, 1921).

Sociální opatření významným způsobem ovlivnila formu i obsah praxe sociální práce, která byla na území Čech a Moravy v mnohém obdobná jako v ostatních evropských zemích.

3.1 Podniková sociální politika

Pojetí sociální politiky se dle Šálkové a Tomeše (1983) mění podle toho, jak mění společenská praxe její funkce, obsah a rozsah. Zakladatel „české školy sociální politiky“ Albín Bráb považoval sociální politiku za součást politiky hospodářské, kdy byla sociální politika ztotožňována se systémem opatření především v oblasti zaměstnanosti, mzdového vývoje a sociálního zabezpečení. Cílem sociální politiky byl podle Bráby zdárný rozvoj společnosti a ochrana proti společenským otřesům. Sociální politiku Engliš (in Kotous a kol., 2014) rozlišoval na všeobecnou a zvláštní. V rámci všeobecné šlo o rozdělování plodů práce a břemene práce podle zásad osobní solidarity. Zvláštní sociální politika byla politikou pro určité třídy, např. střední třídy, dělnictvo, chudinu a spotřebitele. Dle Macka (1923, 1925) má sociální politika napravovat vady a nespravedlnosti plynoucí z vládnoucího společenského zřízení. V užším pojetí chápal Macek sociální politiku jako jeden z oborů státní politiky. V nejužším smyslu slova za snahu co nejvíce napomáhat zlepšení podmínek dělnického obyvatelstva (Rákosník, Tomeš, 2012).

Hlavním realizátorem cílů v oblasti růstu hmotné i kulturní úrovně obyvatelstva a jeho sociálních jistot byl stát, společenské, socialistické, hospodářské a ostatní organizace (Šálková, 1981). Průcha a kol. (1983) vymezuje cíl sociální politiky v užším pojetí jako vytváření životních a sociálních jistot pracujících. Průmyslový podnik byl popisován jako sociální systém, ve kterém se promítaly ve zmenšeném měřítku znaky, problémy, zájmy a konflikty typické pro celospolečenská hlediska, národní či státní (Zapletalová, Zapletal, 1972). Podniková sociální politika vycházela jednak z direktivně pojatých státních plánů a dále byla ukotvena legislativně. Představovala kontinuální a cílevědomou péči o zaměstnance z hlediska zabezpečení jeho oprávněných sociálních potřeb (Kutta a kol., 1980a; Kutta a kol., 1980b). Sociální odpovědnost státu se plynule přesunula na podniky a organizace.

3.2 Podniková sociální práce

Obsah sociální práce a její metody se vyvíjely podle specifických sociálních potřeb občanů v rámci sociální péče a sociální politiky. Mary Richmond (1942:112) definovala sociální práci

takto: „Sociální práce případová sestává z těch pochodů, které rozvíjejí osobnost záměrně vedeným přizpůsobováním člověka člověku a jeho sociálnímu prostředí.“ Profesor In. A. Bláha definoval sociální práci na sjezdu sociální a zdravotní práce v Československé republice v r. 1928, kdy sociální práci rozuměl „specialisovanou činnost, usilující odstraniti nebo napravití sociální nedostatky“ (Klíma, 1931:31). Vymezení sociální práce poskytli i sociální důvěrníci Baťových závodů. Na konferenci osvětových a sociálních důvěrníků prodejen, konané v Praze v roce 1944, bylo předneseno: „Celá sociální práce spočívá na principu nauky o společenském zřízení, staveném na základě společenského vlastnictví. Tato nauka má název sociální a v podstatě říká, že se lidé mají dělit o strasti i slasti, které je potkávají, jeden druhému má pomáhat a mají si vycházet vzájemně vstříc“ (SOkA, Zlín, Prodejní v ČSR X, inv. č. 87).

Terminologicky byla sociální práce dle Šmýda (1972) vymezována jako soubor činností, jejichž účelem bylo přímé a na člověka nebo jeho rodinu bezprostředně působící úsilí o zachování jeho vztahu ke společnosti, nejbližšímu prostředí, ke vzdělání, k práci atd. Sociální práce byla charakterizována jako práce sociálně diagnostická, konzultační a výchovná, zajišťující sociální služby v konkrétních případech. Podobně se vyjadřuje i Tomeš (1996), dle kterého je sociální práce chápána jako sociální služba ve prospěch lidí v sociální nouzi.

Po druhé světové válce byly zaznamenány výrazné snahy o zřízení závodní sociální služby pojmávané jako podniková sociální instituce. Úkolem bylo uspokojování sociálních potřeb pracovníků organizací v zájmu předcházení jevům, které by brzdily jeho pracovní výkon. Na zavedení závodní sociální služby se podílelo Revoluční odborové hnutí. Činnosti realizovali sociální pracovníci, kteří fungovali často na pozicích sociálních referentů (Berka, Šálková, Tomeš, 1987).

Po roce 1969 se podniková sociální práce prováděla podle sociálního plánu či programu organizace z jejich vlastních zdrojů. Sociální pracovník byl oprávněn podle pokynů vedení organizace provádět s pracovníky příslušná šetření na pracovišti i v místě bydliště (Šálková, 1971). Závodní sociální služby a individuální a skupinová péče o pracovníky byly souhrnně v dobových materiálech označovány za diferencovanou péči o pracovníky. Sociální činnosti vykonávané sociálním pracovníkem byly určeny členům pracovních kolektivů a jejich rodinám. Podniková sociální práce byla součástí sociální politiky podniku. Sociální práci v podniku chápeme jako konkretizaci podnikové sociální/personální politiky.

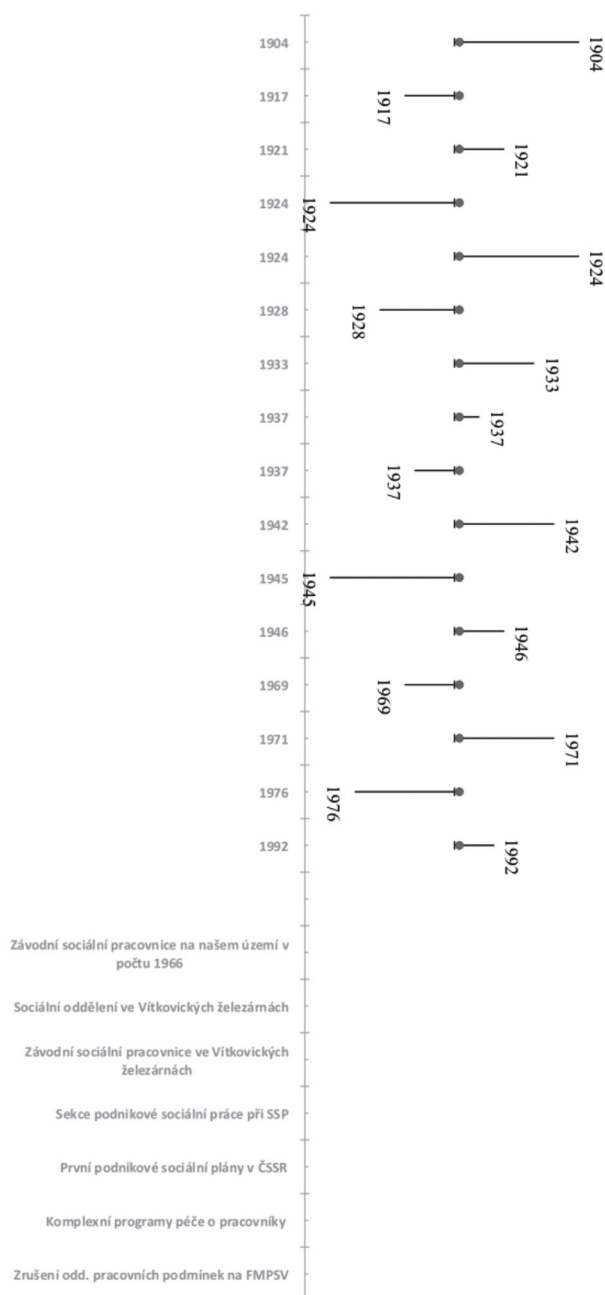
Dalším významným rysem sociální práce byla popisovaná změna její orientace od tzv. klasických „sociálních případů“ do oblasti péče o populaci „společensky nedeficitní“, jako byly např. děti a mládež, pracující ženy, zvláště s malými dětmi, pracovníci na rizikových pracovištích a důchodci (Šálková, Tomeš, 1983). Sociální práce tak měla výrazný preventivní charakter.

4. ČASOVÁ OSA VÝVOJE PODNIKOVÉ SOCIÁLNÍ PRÁCE

Na základě studia archivních dokumentů a relevantní literatury k tématu vyvstaly hlavní milníky ve vývoji podnikové sociální práce ve vymezeném území a období. Pro přehlednost jsou níže zachyceny do schématu.

Schéma 1: Časová osa vývoje podnikové sociální práce ve vymezeném prostoru

Zdroj: Špiláčková, 2016

První zmínky o vybudování tzv. závodní sociální práce v Československu nacházíme již na počátku 20. století. V časopise Sociální revue z roku 1923 se můžeme dočíst o sociální péči československých státních drah. Zabezpečovací systém zaměstnanců Československých státních drah fungoval v letech 1919–1938. Zaměstnanci získali účast v tomto systému záruku zabezpečení ve stáří, při úrazu a v nemoci (Bek, 2015). V rámci nemocenské pokladny byla zavedena tzv. laická kontrola. Úkolem těchto laických kontrolorů bylo nemocné doma navštěvovat a kontrolovat, zda doma opravdu jsou. Dále pak měli stejný úkol jako sociální pracovníci, a to povinnost „ukazovati na případy křiklavé bída a navrhnutí příspěvů“. Vzdělávání laických kontrolorů probíhalo v Praze formou dvoutýdenních kurzů (Sociální péče čsl. státních drah, 1923:299).

Téma „Sociální služby v průmyslu“ bylo zařazeno jako oficiální odborná sekce Mezinárodní konference sociální služby v Paříži, která se konala jako součást „Čtrnácti dní mezinárodní sociální péče“ v termínu 1.–13. 7. 1928. Na sjezdu přednášeli např. Marie Krakešová, Helena Radlinská a další (Kotek, 1928).

V období druhé světové války se sociální pracovnice naplno věnovaly své práci také v podnicích. Z článku s názvem Závodní sociální pracovnice (1943) vyplývá, že začátkem října 1942 pracovalo v naší republice celkem 1966 závodních sociálních pracovnic a 327 jejich pomocnic. Převážně našly uplatnění ve zbrojních závodech a v závodech s převážně ženským osazenstvem. V téže době bylo v kurzech pro výcvik závodních sociálních pracovnic 499 čekatelek.

Po druhé světové válce byly zaznamenány výrazné snahy o zřízení závodní sociální služby pojmávané jako podniková sociální instituce. Úkolem bylo uspokojování sociálních potřeb pracovníků organizací v zájmu předcházení jevům, které by brzdily jeho pracovní výkon. Na zavedení závodní sociální služby se podílelo Revoluční odborové hnutí. Činnosti realizovali sociální pracovníci, kteří fungovali často na pozicích sociálních referentů (Berka, Šálková, Tomeš, 1987).

Na potřebu odborně připravených sociálních pracovníků pro práci v závodech reagovaly také odborné školy. V roce 1947 byly v Ostravě při odborné škole pro ženská povolání pokusně ustanoveny první ročníky budoucí čtyřleté sociálně zdravotní školy a druhý ročník školy pro vzdělání sociálních pracovnic. Z výkazu o maturitních zkouškách se lze dočíst, že studentky absolvovaly ve druhém ročníku povinnou praxi ve Vítkovických železárnách v oblasti závodní péče. Tematicky vybrané maturitní otázky zněly „Organisace sociální politiky ve znárodněných podnicích“, „Péče o pracující v lidové demokracii“ nebo „Péče o bydlení a stravování dělnictva“ (AMO, Vyšší zdravotní škola ve Vítkovicích, NAD 490, kart. 6, inv. č. 125).

Péče o zaměstnance podniku byla součástí sociálního plánu a korespondovala s ideou celostátní sociální politiky, jak píše Dr. Purkyňová (1946) z Ústavu lidské práce v článku zařazeném do časopisu Sociální pracovnice v prvním poválečném ročníku.

Po roce 1969 se podniková sociální práce prováděla podle sociálního plánu či programu organizace z jejich vlastních zdrojů. Sociální pracovník byl oprávněn podle pokynů vedení organizace provádět s pracovníky příslušná šetření na pracovišti i v místě bydliště (Šálková, 1971). Sociální činnosti vykonávané sociálním pracovníkem byly určeny členům pracovních kolektivů a jejich rodinám. Podniková sociální práce byla součástí sociální politiky podniku. Sociální práci v podniku chápeme jako konkretizaci podnikové sociální/personální politiky.

Do rozvoje podnikové sociální práce významně zasáhla Společnost sociálních pracovníků. V červnu 1969 byla ustavena sekce sociálních pracovníků v podnicích v rámci Společnosti sociálních pracovníků s členskou základnou čítající celkem 70 členů. Předsedkyní sekce se stala Ing. Helena Šálková. Od roku 1969 byla Společnost sociálních pracovníků jediná, která předávala a rozvíjela informace o sociální práci ve všech oblastech sociální práce.

Vítkovické železářny v Ostravě

O existenci sociální péče ve Vítkovických železárnách a jejím provádění lze usuzovat z dobového textu. Dozvídáme se, že v roce 1937 byl k provádění sociální politiky pověřen ředitel Dr. Herain s pomocí několika vyšších úředníků zodpovídající za mzdovou politiku, úkolové mzdy, časové

mzdy, právní věci, bytové věci, příjímáči kancelář a za bezpečnost. Dále byli řediteli Herainovi podřízeni: nemocenská pojišťovna, penzijní ústav, zaopatřovací ústav, závodní nemocnice a výchova učňů. Sociální péči vedl inspektor Langfort s šesti dalšími zaměstnanci (AV, Vítkovice 1946–1954, inv. č. 901, ev. č. 153). V zachovalé studii o pracovní a sociální politice Vítkovických železáren, kterou v roce 1937 napsal Dr. Rudolf Schwenger, se uvádí, že závodní sociální politika vítkovických železáren spočívala na skutečnosti, že závod je nejen výrobním místem, kde se vyrábí zboží, ale rovněž sociální komunitou/společenstvím. Jako taková měla také sociální úlohy. Ze sociální odpovědnosti podniku vůči zaměstnancům se v průběhu času vyvinulo velké množství opatření a zařízení, která měla uspokojovat téměř všechny potřeby zaměstnanců, a především pokrývat mezery, které ohrožovaly jejich životní úroveň, ať už jde o nemoc, nouzi, stáří nebo jiné „rány osudu“. Právě v tomto ohledu byla vítkovická závodní sociální politika mimořádně rozvinutá a obsažná (AV, VVHT 17, inv. č. 6099, ev. č. 1405).

Po roce 1945 se název sociálního oddělení měnil stejně jako jeho zařazení do odborů závodu. Prošel názvy sociální oddělení, sociální skupina, péče o osazenstvo a sociální sekce až po konečné zařazení sociálního oddělení do zaměstnaneckého odboru.

Sociální oddělení spravovalo celkem 3 fondy statutární, 3 fondy zaměstnanců, 4 fondy národního podniku, 2 statutární nadace a síť závodních sociálních pracovníků na pracovištích v provozu (AV, Vítkovice 1946–1954, inv. č. 898, ev. č. 153). Sociálním pracovníkům bylo kladeno na srdce, aby se při všech získaných přátelských vztazích nenechávaly strhnout do sentimentality a snažily se objektivně vysvětlit a přesvědčit zaměstnance, že pokud nebudou konat své povinnosti a nebudou plnit zadané úkoly, nemůžou pak žádat od podniku věci, které podnik neposkytuje všem (AV, Vítkovice, ROH 1945–1954, inv. č. 53, ev. č. 14).

Úkolem sociální péče bylo dle dokumentů z roku 1947 působit tak, aby vytvářela v závodě s ohledem na celostátní sociálně-politický plán předpoklady pro zvyšování životní úrovně a spokojenosti zaměstnanců, jejich rodinných příslušníků a tím i vytvářela předpoklady pro zvyšování produktivity práce (AV, Vítkovice 1946–1954, inv. č. 1684, ev. č. 218).

Závodní sociální pracovník/pracovnice byl odborným zaměstnancem závodu stejně jako závodní lékař nebo bezpečnostní technik, se kterými co nejúžeji spolupracoval. Jejich činnost zapadala po stránce organizační do všeobecné činnosti závodů a znamenala prohloubení jednoho z úseků správy, a to závodní sociální služby (AV, Vítkovice 1946–1954, inv. č. 1684, ev. č. 218). Každému sociálnímu případu, zaměstnanci VŽ, byla založena složka v evidenční kartotéce. Ve Vítkovických železárnách, n. p., vedlo evidenci dělníků „osobní dělnické oddělení“ a evidenci úředníků „osobní úřednické oddělení“. Sociální pracovnice vykonávaly vyšetřování v rodinách, tzv. úřednické intervence. V roce 1947 došlo k navýšení počtu sociálních pracovníků. Ve VŽ pracovaly 3 odborně školené sociálně-zdravotní pracovnice a 3 pomocnice – kurzistky (AV, Vítkovice 1946–1954, inv. č. 1087, ev. č. 168). Spolupráci sociální oddělení VŽ rozvíjelo s Československým červeným křížem, s Okresní péčí o mládež, s Masarykovou ligou proti tuberkulóze, se Sociální pomocí, s Charitou, Městským úřadem sociální péče, Zemskou prázdninovou a ozdravnou péčí, spolkem Ludmila, Úřadem ochrany práce a dalšími sociálně zdravotními institucemi (AV, Vítkovice, Vítkovice 1946–1954, inv. č. 1070, ev. č. 167).

Závodní sociální práce ve Vítkovických železárnách byla vedená odborně a na náležité úrovni, o čemž svědčí exkurze studentek Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče z Prahy v roce 1947 a taky předávání zkušeností podnikové sociální pracovníci ze Škodových závodů, která o zaslání systému organizace práce sociálních pracovníků ve VŽ žádala (AV, Vítkovice, Vítkovice 1946–1954, inv. č. 1087, ev. č. 168).

Firma Baťa ve Zlíně

U firmy Baťa ve Zlíně je existence sociálního oddělení datována od roku 1924. Sociální oddělení bylo pověřeno prováděním tzv. podpůrné péče o spolupracovníky firmy Baťa a jejich rodinné příslušníky. Oddělení projednávalo jednotlivé žádosti uchazečů o podporu, navrhovalo vyšší podporu

a řídilo jejich proplácení (SOkA, Zlín, BN 035, inv. č. 74. fol. 16). Dle dochovaných materiálů byla u firmy Baťa v roce 1937 zřízena pozice sociálního referenta (SOkA, Zlín, Sociální oddělení II/10, inv. č. 4, kart. č. 1332). Sociální referent řešil otázky sociálního rázu, vyřizoval přání a stížnosti zaměstnanců, uděloval porady všem, kteří řešili osobní problémy a o radu požádali. Do sociální péče o zaměstnance spadaly: stížnosti na propuštění, na přemístění, na nadřizené, na spolupracovníky, stížnosti mzdové, na ubytování, na sociální pojištění. Dále sociální referent vyřizoval žádosti, pokud to nemohlo vyřídit osobní oddělení. Jednalo se zejména o žádosti podložené sociálními důvody: žádosti o práci, o změnu práce, o zvláštní odměnu, o prominutí trestu, o povolení k léčení, žádosti o právní poradu, žádosti o podporu z Baťova podpůrného fondu (SOkA, Zlín, Sociální oddělení II/10, inv. č. 5, kart. č. 1333).

Mimo to se u sociálního referenta soustřeďovaly různé návrhy na zlepšení pracovního prostředí zaměstnanců. Sociální referent prováděl svou práci tak, „aby pomohl odstranit starosti a vnášel spokojenost do rodin zaměstnanců“. Měl v popisu práce např. řešit nesrovnalosti v manželství, udílet porady v rozvodových řízeních, provádět bytové intervence v ubytovacím oddělení, informovat nemocné zaměstnance o nárocích, které mají proti nemocenské pojišťovně nebo Ústřední sociální pojišťovně. V případě, že zaměstnanec potřeboval právní porady ve sporech soukromých proti cizí osobě anebo ve sporech rodinných, sjednával jim sociální referent bezplatnou právní poradu od právníka (SOkA, Zlín, Sociální oddělení II/10, inv. č. 5, kart. č. 1333). Jako konkrétní příklad sociálního referenta firmy Baťa lze dohledat v archivních materiálech pracovní náplň pana Otmara Jabůrka uzavřenou dne 28. března 1938 (SOkA, Zlín, Baťa, sign. II/2, inv. č. 14, kart. č. 1026). V samotném zápise se objevují dva názvy pracovní pozice. Zatímco v úvodu tiskopisu se objevuje „sociální inspektor“, v textu náplně je „sociální referent“. Můžeme tuto skutečnost interpretovat jako variaci synonymem.

V roce 1938 byla zavedena novinka v sociální ochraně u firmy Baťa. Podle zprávy z časopisu Zlín ze dne 10. 12. 1938 byl zřízen sociální inspektorát, který „bude dozírat nad dodržováním zákonitostí a pracovních a sociálních práv zaměstnanců“. Sociální hlídku řídil Karel Huták, sociální inspektor prodejního oddělení firmy Baťa (Průmyslový úředník, Praha, 1938, in SOkA, Zlín, Výstřižková služba II/8, inv. č. 34, kart. č. 191).

Účelem sociální hlídky a sociální inspekce bylo vytvořit nástroj, který by svou funkcí sloužil všem a všude, kde se vyskytla potřeba (SOkA, Zlín, Výstřižková služba II/8, inv. č. 34, kart. č. 193).

V roce 1945 se konala konference sociálních pracovníků firmy Baťa v Napajedlech v závodech Fatra. Celodenní program byl zaměřen na otázky ozdravovací, léčebné a sociální péče. Cílem konference byla výměna zkušeností a sjednocení pracovních postupů (Stráž lidu, Olomouc, říjen 1945 in SOkA, Zlín, Výstřižková služba II/8, inv. č. 34, kart. č. 191).

Federální ministerstvo práce a sociálních věcí Československé republiky

Hlavní zásady a úkoly v péči organizací o pracovníky byly stanoveny usnesením vlády Československé socialistické republiky (dále jen ČSSR) č. 66 z roku 1973, které položilo základ systému péče o pracující. Plány sociálního rozvoje podniků, tzv. podnikové sociální plány, nebo komplexní programy péče o pracovníky byly praktickým příkladem sociálního plánování. Kompetenčně spadaly komplexní plány do resortu Federálního ministerstva práce a sociálních věcí ČSSR. Ve všech socialistických organizacích byly zavedeny v období 1976–1980. V souvislosti s přípravou komplexních programů sociální péče byly všem ministrům uloženy úkoly. Jedním z nich bylo i zpřesnění potřeby absolventů sociálních škol a vysokoškolsky vzdělaných odborníků pro sociální práci (Kohout, 1976). Některé větší podniky, například Třinecké železářny, připravily své první podnikové sociální plány již v letech 1971–1973. V letech 1972–1974 zpracoval Československý výzkumný ústav práce metodiku plánování sociálního rozvoje podnikových kolektivů, která měla být rámcová na léta 1976 až 1980 (Kutta, 1980a).

Zpravidla sociální práci zajišťovalo sociální oddělení nebo oddělení péče o pracovníky, zařazené v personálním a kádrovém útvaru (Růžicka, Šálková, 1971). V případě, že měl podnik do 10 tis.

pracovníků, bylo doporučeno vytvořit oddělení sociální práce (Šálková, 1981). Na jednoho sociálního pracovníka mělo připadat maximálně 1000–1500 pracovníků (Šálková, 1989).

Příprava plánů sociální péče nebyla doménou pouze naší republiky. Z materiálů k 20. jednání Komise pro sociální rozvoj Organizace spojených národů (dále jen OSN) z roku 1969, které se konalo v New Yorku, vyplývá jednoznačný důraz na preventivní a rozvojovou roli programů sociální péče. V rámci jednání komise vznikl pětiletý program pro sociální rozvoj na roky 1969–1973, který celkově obsahoval 38 dílčích projektů. Podle projektu č. 12 (Commission, 1969:63) byla oblast sociálního plánování přesunuta do podnikových sociálních plánů. Tehdejší Československá republika měla v komisi zastoupení.

Důležitost zavedení sociální práce v podnicích vycházela z předpokladu, že prožívání nepříznivé osobní situace pracovníka ovlivňuje jeho pracovní výkon a následně způsobuje kolize v interpersonálních vztazích na pracovišti, v prostředí rodiny nebo v blízkém okolí pracovníka. Předcházet těmto situacím a řešit problémy pracovníků bylo úkolem kvalifikovaného sociálního pracovníka, který byl žádoucí odbornou oporou a zároveň kontaktní osobou v případě potřeby odborné konzultace s lékařem, psychologem, právníkem apod. Za základní zdroj problémů pracovníka bylo považováno jeho sociální okolí, tj. rodina, pracovní kolektiv nebo samotný výkon práce (Špiláčková, 2015).

Legislativně byl sociální rozvoj pracovních kolektivů upraven naposledy před rokem 1989 v zákoně o státním podniku č. 88/1988 Sb. Hlavním nástrojem byly plány hospodářského a sociálního rozvoje. Rokem 1989 začala podniková sociální práce postupně zanikat. Její úkoly převzal systém sociálních služeb, který v devadesátých letech vznikal. Za faktické ukončení podnikové sociální práce u nás považuje Šálková (2016) období 1991–1992, kdy bylo zrušeno oddělení pracovních podmínek na FMPSV.

4.1 Příklady ze zahraničí

Činnost sociálních pracovníků v průmyslových závodech nebyla dle Hromady (1942) ani v zahraničí žádnou novinkou. Příkladem je Německo, kde pod jménem Fabrikpflegerin, Sozialbeamtin a Sozialbetriebsarbeiterin působily sociální pracovnice již od roku 1904 v řadě německých závodů. Sociální služby v podnicích byly vytvořeny ve Francii po vzoru Anglie v roce 1917 (Toulotte, 2014). Jako konkrétní příklad uvádí Roháčková (1947) pařížskou továrnu s 800 zaměstnanci, kterou osobně navštívila. Sociální služby byly naprosto nezávislé na zdravotních službách. Její služba spočívala ve vyřizování spisů „Caisse de Compensation“ a „Assurance Sociale“, dále v umísťování dětí zaměstnanců v ozdravovnách a rekreačních táborech, v poskytování stipendií učňům, v péči o závodní knihovnu, v pomoci kojícím matkám a těhotným, v dozoru nad jeslemi a v dohledu nad hygienickými pravidly v závodní kuchyni (Roháčková, 1947).

Příklad ze Švýcarska přednesl Štern v roce 1924 na Mezinárodním kongresu sociální politiky v Praze. Podnikatel Tobler se zasloužil o udržení osmihodinové pracovní doby, zaměstnanci jeho firmy měli podíl na zisku závodu, dobrovolně zavedl starobní a invalidní pojištění. Zřídil nemocenskou pokladnu, bytové kolonie, pořádal jazykové kurzy, v závodě byla jídelna, závodní knihovna, zavedl placenou dovolenou (po dvou letech práce 1 týden dovolené, po 12 letech 3 týdny), do rodin chodily vypomáhat dvě ošetřovatelky, v sobotu se nepracovalo, neděle byla pro odpočinek (Štern, 1925).

Informace o švédských továrních inspektorkách přináší na stránkách časopisu Sociální pracovnice Vostřebalová (1933). Ve výročních zprávách švédské sociální školy (Social Politiska Institutet) lze nalézt, jak velké procento a absolventek bylo zaměstnáno jako sociální pracovnice v továrnách a obchodních podnicích. V náplni práce měla péči o výchovu, o zdraví a o blahobyt dělnictva. Byla považována za odbornici, předkládala své návrhy přímo ředitelství, řídila kurzy, zakládala jesle, organizovala prázdninové osady.

5. INTERPRETACE VÝVOJE A REALIZACE PODNIKOVÉ SOCIÁLNÍ PRÁCE VYBRANÝCH SUBJEKTŮ VE VYMEZENÉM PROSTORU A SLEDOVANÉM OBDOBÍ

Ve Vítkovických železárnách je dle primárních dokumentů prokázána pozice sociálního pracovníka v roce 1945 v souvislosti s vymezeným obsahem sociální péče a vymezením úkolů sociálního pracovníka. Synonymicky jsou variovány pojmy sociální pracovnice a sociálně-zdravotní pracovnice, což odpovídá pojetí sociální práce ve vymezeném prostoru. Hromada (1942) popisuje činnost sociálních pracovníc v průmyslových závodech jako praktické provádění sociálně-zdravotní péče o zdraví a blaho pracujících. Takto chápaná sociální práce byla dle Hromady prováděna již v roce 1904 v německých závodech a posléze i v naší republice.

Sociální oddělení VŽ fungovalo již v roce 1937, jak dokládají archivní prameny, avšak pregnantně v nich není uvedena pozice sociálního referenta či sociálního pracovníka. Jediným poznatkem je, že sociální péči vedl inspektor Langfort se šesti dalšími zaměstnanci. Tato historická skutečnost však nevylučuje pozici sociálního referenta ve VŽ dříve než v roce 1945.

Železárny provozovaly několik zařízení, mezi nimi byly i mateřské školky a útulek pro děti. V roce 1937 se v materiálech uvádí, že mateřské školky a útulek fungovaly pod vedením dvou inspektorek. V roce 1945, tj. po osmi letech, se již píše konkrétněji. Útulek vedla sociální pracovnice VŽ a nad sociálně-zdravotními stránkami závodních školek vykonávala sociální pracovnice dozor. Z toho můžeme usuzovat, že pokud již v roce 1937 existovalo sociální oddělení, zmíněnými inspektorkami mohly být sociální pracovnice.

Chápání pojmu „inspektor/inspektorka“ zdůvodňovala Vostřebalová (1933). Nešlo o inspekci v pravém slova smyslu, ale o výkon sociální práce. Považuji za zajímavé, že autorka měla potřebu rozpor ve dvojmí chápání pojmu vysvětlit v roce 1933. Zřejmě již v této době bylo označení zavádějící a svádělo ke kontrole, dozoru a dohledu, avšak ve skutečnosti o tuto konotaci nešlo.

Z užívaných metod sociální práce je uváděna zejména individuální sociální práce ve formě poradenství a dále dobová literatura hovoří o metodě úřednické intervence v rodině. Bohužel tato metoda není blíže specifikována. Mimo to sociální pracovnice realizovaly výchovné přednášky v oboru sociálně-zdravotním a propagaci sociální práce pomocí rozhlasu a tisku.

Vedení VŽ nebyl lhostejný počet sociálních pracovníc v závodě ani jejich odborná příprava. Odborné doškolovací kurzy pořádaly pro závodní sociální referenty Ústav národního zdraví v Ostravě v roce 1946 a o rok později také Ústřední rada odborů ve spolupráci s ministerstvem sociální péče. V roce 1946 pracovaly v závodě dvě kvalifikované sociální pracovnice a tři administrativní síly. O rok později to již byly tři kvalifikované sociální pracovnice a tři kurzistky. Železárny se po druhé světové válce zapojovaly rovněž do výzkumných aktivit v sociální oblasti. Závodní odborová rada VŽ byla oslovena s požadavkem na účast v republikovém sociálním výzkumu v hutnictví, jejíž výsledky měly sloužit pro navazující plánování v hospodářství.

Sociální práce ve VŽ byla po roce 1945 na vysoké úrovni, o čemž svědčí četné exkurze a návštěvy ze zahraničí. Železárny navštívily belgické sociální pracovnice, dále paní Hana Benešová (choť tehdejšího prezidenta republiky), sociální pracovnice ze Škodových závodů nebo studentky Masarykovy státní školy zdravotní a sociální práce.

Spolupráci sociálního oddělení VŽ rozvíjelo s Československým červeným křížem, s Okresní péčí o mládež, s Masarykovou ligou proti tuberkulóze, se Sociální pomocí, s Charitou, Městským úřadem sociální péče, Zemskou prázdninovou a ozdravnou péčí, spolkem Ludmila, Úřadem ochrany práce a dalšími sociálně zdravotními institucemi.

Existence sociálního oddělení u Bati je datováno rokem 1924. Hlavním úkolem bylo provádění podpůrné péče o spolupracovníky a jejich rodinné příslušníky. Klíčovou pozici zastával sociální referent. V roce 1938 byla pozice pojmenována jako sociální inspektor. Zřídil se sociální inspektorát, který vykonával dohled nad dodržováním norem a pracovních a sociálních práv zaměstnanců. Sociální pracovník byl na pozici sociálního referenta zpovědníkem, důvěrníkem, poradcem, přítelem a zastáncem všech slabších spolupracovníků, jak se uvádí v dokumentech.

Povinností sociálního referenta bylo z dochované náplně práce hlásit všechny nové sociální případy vedení firmy a informovat je o plánu řešení. To odpovídá dvojímu postavení sociálních pracovníků dle Hromady (1942), kteří byli současně důvěrníky dělníků a zároveň důvěrníky vedení závodu. Dále sociální referent podával návrhy na podpory z Baťova podpůrného fondu pro zaměstnance, kteří ve službách závodu zestárlí, onemocněli, nebo potřebovali „zaslouženou“ pomoc.

Z metod sociální práce se v primárních zdrojích zmiňuje pouze individuální sociální práce a opět poradenství jako ve VŽ. Součástí práce bylo potřebné vedení evidencí a kartoték.

Vedení firmy Baťa se také staralo o zkvalitňování odborné sociální práce a o výměnu zkušeností, o čemž svědčí i konání konference sociálních pracovníků firmy Baťa v Napajedlech v roce 1945. Tato informace se dostala i do zlínského tisku.

Realizace podnikové sociální práce se odvíjela od osobnostních předpokladů pro výkon pozice sociálního pracovníka. V praxi se do roku 1969 neobjevovaly žádné metodické postupy či návody, jak sociální práci dělat. Bylo nutné se přiklánět k vlastní intuici, jak situace řešit, odvolávat se na zkušenosti a dovednosti nabyté ze školních let. Na to odkazovala také paní Šálková, když vzpomínala svou profesorku z vyšší školy sociálně právní: „Naše generace sociálních pracovníků byla doktorkou Macháčovou vychovaná tak, že musíme pomáhat lidem, klást důraz na prevenci, odhadnout lidi, nemanipulovat jimi, vést je, aby sami svůj problém řešili. Nedělat to za ně.“ Z provedených rozhovorů s paní Červenákovou a paní Šálkovou vyplynulo, že bylo zapotřebí osobního nasazení a klienty v podnicích hledat. Vyplácely se i kontakty z času po pracovní době, ze soukromého života i z volnočasových aktivit, kdy například obě respondentky oslovovali lidé jen proto, že je znali z místa bydliště a věděli, že „pomáhají lidem“. Bydlet ve stejném místě, jako se nacházel podnik, bylo považováno za výhodu. Další důležitou podmínkou pro výkon sociální práce je dle respondentek získání důvěry lidí k sociální pracovníci.

Významným nástrojem pro realizaci podnikové sociální politiky a sociální práce v praxi byly sociologické průzkumy, které se po roce 1945 prováděly. Příkladem je zapojení Vítkovických železáren do sociálního výzkumu, nebo přítomnost sociologů v podnicích zjišťující analýzy potřeb pracujících. Sociální výzkum v závodě / v dílně se objevil i jako forma sociální práce v dokumentu z roku 1969.

V rámci komplexních programů péče o pracovníky byl sociální pracovník považován za subjekt, za specialistu v oboru, který se aktivně podílí na vytváření sociální politiky podniku. Byl členem podnikového kolektivu a udržoval stálý kontakt s vedoucími pracovníky. Minimální kvalifikací pro výkon pozice sociálního referenta bylo absolvování úplného středního odborného vzdělání se sociálně právním směrem zároveň s alespoň tříletou odbornou praxí.

6. ZÁVĚR

Podniková sociální politika Vítkovických železáren, koncernu Baťa nebo politika realizovaná prostřednictvím komplexních programů péče o pracovníky vytvářela motivační prostředí pro konstituci a vývoj odborné sociální práce. Sociální práce byla chápána jako odborná činnost založená na teoretických základech s využitím poznatků z jiných vědních disciplín. Její výkon v podnicích byl podmíněn absolvováním příslušného vzdělání sociálního směru. Zjevně byla požadována odpovídající kvalifikace pro odbornou činnost se zaměstnanci. V této souvislosti bylo apelováno na potřebu obnovy vysokoškolského vzdělání v sociální práci, která však byla vyslyšena až v roce 1990.

Ambicí práce je vyplnit bílé místo ve vývoji české sociální práce v prostředí podniků, poskytnout relevantní poznatky odborné veřejnosti, podpořit identitu sociálních pracovníků s jejich profesí, současně kolektivní vědomí a zároveň přispět k rozvoji myšlení o historii sociální práce. Taktéž může motivovat či inspirovat badatele k další navazující práci.

Sociální práce byla sociálně výchovným a facilitujícím nástrojem podnikové sociální politiky k zajištění psychicky a společensky vyrovnaných zaměstnanců bez výraznějších sociálních problémů.

Sloužila k „údržbě“ a regeneraci pracovní síly, včetně participace na předcházení problémových situací. Profylaxe je zmiňována s velkým důrazem zejména po roce 1969.

Popsaným metodologickým klíčem byla vytvořena časová osa vývoje podnikové sociální práce. Její konstituce na našem území nikterak nezaostávala za vývojem v zahraničí. To dokladují zajištěné poznatky zejména z časopisů Sociální pracovnice a Sociální revue. První zmínky o výkonu závodní sociální práce se objevují v německých závodech v roce 1904. Sociální pracovnice pečovaly o sociální a zdravotní stránku pracovníků závodů a jejich rodin. Následují příklady o sociálním sekretáři ve švýcarské továrně z roku 1924, o továrních inspektorkách ve Švédsku z roku 1933, a dokonce legislativně upravené sociální a zdravotní péči na pracovištích ve Francii z roku 1942. Na našem území nalézáme první zmínky o existenci laických kontrolorů u Československých státních drah v roce 1921. V podniku Baťa bylo zřízeno sociální oddělení v roce 1924, ve kterém pracovali sociální inspektori. V roce 1937 je prokázána sociální péče ve Vítkovických železárnách s účastí sociálních referentů.

Podniková sociální práce neunikla pozornosti ani odborné veřejnosti. Již v roce 1928 se konala Mezinárodní konference v Paříži s tématem Sociální služby v průmyslu. Účastnicemi konference byly i Marie Krakešová, Helena Radlinská a další nestorky historie národní i mezinárodní sociální práce. K povznesení významu profese přispěly i samotné zkoumané subjekty. Jednak účastí v sociálních výzkumech, jak ukázaly materiály z Vítkovických železáren, tak uspořádáním konference sociálních pracovníků, například koncernu Baťa v roce 1945 v Napajedlech. Významným přínosem bylo zapojení naší republiky do Komise pro sociální rozvoj OSN. V jejím rámci vznikl úkol prakticky realizovat plány péče o pracovníky v podnicích. Výsledkem pak byly komplexní programy péče o pracovníky realizované po roce 1973.

Z výsledků realizovaného výzkumu lze konstatovat, že praxe podnikové sociální politiky na území Čech a Moravy v průběhu dvacátého století byla důstojným a inspirujícím místem pro rozvoj praktické sociální práce. Vytvořila vhodné prostředí pro konstituci sociální práce v podnicích jako svébytné oblasti vývoje.

POUŽITÉ ZDORJE

ABBOTT, C., ADLER, S. 1989. Historical Analysis as a Planning Tool. *Journal of the American Planning Association*, 55(4), 467–473.

Archiv města Ostravy, Fond Vyšší zdravotní škola ve Vítkovicích NAD 490, karton číslo 6, inventární číslo 125.

Archiv Vítkovice, Fond ROH 1945–1954, inventární číslo 53, evidenční číslo 14.

Archiv Vítkovice, Fond Vítkovice 1946–1954, inventární číslo 898, evidenční číslo 153.

Archiv Vítkovice, Fond Vítkovice 1946–1954, inventární číslo 1087, evidenční číslo 168.

Archiv Vítkovice, Fond Vítkovice 1946–1954, inventární číslo 1684, evidenční číslo 218.

Archiv Vítkovice, Fond Vítkovické horní a hutní těžířstvo 17, inventární číslo 6099, evidenční číslo 1405.

BEK, P. 2015. Podnikový pojišťovací systém na železnici. In: HLAVAČKA, M., CIBULKA, P., POKORNÝ, J., FEJTOVÁ, O., BEK, P. *Sociální myšlení a sociální praxe v Českých zemích 1781–1939. Ideje, legislativa, instituce*. Praha: Historický ústav, 16–580.

BERKA, J., ŠÁLKOVÁ, H., TOMEŠ, I. 1987. Úvod do podnikové sociální politiky. *Sociální/Sociální politika*, 13(6). Teoretická příloha.

COMMISSION FOR SOCIAL DEVELOPMENT. 1969. *Report on the Twentieth Session 17. 2. – 5. 3. 1969. E/CN.5/441*. New York: United Nations.

GRUBER, J. 1921. Ministerstvo sociální péče a přehled dosavadní sociální politiky Československé republiky. *Sociální revue*, II(2), 217–232.

HROMADA, J. 1942. Sociální pracovnice v průmyslových závodech. *Sociální pracovnice*, 11(7), 89–93.

- KLÍMA, J. V. 1931. Sociální a zdravotní péče a jejich vztahy k pedagogice. *Pedagogické rozhledy*, XLI, 30–34.
- KODYMOVÁ, P. 2014. *Historie české sociální práce v letech 1918–1948*. Praha: Karolinum.
- KOHOUT, J. 1976. *Sociální analýza a řízení socialistického podniku*. Praha: Práce.
- KOTEK, J. 1928. Mezinárodní sjezdy, pořádání v rámci „Čtrnáct dní mezinárodní sociální péče“ v Paříži v r. 1928. *Sociální revue*, IX, 368–376.
- KOTOUS, J., MUNKOVÁ, G., RYS, V., ŠTEFKO, M. 2014. *Velké osobnosti české školy sociální politiky*. Praha: PF UK.
- KUTTA, F. a kol. 1980a. *Sociální plánování a programování*. Praha: VŠ politická.
- KUTTA, F. a kol. 1980b. *Teorie a praxe sociálního plánování a programování v ČSSR*. Praha: Svoboda.
- MACEK, J. 1923. Co je sociální politika? *Sociální revue*, IV, 1–10.
- MACEK, J. 1925. *Základy sociální politiky*. Praha: Antonín Svěcený.
- OLÁH, M., SCHAVEL, M., ONDRUŠOVÁ, Z., NAVRÁTIL, P. 2009. *Sociální práce: vybrané kapitoly z dějin, teorie a metod sociální práce*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety.
- PLICHTOVÁ, J. 1996. Obsahová analýza a jej možnosti využitia v psychológii. *Čs. Psychologie*, 4(40), 304–314.
- PRŮCHA, M. a kol. 1983. *Sborník materiálů k otázkám sociální politiky v ČSSR*. Praha: Horizont.
- PURKYŇOVÁ, M. 1946. Péče o zaměstnance v podnicích. *Sociální pracovníce*, 15(5–6), 75–83.
- RÁKOSNÍK, J., TOMEŠ, I., BISKUP, J., KOLDINSKÁ, K., TKÁČ, V., NOVÁK, D. 2012. *Sociální stát v Československu*. Praha: Auditorium.
- REISCH, M. 1988. The Uses of History in Teaching Social Work. *Journal of Teaching in Social Work*, 2(1), 3–16.
- RICHMOND, M. 1942. Definice sociální práce případové. *Sociální pracovníce*, 11(8–9), 112–117.
- ROHÁČKOVÁ, H. 1947. Sociální a zdravotní péče o dělníky ve Francii. *Sociální pracovníce*, 16(1), 8–10.
- RŮŽIČKA, J., ŠÁLKOVÁ, H. 1971. *Sociální pracovník v individuální a skupinové péči o pracovníky v podniku. Podniková péče o pracovníky, část II*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSSR, odbor práce.
- Sociální péče československých státních drah. 1923. *Sociální revue*. IV(4), 298–306.
- Státní okresní archiv, Zlín, Fond Baťa, signatura II/2, inventární číslo 14, karton číslo 1026.
- Státní okresní archiv, Zlín, Fond BN 035, inventární číslo 74, folio 16.
- Státní okresní archiv, Zlín, Fond Prodejní v ČSR X, inventární číslo 87.
- Státní okresní archiv, Zlín, Fond Sociální oddělení II/10, inventární číslo 4, karton číslo 1332.
- Státní okresní archiv, Zlín, Fond Sociální oddělení II/10, inventární číslo 5, karton číslo 1333.
- Státní okresní archiv, Zlín, Fond Výstřižková služba II/8, inventární číslo 34, karton číslo 191–193.
- ŠÁLKOVÁ, H. 1971. *Podniková péče o pracovníky. Metodická pomůcka I*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSSR, odbor práce.
- ŠÁLKOVÁ, H. 1980. *Sociální politika organizací, její řízení a diferencovaná péče o pracovníky*. Pardubice: Dům techniky ČSVTS.
- ŠÁLKOVÁ, H. 1981. *Sociální politika organizací a sociálně-právní činnosti. Svazek 4*. Pardubice: Dům techniky ČSVTS.
- ŠÁLKOVÁ, H. 1989. *Zaměření práce sociálních pracovníků v podnikové praxi*. Materiál pro kolegium FMPSV konané 4. 9. 1989. Praha: FMPSV Odbor práce. Osobní archiv Ing. Heleny Šálkové.
- ŠÁLKOVÁ, H. 2016. *Osobní archiv materiálů k podnikové sociální práci*. Praha.
- ŠÁLKOVÁ, H., TOMEŠ, I. 1983. *Podniková sociální politika*. Pardubice: Vysoká škola chemicko-technologická.
- ŠIKLOVÁ, J. 2001. Sociální práce v našem státě od druhé světové války do současnosti. In: MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 139–153.

- ŠMÝD, B. 1972. Sociální služby. In: SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Metody sociální práce se starými lidmi*. Praha: MPSV ČR, 112–113.
- ŠPILÁČKOVÁ, M. 2016. *Podniková sociální politika jako prostředek rozvoje sociální práce*. Habilitační práce. Ostrava: FSS OU.
- ŠPILÁČKOVÁ, M. 2015. Social Policy and Social Planning in Czechoslovakia and the Role of Social Work in Enterprises. *Journal of Education & Social Policy*, 2(6), 76–84.
- ŠTERN, E. 1925. Sociální podnikatel. *Sociální revue*, IV, 1–7.
- ŠUBRT, J. 2013. *Historické vědomí a kolektivní paměť*. In: ŠUBRT, J., VINOPAL, J. a kol. *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 13–25.
- ŠUBRT, J. (Ed.). 2010. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politik.
- TOMEŠ, I. 2013. Metamorfózy sociální státu v Československu v letech 1956–1989. *Soudobé dějiny*, 1–2, 65–89.
- TOMEŠ, I. 1996. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Sociopress.
- TOULOTTE, S. 2014. *The Social Service in the Workplace: An Agent in Change*. Mezinárodní jarní škola sociální práce, konaná ve dnech 8.–11. dubna 2014 v Ostravě. Evropský výzkumný institut sociální práce. [online]. [11. 8. 2018]. Dostupné z: <http://evis.osu.cz/index.php?kategorie=35844&cid=12154>
- VOSTŘEBALOVÁ, V. 1933. Švédské tovární inspektorky. *Sociální pracovnice*, II(7), 40–41.
- ZAPLETALOVÁ, L., ZAPLETAL, P. 1972. Sociologie v kádrové a personální praxi. In: Kolektiv autorů. *Vědy o člověku v kádrové a personální praxi*. Ostrava: Hutnický institut, 83–200.
- Závodní sociální pracovnice. 1943. *Sociální pracovnice*, 12(2), 36.

Propojení americké a československé sociální práce na území Čech v letech 1918–1936 prostřednictvím aktivit Alice Masarykové

Linking American and Czechoslovak Social Work on the Territory of Bohemia between 1918 and 1936 through the Activities of Alice Masaryk

Pavla Kodymová

PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D.,¹ vystudovala sociální práci na Univerzitě Karlově v Praze. V současnosti působí na Katedře sociální práce Fakulty filozofické na Univerzitě Karlově, kde se věnuje se dějinám sociální práce, etice a etickým dilematům a sociální práci s jedinci se zdravotním postižením.

Abstrakt

CÍLE: Cílem je přiblížit propojení americké a československé sociální práce v letech 1918 až 1936 v důsledku přímého působení Alice Masarykové, která uvedený proces na území Čech umožnila a významně ovlivnila. **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** Současně se vznikem československého státu v roce 1918 bylo otevřeno studium na Vyšší škole sociální péče v Praze akcentující metodu případové práce. Postupně došlo k profesionalizaci laicky realizované sociální práce. Proces přechodu umožnila předcházející transatlantická spolupráce koordinovaná Alicí Masarykovou. Současná odborná literatura se propojení a vzájemnému ovlivňování ve vymezeném období i roli A. Masarykové věnuje jen parciálně v rámci svého hlavního tématu. **METODY:** Pro dosažení cíle byl zvolen historický výzkum s využitím obsahové analýzy. **VÝSLEDKY:** Syntézou poznatků byly popsány kroky bezprostředně předcházející ustavení profesionální sociální práce na území Čech, a podoba profese určená obdobím utváření teorie sociální práce v rámci nově přebudovaného rakousko-uherského modelu sociální péče s prvky amerického modelu sociální práce. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Dosažené výsledky umožní sociálním pracovníkům porozumět období přechodu od laické sociální práce k práci profesionální, a to v kontextu klíčových faktorů určujících její počáteční podobu na našem území. Seznámení se s další historií oboru může napomoci rozvíjení pocitu vlastního místa v historii i v budoucím vývoji sociální péče, stejně jako vlastní profesní identity.

Klíčová slova

sociální práce, případová práce, historický výzkum, Alice Masaryková

¹ Kontakt: PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D., Katedra sociální práce, U Kříže 8, 158 00 Praha 5 - Jinonice; pavla.kodymova@ff.cuni.cz

Abstract

OBJECTIVES: Clarifying connection between the American and Czechoslovak social work in 1918–1936 as a result of direct activities of Alice Masaryk. **THEORETICAL BASIS:** The Higher School of Social Care opened in Prague immediately after 1918, emphasizing the casework method. Professionalization of social work followed, influenced by previous transatlantic collaboration coordinated by Alice Masaryk. Contemporary literature only deals with this interconnection, the mutual influence, and the role of A. Masaryk partially. **METHODS:** To achieve the objective, historical research was selected, and content analysis used. **RESULTS:** Through the synthesis of knowledge, steps are described immediately preceding establishment of professional social work in Bohemia, and the shape of the profession, determined by social work theory that developed within the newly rebuilt Austro-Hungarian model of social care, with elements of the American social work model. **IMPLICATIONS FOR SOCIAL WORK:** Social workers will comprehend professionalization of the field, in the context of key factors determining its initial form on our territory. Understanding history can help develop a sense of one's own place in the past and future development of social care, and professional identity.

Keywords

social work, case work, historical research, Alice Masaryk

ÚVOD

Akademický rok 2018/19 je stým rokem, který uběhl od přípravy prvních profesionálně vzdělaných sociálních pracovníků a jejich následného vstupu do terénu. Za tu dobu prodělala profese sociální práce mnoho změn, ať již dobrovolných či vnucených. Jejich záznamy však setrvaly a stále ještě ve větší míře setrvávají v archivech a rukách pamětníků, případně jejich rodin, protože dodnes si tato profese nezískala dostatečný počet badatelů, kteří by v uspokojivém rozsahu popsali minulost a seznámili s ní odbornou i laickou veřejnost. Autoři více či méně se zabývající dějinami oboru na našem území sice již úspěšně zachytili základní rámec dějin, popsali nejdůležitější události a vyznačili důležité milníky jejího stoletého vývoje, nicméně geneze české sociální práce zatím stále ještě dostatečně zachycena není.

Přitom je nesporné, že znalost historie sociální práce je velmi důležitá, protože nám umožní dostatečně pochopit současnou strukturu profese, teoretické přístupy i předjímat její možný další rozvoj. Stejně tak jako aplikovat účinné strategie řešení problémů, které bývají mnohdy důsledkem předchozích nedostatečných nebo chybných řešení, a poučit se tak ze selhání profese v dobách minulých. Z důvodů zájmu o historii uváděných Hrochem lze odvodit i další neméně důležitý přínos pro profesi sociální práce, a to, že minulost nám v personalizované podobě poskytuje vzory hodné k následování, ale také varovné příklady. Za klíčový přínos pro sociální práci však lze považovat získané argumenty a podněty pro skupinovou sebeidentifikaci a soudržnost (1985:37). V rámci autorkou již realizovaného historického výzkumu zaměřeného na vznik a rozvoj profese české sociální práce mezi lety 1918–1948; 1948–1989 či život a dílo Marie Krakešové bylo pomocí výběrových rešerší nashromážděno množství pramenů, které mimo sledované obsahovaly i informace o počátcích profesionalizace sociální práce, etablování metody případové práce a vzdělávání na našem území. Po jejich zpracování tematickou analýzou zřetelněji vystoupila jak vazba mezi českou a americkou sociální prací v období bezprostředního přechodu české sociální práce laické, tzv. „neškolené“ k sociální práci postavené na profesionálních základech s případovou prací jako metodou, tak i výrazná role Alice Masarykové v tomto procesu. Cílem nového výzkumu bylo tento proces podrobněji popsat s tím, že tento byl rozdělen na dva postupné cíle, a to popsat: (i) Jakým způsobem se v zemi svého vzniku – Spojených státech amerických – a proč vyvinula případová práce, proč byla upřednostněna a jak byla předávána sociálním pracovníkům. (ii) Jakým

způsobem začal proces profesionalizace sociální práce na českém území bezprostředně před a po vzniku nového státu. Jak a proč byla přenesena americká zkušenost a jakou měla roli v tomto procesu Alice Masaryková. Pro naplnění postupných cílů byly vybrány další prameny, které se již konkrétními segmenty zpracovávané problematiky zabývaly podrobně. Na základě povahy zkoumaného problému byla pro historický výzkum² zvolena kvalitativní výzkumná strategie – obsahová analýza a subjektem výzkumu primární a sekundární zdroje písemného charakteru vytvořené těmi, kteří byli ve zkoumaném procesu klíčovými aktéry (Jane Adamsová, Mary Richmond, Abraham Flexner, Alice Masaryková, Marie Krakešová), stejně tak, jako díla jejich významných vrstevníků, kteří se na průběhu procesu podíleli, doplněné sekundárními prameny od současných autorů, kteří se danou oblastí badatelsky zabývají.

Ze studia pramenů a literatury vyplynuly důležité milníky ve zkoumaném období. 1897 – Mary Richmond na konferenci sociální péče v Torontu zdůrazňuje potřebu specializované přípravy pro pracovníky v oblasti filantropie. 1904–1905 – Alice Masaryková se za pobytu v Americe orientuje na praxi a metody užívané v sociální oblasti. 1911 – podpoří Alice Masaryková zřízení sociologického semináře při „Sociologické sekci“ na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy UK. 1915 – Na Národní konferenci charity představuje Abraham Flexner výsledky posouzení činnosti sociálních pracovníků a negativně odpovídá na otázku, zda je sociální práce profesí. 1917 – Mary Richmond vydává knihu Sociální diagnóza, kde je zdokumentovaná případová práce, která se stává první profesionální metodou oboru přednášenou na formalizovaných školách. 1918 – končí první světová válka, jejíž důsledky si nejen na našem území vynutí změnu sociální péče a přispějí k urychlení profesionalizace sociální práce. Vzniká československý stát. Vyšší škola sociální péče v Praze zahajuje historicky první studijní běh v oboru sociální práce. 1920 – Univerzita v Chicagu nabízí první program v oblasti sociální práce a tím vymezuje linii oddělování sociální práce od sociologie. 1934 – Marie Došková-Krakešová a Josef Krakeš publikují metodu případové sociální práce upravenou pro domácí půdu pod názvem „Sociální případ“, a rok 1936, kdy je zrušena Vyšší škola sociální péče v Praze a nahrazena Masarykovou státní školou zdravotní a sociální práce. Tímto aktem byla narušena kontinuita vývoje sociální práce na základech sociologie.

1. VZNIK PROFESIONÁLNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE NA ÚZEMÍ SPOJENÝCH STÁTŮ AMERICKÝCH

S příchodem industrializace do měst se objevila dělnická třída a následně s ní i snaha „racionalizovat“ znalosti o ní i o chudobě, která ji v masovém měřítku provázela. Byl to jev, který s nejvyšší mírou pravděpodobnosti umožnil používat výraz „sociální práce“ ještě před první světovou válkou a vynutil si změnu paradigmatu dosavadního systému pomoci (Franklin, 2009:522). Jeho postupná změna byla podnícena sociálními turbulencemi, nerovnostmi a konfliktními zájmy v rozvíjející se moderní průmyslové společnosti, kdy pomoc lidem závislým na druhých byla v kompetenci rodiny, církve a komunity. Ale jakmile se jmenované instituce začaly rozpadat, stala se závislost mnoha jedinců na pomoci při zvládání vlastního života³ vážným problémem. A to v takové míře, že jej průmyslová společnost uznala za dostatečně ohrožující stav věcí na to, aby si vynutil konstrukci nového společenského mechanismu určeného k tomu, aby se s ním vypořádala (Atherton, in Thomson, 1987). V tomto případě se jednalo o sociální práci, která se na přelomu 19. a 20. století začala cestou transformace původního systému⁴ formovat. Austin konstatuje, že

² K historickému výzkumu v sociální práci blíže Špiláčková (2014).

³ Byly to zejména nárůst populace a rozvoj průmyslu, které společně s migrací lidí z vesnic do měst vyvolaly problémy s přelidněností, nezaměstnaností a chudobou a tím stále se zvyšující počty lidí závislých na pomoci druhých.

⁴ Transformace byla postavena na revizi mechanismů vykazujících chaos, který způsobila rozdílnost principů, zásad i podmínek pomoci a téměř neexistující kooperace církevní i sekulární filantropie. A zároveň zavádění nových zásad pro zajištění pomoci chudým s obnovou jejich života.

ve společenské práci došlo k posunu paradigmatu od morálních závazků až po racionálně pojatou a na vědeckých základech vystavěnou filantropii (Austin, 1983). A vzhledem k tomu, že filantropie byla propojena s rolí žen ve společnosti, byla s procesem jejich emancipace propojena i nově vznikající profese. Ženy dokonce měly při vytváření sociální práce jako profese zásadní roli, a to, že přispěly k internacionalizaci debat o možnostech nové profese v sociální práci, založily první školy a vytvořily nadnárodní síť (Waalwijk, 2011).

Během tohoto období vykrytalizovaly dva silné a protichůdné přístupy (Jane Addams a Mary Richmond), které vytvořily kořeny větší části z dnešní podoby praxe sociální práce, měly nezpochybnitelný vliv na raný rozvoj profese sociální práce a určily obsah prvních vzdělávacích plánů.

1.1 Sociální reforma Jane Addams, nebo změna individuálního chování Mary Richmond?

Autorky přístupů Mary Richmond⁵ i Jane Addams⁶ věřily, že postavení do té doby praktikovaného systému pomoci na vědecký základ, tzv. vědeckou filantropii, by mohlo pomoci při řešení všech existujících sociálních problémů. Nicméně již za tímto bodem se názorově rozešly. Jane Addams, která považovala za hlavní důvod selhávání jedinců a vzniku jejich sociálních problémů sociální podmínky ve společnosti, se zaměřila na výzkum příčin chudoby a na základě jeho výstupů pak na realizaci reformy v kvalitě bydlení, vzdělávání i poskytování právních a zdravotních služeb v komunitách⁷. Její činnost byla úzce provázána s prací zakladatelů sociologie na Chicagské univerzitě; kde ona sama na částečný úvazek vyučovala. Inspirována studijními pobyty v Anglii založila první sociální centrum „settlement house“ pod názvem Hull House, kde působili jak studenti, kteří studovali na univerzitě, tak i profesori z univerzity⁸.

Mary Richmond považovala intervence zacílené na společenské změny za oblast mimo vědeckou charitu, a tak hledala, s použitím vlastních výzkumů, příčiny sociálního vyloučení a chudoby v interakci člověka s jeho prostředím. Na rozdíl od Jane Addams prosazovala rehabilitaci jednotlivce s tím, že klienti a jejich problémy musí být posuzovány individuálně a za pomoci profesionálem dobře stanovené a vedené diagnózy zhodnocující životní prostředí, ekonomiku, jednotlivce, jeho rodinu a dopady akce směřující k dosažení jeho změny. Mary Richmond jako první tak formulovala případovou práci s jednotlivcem, konkrétně obsah a metodu diagnostiky transparentně směřující k objektivnímu posouzení sociálního případu (Kodymová, 2014:62).

Inspirována studiem deset let trvající diskuse mezi Jane Addams a Mary Richmond, probíhající ve druhé dekádě dvacátého století, učinila Donna L. Franklin (1986:504–525) srovnání těchto dvou autorek a jejich přístupu proto, aby napomohla pochopit hloubku dichotomie přístupu k realizaci profesionálně pojaté sociální práce:

⁵ Babička jí vštěpovala důležitá témata nerovnosti, voleb, rasových problémů, spiritismu a různých liberálních, společenských a politických přesvědčení. Po nástupu do COS byla vyskolena jako „přátelský návštěvník“. Tzn. ten, kdo navštěvoval domovy lidí v nouzi a snažil se jim pomoci zlepšit jejich životní situaci.

⁶ Silný vliv na ni měl její otec, kvaker, který ji učil toleranci, filantropii a pracovní etice. Při návštěvě Anglie poznala sociální centrum Toynbee Hall ve východním Londýně. A přesvědčena o potřebě vybudování centra poskytujícího v chudinské čtvrti prostor pro občanský a společenský život, umožňujícího udržovat filantropické a vzdělávací aktivity, studovat a zlepšovat životní podmínky v průmyslových obcích Chicaga, založila Hull House. Místo, kde se mohli sdružovat přistěhovalci z různých komunit a získat podporu, pomoc i poradenství pro svůj další život.

⁷ Motivací jí byla nízká úspěšnost snah o distribuci veřejné pomoci směrem k menšinovým přistěhovaleckým komunitám, kterou zapříčinila tendence mnoha jejich členů řešit své problémy formou svépomoci uvnitř daných společenství.

⁸ Jean-Michel Chapoulie (2001) použil blízkost mezi zakladateli sociologie a sociální práce v Chicagu, kteří byli ze stejné generace a stejného zázemí, kteří částečně sledovali stejné studie a sdíleli stejnou činnost, jako příklad jedné z podob jejich společného původu.

- Jane Addams pocházela z bohaté rodiny; Mary Richmond byla potě, co osiřela, vychovávaná babičkou a tetami.
- Jane Addams byla jednou z prvních generací vysokoškolsky vzdělaných žen; Mary Richmond měla středoškolské vzdělání.
- Jane Addams byla pacifistka a vůdčí osobnost mírového hnutí; Mary Richmond podporovala zapojení Ameriky do první světové války a rozvinula služby na pomoc vojenským rodinám.
- Jane Addams se účastnila politiky; Mary Richmond byla politicky nezávislá.
- Jane Addams podporovala plošné řešení chudoby a souvisejících problémů; Mary Richmond propagovala umění diferencovaného zacházení.
- Jane Addams zdůrazňovala potřebu výzkumné kompetence k pochopení příčin nerovnosti a chudoby ve společnosti a identifikaci souvisejících jevů; Mary Richmond zdůrazňovala technické kompetence sběru informací o případu a systematické postupy v jeho řešení.
- Jane Addams vnímala sociální práci jako formu sociologie; Mary Richmond na ni nahlížela s přihlédnutím k psychologické perspektivě.
- Jane Addams je spíše vyzdvihována za posílení profese v roli „společenského svědomí“, držitelka Nobelovy ceny míru za svou opozici vůči válce, ale její příspěvky k vědeckému výzkumu v sociální práci jsou spíše opomíjeny; Mary Richmond je oceňována za rozvoj profesionálního pojetí sociální práce a její vědecké příspěvky jsou nadhodnoceny.

Nicméně desetiletá diskuse vedená na téma, zda je – navzdory společným zájmům – vhodné postavit vědeckou filantropii na přístupu založeném na environmentální reformě, nebo na rozvoji a kultivaci případové práce, způsobila rozkolísání pohledů na povolání sociální práce na několik desetiletí. Co však měly oba přístupy společného, byla jejich aplikace v rámci medicínského paradigmatu, určujícího rámec pro výkon praxe a školní přípravu na ni.

1.2 Je sociální práce profesí?

Preferenci jednoho z uvedených přístupů nakonec do značné míry určilo vystoupení uznávaného reformátora lékařského vzdělávání lékaře Abrahama Flexnera, který na Národní konferenci charity v roce 1915 představil výsledky vlastního posouzení činnosti sociálních pracovníků, a to: *Je sociální práce profesí?*

O posouzení byl požádán samotnými sociálními pracovníky, které motivovalo, že v důsledku jeho předešlého výzkumu zaměřeného na stav vzdělávání lékařů a z něj plynoucích doporučení byla založena jednotná typová lékařská škola. V této byly základní vědy vyučovány v prvních dvou letech a ve dvou následujících probíhal klinický výcvik (nelze si nevšimnout podoby mezi tímto modelem a budoucím modelem škol sociálních pracovníků dodržujících skladbu: teorie a klinické praxe). Uvedeným krokem tedy Abraham Flexner napomohl přeměnit medicínu do její aplikované vědecké podoby. Očekávání obdobného výsledku byla i na straně sociálních pracovníků.

Po zhodnocení sociální práce Flexner konstatoval, že sociální práce má základní charakteristiku povolání, ale nesplňuje všechna kritéria, proto není plnoprávnou profesí. K svému tvrzení dospěl aplikací teorie sociologických vlastností povolání a rozbořem znaků u vybraných profesí (lékař, kněz, farář, inženýr...). Hlavní problém shledal v přílišné šíři otázek sociální péče na to, aby mohly být řešeny jedním profesním subjektem, s tím, že sociální práce stejně postrádá exkluzivní znalostní základnu a specifickou vědeckou metodu, kterou by mohla složitost těchto otázek řešit (Flexner, 2001; Flexner, 1915).

Prohlášení vedlo mezi praktikujícími sociálními pracovníky ke krizi identity a hledání odborného uznání a legitimacy. Austin (1983:368) konstatuje, že možná největší dopad na profesi sociální práce mělo právě Flexnerovo přesvědčení, že profese musí mít techniku předávanou prostřednictvím cílevědomě organizovaného, specializovaného kompaktního vzdělávání.

1.3 Případová práce – metoda sociální práce

Metoda vědecké práce Mary Richmond – zdokumentovaná v Sociální diagnóze z r. 1917 – poskytla první možnou odpověď na kritiku Abrahama Flexnera a případová práce se tak nabídl jako profesionální metoda oboru, kterou bylo možné vyučovat ve formalizovaných školách sociální práce. A tak se disciplína sociální práce zaměřila na to, aby se pomocí metody práce s jednotlivými případy naplnila Abrahamem Flexnerem jmenovaná kritéria pro „profesi“.

V případové práci (práce zaměřené na individuální pomoc lidem prostřednictvím individuálního vztahu) se v počátcích formování profese sociální práce stala dominantní vědou sociologie. Chicagská univerzita umožnila v roce 1892 ženám začít s akademickou kariérou a přijala je ke studiu na katedře sociologie. Obor budil zájem o studium zejména u žen, které měly snahu pochopit rychle se měnící americkou industriální společnost. Oblast jejich zájmu jako celek studovaný obor nemohl naplnit, protože se zajímaly nejen o teorie, odbornou terminologii či metody a realizaci výzkumu, ale také o to, jak vědou získané výsledky aplikovat v praxi, tedy o aplikovanou formu sociologie. Postupně tak došlo k posunu, kdy muži byli na univerzitě považováni za abstraktní myslitele a ženy za „praktické“ sběratelky dat. Analýzy realizované ženami byly často považovány spíše za zrcadlení jejich znalostí jako pečujících matek bez jakéhokoliv vztahu k teorii. Vzhledem k tomu, že akademické úspěchy nebyly pro tyto ženy nutností a jejich hlavním zájmem a primárním cílem byla profesionální práce zacílená na odstraňování negativních jevů v měnící se společnosti, opustily mnohé z nich univerzitu a obrátily se na Hull House.

Již v roce 1920 Univerzita v Chicagu otevřela svůj první program v oblasti sociální práce. Na novém oboru ženy mohly studovat témata a používat metody, které považovaly za klíčové pro zodpovězení zásadních otázek a přispět k nové a lepší společnosti. Tím se otevřely ženám další možnosti, včetně úniku z pocitu, že jsou, pro svůj zájem o aplikační rovinu směřovanou k pomoci společnosti i jednotlivcům s akceptací jejich specifík, na sociologickém oboru vnímány v roli druhořadých sociologů. Vytvoření samostatného institutu pro sociální práci vedlo k segregaci mezi ženami a muži a sociologické oddělení na Chicagské univerzitě se postupně stalo téměř úplně baštou mužů, zatímco oddělení sociální práce nemělo mezi svými studenty muže téměř žádné. Hlavní linie oddělování sociální práce od sociologie tak zahrnovala jak působení konceptualizace teorie a praxe, tak i vliv genderového vidění teoretické a praktické podoby původního pojetí sociologie (Deegan, 1990:191–225; Levin, Haldar, Picot, 2015:2).

V době oddělování a osamostatňování obou profesí se Robert McIver snažil jejich vzájemný vztah posílit pomocí argumentace vystavěné na vlastní verzi konceptuálního základu pro rozlišení mezi nimi. Tento založil na základě Weberova oddělení hodnot a vědeckých poznatků a jejich vztah přirovnal ke vztahu vědy a umění s tím, že: umění má za cíl ovládat a měnit, zatímco věda se snaží pochopit, umění individualizuje a věda generalizuje a umění žije v konkrétních realizacích, věda žije v abstraktních vztazích. Každý z nich plní svůj vlastní úkol a jeden potřebuje druhého, protože jsou vzájemně nezastupitelní – tedy jeden nemůže nahradit aktivity toho druhého (in: Leighninger, Leighninger, Pankin, 1974). V důsledku toho je sociální pracovník tím, kdo je ponořen do komplexních a konkrétních detailů případu a usiluje o praktické řešení problémů. Sociolog může pouze pozorovat s výhodou odstupu, stanovovat typologie, kategorie a vzory. Je tedy zodpovědný za abstraktní ideál, za znalost, nikoli však konkrétní klienty, za jejich další osudy. I přes úspěch přednášek o vzájemné prospěšnosti došlo k oddělení obou oborů. Důvodů pro selhání spolupráce bylo více, kupříkladu nezpůsobilost sociologie poskytovat postupy pro řešení konkrétních situací, které by mohly konkurovat „freudovským předpisům“. V této separaci sehrála svou úlohu i politika, která podporovala sociální vysvětlení sociálních problémů a hledání příčiny sociálními pracovníky v individuálním selhávání a osobní zodpovědnosti za něj, než ve strukturálním nastavení společnosti (Leighninger, Leighninger, Pankin, 1974).

S příchodem psychoanalytického hlediska je posílen psychologický náhled v sociologickém pojetí Mary Richmond, který na základě poznatku Sigmunda Freuda, že nevědomé procesy jsou ústředním bodem pro porozumění vývoji psychických poruch a sociálnímu fungování, obrací

případovou práci převážně k vnitřním faktorům osobnosti (Charvátová, 1978:7–8). Spojení s psychodynamickou teorií podpořila potřebu sociálních pracovníků obstat v praxi při práci s těmi, kteří nesli následky utrpených zranění ve válce, či těmi, kteří bojovali s psychickými poruchami. Byl to zejména americký Červený kříž a armáda, co vyzvali sociální pracovníky, aby aplikovali případové dovednosti k pomoci vojákům z první světové války (1914–1918). To bylo poprvé, kdy byli sociální pracovníci vybidnuti k intervencím, které nebyly omezeny na chudobu (Polivka, 1995). Postupný vývoj případové práce ve Spojených státech amerických představila další z teoretické Virginia Robinsonová ve svých dílech: *A Changing Psychology in Social Case Work, Training for Skill in Social Case Work*⁹.

1.4 Cílevědomě organizované, specializované kompaktní vzdělávání

Vznikající systém školství navázal na úspěchy krátkodobých kurzů pořádaných dobrovolnými, převážně náboženskými spolky (Henderson, 1921). Kupř. baltimorská Charity Organization Society (dále COS) začala vydávat a rozšiřovat popis reálné práce se skutečnými klienty, aby mohli zájemci o práci v oblasti filantropie postupy zkušených kolegů analyzovat a učit se jim. Tyto publikace byly prvním a jediným zdrojem výcviku a informací v době, kdy filantropie byla více aktivitou dobrovolných pracovníků než prací. Bylo proto logickým vyústěním, že Mary Richmond (od roku 1890 generální ředitelka COS) začala systematicky rozvíjet možnosti výcviků pro práci s klienty s cílem vybudovat systematický a racionální základ pro kvalifikaci pracovníka filantropické péče. A stala se tak jednou z prvních průkopnic sociálního školství tím, že již v r. 1897 zdůraznila na konferenci sociální péče v Torontu potřebu specializované přípravy pro pracovníky v oblasti filantropie. V dokumentu „The Need for a Training School of Applied Philanthropy“ konstatovala, že: „...jak získat vzdělané mladé muže a ženy, aby se vydali do života povolání charitativní organizace. Musíme je vzdělávat. (...) Navíc to dlužíme těm, kteří přijdou za námi, abychom je ušetřili tápání a chyb, díky nimž jsme získali vlastní zkušenost (...)“ (Richmond, 1898:181). Téhož roku se začaly rozvíjet první profesionální tréninkové programy pro „novou profesi“, jejíž jméno se ještě nevžilo. A byla to Newyorská škola filantropie¹⁰ založená z popudu hnutí COS, která zpočátku nabízela vzdělávání v tzv. aplikované filantropii formou letních šestitýdenních kurzů. V roce 1904 rozšířila kurzy na celoroční a později na dvouletý program. Formální vzdělání v aplikované filantropii se po vzoru Newyorské filantropické školy rozšířilo do dalších oblastí země, a to často již pod jménem sociální práce. Vývoj Newyorské školy filantropie se stal významným krokem ve snaze profesionalizovat formy pomoci. Ten, kdo se chtěl do té doby formálně vzdělávat pro činnost v oblasti sociální péče, mohl pouze v oboru sociologie (History, b. d. v.).¹¹

2. AKTIVITY ALICE MASARYKOVÉ V OBLASTI ROZVOJE SOCIÁLNÍ PRÁCE

2.1 Období Rakousko-Uherska

Stejně tak jako v Americe i na našem území mají svůj původ nejstarší z odborných činností nebo metod, týkající se poskytování sociálních služeb pro znevýhodněné, strádající, nebo zranitelné osoby či skupiny, v aktivitách charitativních organizací a dobročinných spolků konce 19. století. Ale

⁹ Pedagogický základ vnesla do teorií sociální práce svou odbornou publikací *Soziale Diagnose* (1926) Alice Salomonová, která pro evropskou, konkrétně německou, perspektivu upravila sociální diagnózu od Mary Richmond tak, že propojila případovou práci s pedagogickým koučováním klienta (Kodymová, 2013: 61).

¹⁰ V roce 1919 změnila Newyorská filantropická škola název na New York School of Social Work na Columbia University School of Social Work.

¹¹ Další školy následovaly ve všech kulturních státech Evropy, v Severní Americe, ale i v Číně, Japonsku, Indii či Austrálii. Pro školní rok 1938/1939 odhadovali čeští odborníci jejich počet asi na 300 (Macháčová, 1970).

jejich aktivity se na většině míst překrývaly a pomoc a podporu vyhledávali nejčastěji klienti sami, proto **někteří z klientů díky tomu využívali pomoci několika spolků najednou** (Paterová, 2004). Zhodnocení stavu sociální péče na našem území, které v kontextu péče Rakouské správy zaměřené na péči o děti úchylné uvedl Zeman, lze vztáhnout i na péči o ostatní skupiny, které spadaly do jejího referátu, a to že se: „(...) nechovala nepříznivě, ale lhostejně a její opatření byla vždycky desítky let za dobrovolnou péčí“ (Zeman, 1928:15). Denní tisk k zhodnocení stavu rakousko-uherské soukromoprávní péče tak tolerantní nebyl: „(...) Jsou na světě ještě jiné prostředky soukromé péče chudinské, než chudinské bály a dámské bazary. Jenže ovšem nestačí tu uveřejnění Vašeho jména při nějakých pár korunách ve Vašem žurnále, ale musíte – na poprvé neubráníte se ovšem z nezvyklosti odporu – přijít do bližšího styku s chudinou. Ne abyste snad po tolstojovsku se s ní objímal a apoštolsky nastavoval jí tvář k druhému poličku maje první mnohdy jistý. Ale abyste viděl, že pojišťování dělnické proti nemoci, úrazu, útlun, polévkové ústavy a jak jinak se tyto všechny nepopíratelně ohromné pokroky sociální péče jmenují, plíseň chudoby dovedly setřítí jen zhruba a že to, co ještě zůstává, pořád ještě silně odráží se od toho, co se dnes nazývá snesitelně lidským“ (Naše doba, 1903:219).¹²

2.2. Aktivity Alice Masarykové v období Rakousko-Uherska

O pozdější reformu sociálně zdravotní péče nového státu se výrazně zasloužila Alice Masaryková, která byla motivována silně prosociálním smýšlením i činy otce i matky. Alice Masaryková po absolutoriu dívčího gymnázia Minerva nastoupila ke studiu medicíny Karlovy univerzity, které již po roce ukončila. Jedním z důvodů bylo i to, že jí na klasické medicíně nevyhovovala materiální povaha oboru, protože tíhla k sociální hygieně¹³. Následně přestoupila na studium historie a po jeho úspěšném absolutoriu v Čechách pokračovala ročním doktorským studiem na univerzitě v Lipsku. Její dlouhodobý zájem o politickou demokracii se odrazil v tématu disertační práce: Anglická Magna Charta (Velká listina práv a svobod). Poté A. Masaryková motivována otcem odjela do Ameriky, aby se podílela na kultivaci vztahů s českými a slovenskými přistěhovalci (Skilling, 2001).

Na Chicagské univerzitě se seznámila s mnoha odborníky z oboru vědecké charity, respektive aplikované sociologie (později již nazvané jako sociální práce). Avšak nejužší profesionální vztah a později i silná přátelská vazba se rozvinuly mezi Alicí Masarykovou a Mary McDowell, spoluzakladatelkou a ředitelkou „the University of Chicago Settlement House“, univerzitního centra sociálních služeb, kde Alice přijala nabídku stáže. V letech 1904–1905 se v USA v Chicagu seznámila po teoretické i praktické stránce s nejnovějšími sociálními metodami používanými v USA. Blízký přátelský vztah, později při pobytu v Hull House i vztah spolupracující, navázala zejména ke známé sociální aktivistce Jane Addams. Jejich korespondence uchovaná v amerických archivech svědčí o organizaci spolupráce a odborné diskusi mezi nimi. V Chicagu a jiných městech trávila čas i v prostředí českých a slovenských přistěhovalců, aby se seznámila s jejich osudy i způsobem života a pomohla jim se přizpůsobit nárokům průmyslové Ameriky. Mimo Mary McDowell a Jane Addams poznala i další z významných sociálních reformátorek, kupř. Ruth Crawford Mitchell, Julii Lathrop, Grace Abbott, Lillian Waldem a další. Lze říci, že tento pobyt se stal pro Alici Masarykovou transformujícím obdobím pro chápání sociální péče, aby se do Evropy mohla vrátit s jasnou představou o organizaci a cílech sociální práce i ošetrovatelství v oblasti veřejného zdraví (Hegar, 2013:49–51).

Vědomí souvislostí mezi životními podmínkami továrních dělníků, způsobem a možnostmi jejich

¹² Redaktorem byl prof. Dr. T. G. Masaryk.

¹³ Sociální hygienu prosadila – po vzniku nového státu – jako prezidentka Červeného kříže i do jeho programových aktivit s argumentem, že československý národ má být: tvořený občany, jejichž „zdravá osobnost je nejenom osobností osvobozenou od nemocí, ale také osobností, která plně rozvinula své fyzické, morální a duchovní schopnosti (...)“ (Skilling, 2001:101).

bydlení, špatnou výživou, alkoholismem a zanedbáváním dětí motivovalo Alici, aby v roce 1911 v rámci rozvoje české sociologie podpořila zřízení sociologického semináře při „Sociologické sekci“ na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (UK). A tak se začátky domácí odborné sociální práce začínají i na našem území odvíjet od krátkodobých kurzů, které Alice Masaryková zorganizovala s prof. Jaroslavem Kallabem (profesor Právnické fakulty UK). Zájem studentů získávaly cykly přednášek o sociologii a případové sociální práci pořádané „Sekcí“. Skutečným zájemcem o nové povolání pak zajišťovali studium v cizině (zejména ve Velké Británii). Vzdělávání sociálních a sociálně zdravotních pracovníků v praxi pravděpodobně odstartovaly tyto i další krátkodobé kurzy. První *10týdenní kurz* uspořádala tehdejší Česká zemská komise pro péči o mládež v Praze již v r. 1917 pro 65 účastnic z řad učitelských, studentských a sokolských. Na Moravě pořádala první krátkodobé kurzy s tematikou sociální i zdravotní *Věsna v Brně*, středisko kulturního života moravských žen a dívek (Kodymová, 2013:46).

Zajímavým počinem Alice Masarykové bylo vytvoření návodu pro studenty, kde a jakým způsobem je možné nabýt vědomosti potřebné pro sociální práci, jejíž oblast označila jako pole u nás ležící téměř úhorem a dodala, že právě tento úhor láká pracovníky, protože slibuje výsledky. Motivací jí byl i zvýšený zájem o teoretické pojetí mezi studenty výše uvedených sociologických seminářů, proto se rozhodla zmapovat, jakou průpravu pro praktickou i teoretickou sociální práci mohou poskytnout školy a další organizace na území Prahy. Prahu zvolila, protože jako velkoměsto s milionem obyvatel se skládala z obchodních, továrních a rezidenčních čtvrtí, které Alice Masaryková považovala za živý obraz mnoha podob, kde stačí jen pozorovat a srovnávat. Praha se tak sama stala místem sociálního poznání, které nabízí sociálně patologické jevy, ale i vysoké školy, univerzitu či techniku, které informují studenty o sociálních otázkách.

Pro získání všeobecného sociálního vzdělání doporučila kombinaci přednášek na různých fakultách univerzity: na právnické fakultě přednášky v oboru národního hospodářství, finanční vědy, nauky vězeňské a statistiky; na lékařské fakultě biologii, sociální lékařství, hygienu či soudní psychiatrii, na fakultě filozofické přednášky Dr. Foustky a Dr. Beneše zaměřené na látku v oboru vlastním sociologií a k tomu přednášky pedagogické, přednášky z dějin sociálních a hospodářských dějin, které mají pro sociální studium význam. Na technice zase přednášky z oboru sociálního pojišťování.

Jako neoficiální doplněk studia nabídla univerzitní přednášky a semináře právě při Sociologickém semináři¹⁴. Ve studijním plánu pro akademický rok 1913-14 byl pro teoretickou část uveden úvod do sociologie a v praktické části otázka alkoholismu.

Pro část studentů v semináři byla předepsána účast při „*vyšetřování poměrů předměstských*“. Aby seminární práce tzv. neustrnula v abstraktní rovině, považovala Alice Masaryková za nezbytné spojení teoretické a praktické sociologie v analogii s medicínou.

Dále doporučila návštěvu *odborných knihoven* patřících k Sociologickému semináři i jednotlivým fakultám UK.

Pro doplnění vzdělání pak *kurzy pro odbornou i laickou veřejnost*, zaměřené na sociální otázky, kupř.: kurzy Osvětového Svazu (národohospodářské, hygienické). Kurzy vysokého učení politického. Kurzy pořádané Dělnickou akademií. Kurzy Abstinentského Svazu a mnohé jiné. Teoretické přednášky České společnosti národohospodářské, právnických spolků, Spolku českých lékařů, Historického klubu, Filosofické jednoty, Sociálně-politický seminář pořádaný každoročně organizací mládeže pokrokové a jiných.

Pro získání praxe, resp. učení se, jak jsou naléhavé *sociální otázky řešeny v praxi*, doporučila Masaryková věnovat pozornost činnosti aspoň jednoho ze spolků založených na širokém podkladu sociální hygieny. Zejména: České zemské a okresní komise pro ochranu dětí

¹⁴ Zřízený sociologickou sekci Svazu československého studentstva a Sdružením akademicky vzdělaných žen zde. Alice Masaryková uvádí k semináři poznámku: „(...) ženy s dovolením rektorátu v místnostech filosofického semináře, Veleslavínova ul., 96. II.“

a péči o mládež v království Českém a při ní ustanoveném Sdružení pro výzkum dítěte. Československému abstinentskému svazu, Spolku pro reformu bytovou, Čes. zemského spolku pro nemocné plicními chorobami, Sociální komisi Svazu C. S. Studentstva. Navštívit v *technickém muzeu oddělení soc. politické* (ochranná zařízení v průmyslových závodech, statistika hospodaření v nemocenských pokladnách, obrazy a plány dělnických domků atd.

Odbornou knihovnu a část expozice Pedagogického musea.

Pro tzv. *probuzení sociálního svědomí* doporučovala prohlídku humanitních ústavů: nalezinec, káznice, trestnice, ústavy choromyslných.

Pro pochopení otázky dělnické navštívit instituce a podniky stran dělnických: České dělnické svépomocné hnutí (družstevní) či dělnické družstvo bytové v Nuslích-Vršovicích.

K doplnění četbu vhodně zaměřených časopisů, jako například: Ostřízlivení, Paedagogické rozhledy a další časopisy domácí i zahraniční provenience. (Masaryková, 1914:94–98.)

Je zřejmé, že takto precizně poskládaný plán kladl důraz na propojení vědomostí vybraných sociálních oborů a umožnil si osvojit základní teoretické i praktické znalosti sociální práce odpovídající příslušné době a domnívám se, že byl i předobrazem plánu později založené školy. Těžiště profesionalizace sociální pomoci však inspirována svou americkou praxí nalézala Alice Masaryková zejména v aplikaci sociologických poznatků. Proto považovala za nutné zavedení škol sociální práce umožňující profesionální výkon nově vznikajícího oboru. Jako profesorka dívčí školy v Českých Budějovicích vštěpovala studentkám prvky sociální práce a jako profesorka dívčího lycea na Praze VII studentky nejen učila a motivovala k sociální péči, ale s kolegyní Dr. Annou Berkovcovou¹⁵ a s podporou ředitelky Dr. Marie Slavičkové začala rozpracovávat plány na zřízení první školy sociálně zdravotní. Mimo to byla předsedkyní Abstinentské ligy, členka výboru pro vzdělání hluchých osob a o prázdninách získávala praxi v ústavech sociální péče (Kodymová, 2013:46).

Její rané úsilí o zahájení programů sociální péče v Čechách pozastavila první světová válka. Alice Masaryková se z profesorky lycea stala přes letní prázdniny dobrovolnou ošetřovatelkou v lazaretu. Později dokonce i politickou vězeňkyní, když byla za účast na protirakouském odboji jejího otce (přechovávala materiály, které již nestihla předat Dr. Edvardu Benešovi) odsouzena v roce 1915 za vlastizradu. Na svobodu ji po četných mezinárodních intervencích propustili již po osmi měsících. Po dobu věznění se seznámila s životy ostatních vězněných žen, což upevnilo její názor o nezbytnosti přechodu z nekvalifikovaného pomáhání na organizovanou profesní činnost v podobě sociální práce (Lovčí, 2007:178). Z dob věznění se zachovala její hojná korespondence s matkou a jedním z témat je právě založení školy sociálních pracovníků a rozvoj sociální práce.

2.3 Profesionalizace sociální práce v období první Československé republiky

Ke konci první světové války si Alice Masaryková uvědomila, že zastaralý systém péče o sociální podmínky obyvatelstva je nejen nevyhovující, ale hlavně se nedokáže vyrovnat s očekávanými poválečnými problémy. A pokud by se republika stala realitou, potřebuje efektivnější nástroj, kterým byla profese sociální práce. Po skončení války, rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku Československa využil Tomáš G. Masaryk, první prezident státu, tohoto zájmu i odborného zázemí své dcery a jmenoval ji předsedkyní nově vzniklého Československého červeného kříže.

¹⁵ Anna Berkovcová inspirovala studentky školy k dívčímu skautingu, jehož byla na českém území zakladatelkou. A že se budoucím sociálním pracovnícím nabyté dovednosti mnohdy zúročily, potvrzuje vzpomínka na sociální pracovníci Luisu Fischerovou z doby německého protektorátu: „(...) V prochlazeném bytě, (...) s omrzlinami na rukou, hospodařila se skautskou vynalézavostí (...)“ (In Memoriam Fischerová, Krausová, Procházková-Kefurtová, 1947:15). Byla za dovednosti vděčná, zejména za zocelenou fyzickou odolnost v době pobytu v terezínském ghettu.

Ta obratem vyjednala humanitární pomoc (nejen) novému státu¹⁶ a zahájila proces sociální rekonstrukce v Československu, kde se vyskytovala u obyvatel a zejména u dětí podvýživa, vysoká kojenecká úmrtnost, tuberkulóza i epidemická onemocnění, zejména tyfus podél polsko-ruské hranice (Lovčí, 2007:245–259).

A protože během svého studijního pobytu v USA rozvinula kontakty mezi socioložkami pracujícími z oblasti vědecké charity v sociální péči v Chicagu a zastávala zásadu, že aplikovaná sociologie má bádát i pracovat, ať už se jedná o snižování dětské úmrtnosti – nebo jiných jevů spadajících pod obor sociální práce (...), pozvala tyto do Prahy, aby realizovaly „příkladný společenský výzkum“, který by pomohl popsat aktuální situaci a identifikovat základní společenské potřeby. Obrátila se na jednu z nich – svou učitelku a i přítelkyni – Mary McDowell, která jí pomohla kontaktovat za americkou YWCA (americkou Křesťanskou asociací mladých žen) Edith Bremer s žádostí, zda by jí nemohla doporučit další socioložky zkušené v sociálním výzkumu, které by jí jej v Praze pomohly realizovat. Americká společnost YWCA poskytla finanční prostředky na průzkum v Praze řízený Ruth Crawford Mitchell, která v 1919 přijela do Prahy i s kolegy. Některé měly zkušenosti z tzv. Pittsburghského průzkumu – studií sociálních podmínek včetně Crowellovy analýzy podmínek bydlení. Ty pak pomohly realizovat průzkum povahy a příčin chudoby i dalších sociálních problémů poválečné společnosti, zhodnotit dostupné zdroje k jejich nápravě a navrhnout řešení. Po příjezdu začaly spolupracovat jak s ostatními zahraničními organizacemi, tak i se sestavenou skupinou českých odborníků z řad ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí, zdravotní fakulty, lékařů, duchovních a dalších. Pomohly uzpůsobit materiály pro českou potřebu, v letní škole připravily tazatele. Výsledný výzkum je známý pod názvem „Prague Survey“¹⁷ a probíhal od května 1919 do ledna 1920. Ruth C. Mitchell a Alice Masaryková se postupně staly přítelkyněmi. Ruth C. Mitchell pomohla rozvíjet vzdělávání v nově otevřené škole pro sociální pracovníky (viz níže) a s Alicí Masarykovou založila vzdělávací výměnný program, který umožnil každý rok dvěma českým ženám zúčastnit se studia na Vassarské univerzitě v rámci dvouletého stipendia. Vassarský prezident Henry Noble MacCracken projekt potvrdil a první české studentky nastoupily ke studiu již v roce 1920 (Ruth Crawford Mitchell in: Vassar Encyklopedie).

Po vzniku republiky Alice Masaryková krátce zažila i politickou kariéru, kterou podřídila prosazování zákonů ve prospěch sociální ochrany obyvatelstva. Záhy však odstoupila, aby se mohla plně věnovat rozvoji Československého červeného kříže. Z její iniciativy se stala tato organizace nástrojem rozvoje dobrovolných sociálních služeb a silnou oporou rozvoje sociální práce. Po celou dobu aktivního působení, ať již jako prezidentka, či řadová členka, prosazovala názor, že Červený kříž se musí starat o celý národ a pracovat ruku v ruce se školami a jinými humanitárními institucemi. Inspirací jí byl americký Red Cross jako demokratická sociální instituce, jehož podoba a působení poznamenala inovační mírovou roli společnosti Československého červeného kříže. Cílem byla podpora humanitárních institucí zejména ke zmírnění stavu z doby války a poválečných důsledků. Alice Masaryková se věnovala mnohým dalším aktivitám, jako kupř. pozvání mise Britského červeného kříže, aby Slovensku poskytl poválečnou pomoc pro civilní obyvatelstvo, včetně zřizování domovů pro děti a zotavoven pro vojáky (Lovčí, 2007:245–259). K přicházejícím změnám Zeman (1928, 15) dodal: „... žijeme v době, kdy veřejné mínění počíná hledati a tvořiti lepší prostředky regenerační, ne utopistické, ale reální. Je to boj proti alkoholismu, prostituci, tuberkulóze, potratům (...) snahy o lepší názor na ženu, na zodpovědné plození (...) všechny instituce zdravotní a zdravotně sociální, nemocnice, starobince, chudobince, sanatoria,

¹⁶ Jako např. od Severoamerické kvakerské charitativní organizace tzv. “Hoover mission“ Herberta Hoovera – dětské stravovny; Spojenecké komise, Rockefellerovy nadace; Mezinárodního Červeného kříže apod.

¹⁷ Nejprve zahájením sociálního průzkumu povahy a příčin chudoby i dalších sociálních problémů. Sociální průzkumy byly provedené na přelomu 19. a 20. století v Německu, Londýně a četných amerických městech.

tělovýchovné spolky, domovy, útulny, poradny, pedologické ústavy, nalezince, porodnice, stravovací podniky, zdravotní kolonie jsou důsledkem rostoucího vědeckého bádání sociálního a zdravotních snah a mravního citu.“

K veškeré humanitární činnosti v praxi se dále intenzivně věnovala i snaze o rozvoji vzdělávání sociálních pracovníků pro odborný výkon praxe. A jak uvádí ve své předmluvě pro první učebnici teorií a metod v sociální péči amerického profesora chicagské univerzity Ch. R. Hendersona: „(...) několik let zjevně prováděná denní praxe sociální (...) nezbytně vedla k pozorování úspěchů a nezdarů na poli sociálním a takové pozorování přirozeně vedly k zdokonalení metody a techniky práce. Sám autor pak konstatuje, že: (...) vedoucí a řídicí zásady filantropie jsou stejné, ve všech zemích mající stejné podmínky a ideály (...) Praktický pracovník, který jedná bez zásad a nikdy neobjeví všeobecných zákonů, nemá po celý život pevné pudy pod nohama. (...) Všechna teoretická šetření, spočívající na velké zkušenosti, musí vést k týmž výsledkům, alespoň v hlavních bodech, a nezáleží na tom, získá-li se zkušenost v Anglii, v Americe, v Německu, ve Francii.“ (Masaryková, in: Henderson, 1921.)

Po mnohaleté činnosti příprav Alice Masarykové a mnohých dalších zúčastněných byl shromážděn dostatek podkladů k tomu, aby se Česká zemská komise pro péči o mládež dohodla se Spolkem pro zřízení a vydržování dívčího lycea v Praze VII o zřízení Ženské vyšší školy pro sociální péči s jednoroční studijní dobou při tomto lyceu, nazvané o několik let později *Vyšší škola sociální péče v Praze* (Kodymová, 2013:46).

3. STUDIUM SOCIÁLNÍ PRÁCE NA VYŠŠÍ ŠKOLE SOCIÁLNÍ PÉČE V PRAZE A MASARYKOVÉ STÁTNÍ ŠKOLE ZDRAVOTNÍ A SOCIÁLNÍ PÉČE

Škola byla otevřena na podzim školního roku 1918/19¹⁸. Během následujících let se osamostatnila, prodloužila studijní dobu na 3, později na 4 semestry, stala se ústavem koedukačním a přijala shora uvedený název. Reformovala několikrát učební plán a osnovy, zvýšila požadavky na přijímací podmínky a od r. 1928 přešla do správy Ústředí dobrovolných sociálních a sociálně zdravotních spolků, jehož předsedkyní se stala Alice Masaryková. Podle osnov přijatých od školního roku 1929/30 bylo studium na Vyšší škole sociální péče dvouleté. Přijímány byly absolventky středních škol, které ukončily studium maturitními zkouškami a které dovršily alespoň 20 let, věková hranice vycházela z předpokladu osobní vyzrálosti uchazeček, která měla mít své místo zejména při realizaci školou řízených praxí. *První část* obsahovala teoretický základ, *druhá část* byla věnována praktickému výcviku a *třetí část* obsahovala povinnou praxi. V průběhu studia konaly posluchačky semestrální zkoušky, po ukončení studia závěrečnou písemnou zkoušku a komisionální zkoušku ústní. Při studiu se posluchačky nemohly specializovat. Výuka byla jednotná pro všechny obory sociální a sociálně zdravotní péče.

Príznačným pro vzdělávání v sociální práci se na našem území však stal boj dvou směrů. První směr byl reprezentován sociologicky orientovanými odborníky v čele s Alicí Masarykovou a usiloval o samostatnou profesi sociální práce opřenou o specifické společenské vědy, a druhý, reprezentovaný vlivnými lékaři, předpokládal studium zaměřené na výchovu zdravotně sociálních pracovníků, tzv. sociálních sester, vyškolенých především pro pomoc lékařům, tedy pro činnosti vyplývající z požadavků a filosofie sociálního lékařství (Machačová, 1970). Příkladem je výše jmenovaná škola, která silně podporovaná absolventským (později stavovským) spolkem reprezentovala sociologický směr. Vyšší škola sociální péče v Praze byla zrušena po založení Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče. Poslední absolventky ji ukončily v r. 1936.

¹⁸ V roce 1926 byla v Turčanském Svatém Martině založena Dvojočná škola pre sociálne zdravotné pracovníčky. V následujícím roce byla v Brně při II. Městské odborné škole pro ženská povolání otevřena Dvouletá škola sociální. Podobná škola vznikla i v roce 1932 v Hořicích, později ve Vysokém Mýtě a v Bratislavě.

Po celou dobu její existence ji řídila Marie Slavíková, která se i po jejím zrušení zajímala o své absolventky – sociální pracovnice. Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče, na jejímž zřízení a financování se podílela Rockefellerova nadace částkou 175 tisíc dolarů, byla budována podle zásad Mezinárodního ošetrovatelského komitétu a orientovala se na ošetrovatelskou službu v rodinách (Machačová, 1970:1–20; Patočková, Nedat.:1–3, Z historie Vyšší školy sociální péče, s. 1–3; Kodymová, 2014:50). Kořeny této změny byly výsledkem rozsáhlých mezinárodních vztahů a spolupráce datované od první světové války, kdy začal v nové republice podporovat americký Červený kříž společně s Rockefellerovou nadací anglosaský model ošetrovatelství ve zdravotnictví a budovat vzdělávání pro ošetrovatelství, které do té doby pokrývala jedna rakousko-uherská škola. Výsledkem byla shoda Francis E. Crowell¹⁹ z Rockefellerovy nadace s Alicí Masarykovou, že veřejné zdraví by mělo být zahrnuto do ošetrovatelských učebních osnov, ale být i součástí vzdělávání sociálních pracovníků, která vyústila dohodou o vybudování nové specificky zaměřené školy sociálních a zdravotních pracovníků v Praze na místo Vyšší školy sociální péče. Dohodu umožnila i ochota Červeného kříže vzdát se kontroly nad školou, protože jejich mise se více vztahovala k humanitárním a sociálním potřebám (Zaoralová, 2017:148–183; Vickers, 1999:68–73).

Autorkou první učebnice metody případové práce byla absolventka historicky prvního ročníku studia Vyšší školy sociální péče v Praze a pozdější pedagožka (nejen) Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče Marie Došková, později provdaná Krakešová. Na textu pracovala se svým manželem Josefem Krakešem, právníkem ministerstva sociální péče, který jí pomáhal s rozsáhlou dokumentací sociálních případů, data dále systematicky třídil a připravoval k zobecnění. Dokázal dokumentovat, uspořádat, statisticky zpracovat a vyhodnotit nové postřehy a teorie, které potřebovala ověřit. Cílem byla snaha Marie Krakešové přenést způsob práce a metody z americké praxe do praxe československé. Toto její úsilí vyústilo do publikace Sociální případ v roce vydané 1934 ve spoluautorství s manželem (Králík, in: Krakešová, Kodymová, Brnula, 2018).

4. Interpretace zjištění o podobě propojení české a americké sociální práce a roli zastávané Alicí Masarykovou v letech ve sledovaném období

Potřebu profesionalizace filantropické péče vyvolaly změny společenského uspořádání nesené vstupem do doby industrializace, kdy původně nastavené systémy ochrany lidí závislých na pomoci jiných začaly selhávat a objevila se potřeba vystavět nové. Zejména poslední dekáda devatenáctého a první dekáda dvacátého století přinesly cílenou snahu o překonání starých forem dobročinnosti a filantropie s cílem přesněji zasahovat do oblasti rodiny, bydlení, zdraví a ochrany dětí, a to zejména v prostředí industrializovaných měst. Tato snaha se potkala s rozvojem vzdělávání žen, v jehož důsledku (ale nejen jím) vznikají nové profese, mezi které lze řadit i sociální práci či zdravotnictví. Na přelomu devatenáctého a dvacátého století se tak objevilo mnoho žen, které ve Spojených státech amerických i Evropě zkoumaly podmínky sociálního a ekonomického života. Jejich spolupráci umožňovaly nevládní organizace, zejména Červený kříž, Fordova nadace či Křesťanské sdružení mladých žen,

Pro počátky institucionalizace sociální práce byla významným počinem publikace Mary Richmond, která měla dvojí dopad:

- Jako první monografie, která formulovala systematický a racionální základ pro kvalifikaci pomáhajícího profesionála v oblasti sociální péče (umět posoudit případ, vybudovat interpersonální vztah mezi pomáhajícím a problémovými rodinami a poradit rodinným příslušníkům v otázkách života). Svým obsahem ovlivnila počáteční praxi a vzdělání sociální práce v Severní Americe v přímé interakci s procesem rozvoje evropské sociální práce (viz zpracování jejího díla Marií Krakešovou či Alicí Solomon).

¹⁹ Frances Elisabeth Crowell byla zaměstnankyní v Rockefellerově nadaci, specializovaná zdravotní sestra a sociální pracovnice, která věnovala většinu svého života snaze o rozvoj vzdělávání zdravotních sester a jeho standardů.

- Umožnila dominanci případové sociální práce, vyvolané hledáním odpovědi na otázku, zda je již možné akceptovat sociální práci jako profesi. A sociální diagnóza, jako součást případové práce, se stala první vědeckou metodou pro výuku i praxi, kterou do té doby sociální práce nedisponovala.

Na české území je případová sociální práce importována ze Severní Ameriky prostřednictvím odborných aktivit Alice Masarykové. Přihlédneme-li k jejímu oborovému směřování, jejímu vzdělání, snahám modernizovat rakousko-uherskou podobu sociální péče i její pozdější roli oficiálního reformátora sociální péče nově vzniklého státu, je pochopitelné, že stála jak za rozvojem vzdělávání v oblasti sociální práce, tak i za podporou rozvoje soukromoprávního a veřejnoprávního sektoru sociální péče.

Její kroky v uvedených oblastech byly v souladu s jejím zájmem o sociologii i uchopením sociální práce jako praktikované formy sociologie. Sice podporovala rozvoj sociální práce s jednotlivcem, ale inspirována a na zbytek života ovlivněna svou učitelkou a později i přítelkyní Mary McDowell ji pojímala spíše v kontextu rozvoje a podpory komunit. To následně podpořilo střet v oblasti rozvoje vzdělávání a působení ošetrovatelství a sociální práce v oblasti veřejného zdraví, paradoxně posílený kladným vztahem Alice Masarykové k oběma. Ta sice podporovala veškeré aktivity o rozvoj ošetrovatelství, ale pod vlivem praxe získané v settlementu v Chicagu Alice Masaryková chápala sociálního pracovníka jako profesionála, který je schopen poskytnout pomoc v oblasti sociálně zdravotních intervencí (potřeba snižování dětské úmrtnosti, léčení tuberkulózy či alkoholismu a jejich důsledků). To nakonec kladně ovlivnilo rozhodnutí Alice Masarykové umožnit a podpořit podmínky Fordovy nadace pro investici do profesního vzdělávání na našem území. Jednalo se zejména o zavedení jednotného programu u všech škol jimi podporovaných, a to bez ohledu na stát, kde působila. V důsledku toho získala meziválečná sociální práce silný důraz na zdravotnické znalosti sociálních pracovníků.

Do diskurzu případové práce vstoupila na základě vlastního výzkumu českého terénu Marie Krakešová a za přispění manžela modifikuje pro potřebu české sociální práce tuto metodu již v r. 1934²⁰, ale významně jej změnila až aplikací psycho-vzdělávacího modelu sociální práce v pozdějších letech. A jak konstatuje Chytil (1998:53), přetrval jeho vliv v České republice až do počátku 90. let dvacátého století.

Zřízením Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče s převahou předmětů z oblasti ošetrovatelství a zrušením Vyšší školy sociální péče v Praze došlo v 1936 k diskontinuitě vývoje přístupu k sociální práci podle původního sociologického pojetí.

ZÁVĚR

Na základě dosažených výsledků je nezpochybnitelné, že profesionalizace sociální práce na českém území vycházela a byla ve svých počátcích spjata s profesionalizací sociální práce americké. Alice Masaryková se významně spolupodílela na přechodu sociální práce z podoby preprofesionální do podoby profesionální. Tato dvě období Brnula (2017:30) vymezuje jako: „Zkušenostní fázi sociální práce (do roku 1918) – období přechodu od charitativní činnosti k počátkům sociální práce a Prvorepublikovou sociální práci (do roku 1938) – období budování teorie sociální práce, přebudování rakousko-uherského modelu s prvky amerického modelu sociální práce.“

Do rozvoje vzdělávání a praxe se v euroamerickém prostoru nesmazatelně zapsalo mnoho osobností a některé z nich jsou podnes celosvětově uznávanými lídry oboru sociální práce, mezi ně patří i Jane Addams, Mary Richmond a Alice Masaryková.²¹ Počátky rozvoje profese sociální práce

²⁰ Stejně tak se dělo i v jiných státech. Zajímavou je již zmiňovaná modifikace Alice Solomon, která tak podpořila ve vztahu k pojetí praxe v Evropě paralelní rozvoj sociální práce a sociální pedagogiky.

²¹ Kariéry Jane Addams a Alice Masarykové sdílejí několik charakteristik s prominentními ženskými současníky, včetně vlivného rodinného zázemí, vyššího vzdělání a životů bez manželství nebo dětí (Hegar, 2008:4).

v obou zemích jsou tak spjaty s příběhy žen, které vzájemně spojily aktivity v oblasti společenských věd, sociálních reforem a sociální ochrany závislých. Společná cesta české a americké případové práce se začíná rozcházet až s dalším působením Marie Krakešové²².

Závěrem lze konstatovat, že byl cíl postupně popsáním procesem, jakým byla na naše území přenesena případová práce z Ameriky a jakou roli v tomto naplňovala Alice Masaryková, naplněn. Je to sice jen jedna z částí chybějící mozaiky historie české sociální práce, ale i tak může přispět sociálním pracovníkům k uvědomění si bohatosti historie oboru a nabídnout jim poučení i inspiraci.

POUŽITÉ ZDROJE

- AUSTIN, D. M. 1983. The Flexner Myth and the History of Social Work. *Social Service Review*, 57(3), 357–377.
- BRNULA, P. 2017. Sociální práce v éře společnosti pozdní doby aneb co dělat v současné sociální práci na základě její geneze. In: *Proměny a příležitosti sociální práce v ČR*. Sborník z konference ke světovému dni sociálních pracovníků, konané v Praze, dne 21. 3. 2017. Praha: MPSV ČR, 29–36.
- COLUMBIA UNIVERSITY. Nedat. b. d. v. *History* [online]. New York: Columbia University. [17. 1. 2018]. Dostupné z: www.columbia.edu/content/history
- DEEGAN, M. J. 1990. *Jane Addams and the Men of the Chicago School, 1892–1918*. New Brunswick: Transaction Books.
- FLEXNER, A. 2001. Is Social Work a Profession? *Research on Social Work Practice*, 11(2), 152–165.
- FLEXNER, A. 1915. Is Social Work a Profession? In: *National Conference Of Charities And Correction: Proceeding of the The National Conference Of Charities And Correction at the Forty–Second Annual Session*. Baltimore, Maryland May 12–19, 1915. Chicago: Hildman.
- FRANKLIN, D. L. 1986. Mary Richmond and Jane Addams: From Moral Certainty to Rational Inquiry in Social Work Practice. *Social Service Review*, 60(4), 504–525.
- HEGAR, R. L. 2013. The Masaryks of Czechoslovakia: Contributions in Sociology, Social Welfare and Politics. *Journal of Sociology and Social Welfare* [online], 40(2), 41–62 [17. 1. 2018]. Dostupné z: www.scholarworks.wmich.edu/jssw/
- HEGAR, R. L. 2008. Transatlantic Transfers in Social Work: Contributions of Three Pioneers. *The British Journal of Social Work*. DOI: 10.1093/bjsw/bcn014
- HENDERSON, Ch. 1921. *Základy sociální péče. Uvedení do studia lidí závislých, vadných a zločinných a jak o ně sociálně pečovat*. Praha: Revue Sociální péče.
- HROCH, M. a kol. 1985. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: SPN.
- CHAPOULIE, J. M. 2001. *La tradition sociologique de Chicago, 1892–1961*. Paris: Le Seuil.
- CHARVÁTOVÁ, D. 1978. Metody práce s jednotlivcem. In: *Metody sociální práce v péči o děti*. Praha: MPSV.
- CHYTIL, O. 1998. Social Work in the Czech Republic. *Social Work in Europe*, 5(3), 48–55. In *memoriam: Luisa Fischerová, Irena Krausová, Anna Procházková–Kefurtová*. 1947. Praha: Organizace sociálních pracovníc.
- KODYMOVÁ, P. 2013. *Historie české sociální práce v letech 1918–1948*. Praha: Karolinum.
- KRÁLIK, J. 2018. Předmluva. In: KRAKEŠOVÁ, M., KODYMOVÁ, P., BRNULA, P. *Sociální kliniky. Model praxe sociální práce*. Praha: Karolinum (v tisku).
- LEIGHNINGER, R. D., LEIGHNINGER, L. H., PANKIN, R. M. 1974. *Sociology and Social*

²² Marie Krakešová působila jak v teorii, tak i praxi sociální práce a její přínos byl – i optikou současné doby – skutečně výjimečný. I přes nepřítomnost dvou následujících totalitních období dokázala koncipovat teorii české sociální práce, přizpůsobit tak metodu případové práce pro potřeby na domácí půdě i konstruovat systém praktického vzdělávání studentů sociální práce.

- Work: Science and Art. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 1(2). [online]. [14. 1. 2018]. Dostupné z: www.scholarworks.wmich.edu/jssw/vol1/iss2/8
- LEVIN, I., HALDAR, M., PICOT, A. 2015. Social Work and Sociology: Historical Separation and Current Challenges. *Nordic Social Work Research*, 5(1), 1–6.
- LOVČÍ, R. 2007. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
- MACIVER, M. R. 1931. *The Contribution of Sociology to Social Work*. New York School of Social Work.
- MACHAČOVÁ, M. 1970. *Jak se vyvíjelo sociální a sociálně zdravotní školství na našem území od vzniku první republiky do konce okupace*. Strojopis. Archiv Společnosti sociálních pracovníků.
- MASARYKOVÁ, A. 1914. *Jakou přípravu poskytuje Praha studentům pro praktickou a theoretickou práci sociální*. Všeškolní kalendář Svazu Československého studentstva na Rok 1913/14. Praha: Svaz Československého studentstva.
- PATEROVÁ, I. 2004. *Návrh přednášek historie sociální práce v českých zemích*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- POLIVKA, J. S. 1995. *Metody případové práce* [přednáška]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociální práce.
- Rozhledy sociální: Soukromá péče chudinská. 1903. *Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální*, XI(3), 218–220.
- MATSUMOTO, L. 2005. Ruth Crawford Mitchell. In: *Vassar Encyclopedia* [online]. Vassar. [15. 2. 2018]. Dostupné z: www.vcencyclopedia.vassar.edu/alumni/ruth-crawford-mitchell.html
- SKILING, H. 2001. *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*. Praha: Gender Studies.
- ŠÁLKOVÁ, H. 1969. *Zdůvodnění návrhu na zřízení vysokoškolského studia sociálních pracovníků na Fakultě sociálních věd a publicistiky UK. Příloha č. 1*. Strojopis. Archiv Společnosti sociálních pracovníků.
- ŠPILÁČKOVÁ, M. 2016. The Importance of Historical Knowledge for Social Work as a Science, Profession and Academic Discipline – Experiences from Czech Republic. *Czech and Slovak Social Work / ERIS Journal – Summer Issue*, 16(4), 66–78.
- RICHMOND, M. E. 1898. The Need of a Training School in Applied Philanthropy. In *National Conference Of Charities And Correction: Proceeding of the The National Conference Of Charities And Correction at the Twenty-Fourth Annual Session*. Toronto, Ontario July 7-14, 1897 [online]. Boston: Mass, 181–188. [22. 1. 2018]. Dostupné z: www.babel.hathitrust.org
- THOMPSON, J. W. 1987. *Social Work's Identity Problem: The Past, The (Old) Paradigm, The Practice, The Profession, The Philosophy and The (New) Paradigm*. SOWK 591. Faculty of Social Welfare, University of Calgary. [online]. [22. 1. 2018]. October 15, 1987. Dostupné z: www.ucalgary.ca/sw/ramsay/papers2/Thomson-87-social-works-identity-problem-1.html
- VICKERS, E. 1999. Frances Elisabeth Crowell and the Politics of Nursing in Czechoslovakia after the First World War. *Nursing History Review*, 7, 67–96.
- VOSTŘEBALOVÁ, V. 1930. Povolání sociální pracovnice. *Národní politika*. 22. červen. Xerokopie. Archiv Společnosti sociálních pracovníků.
- WAALDIJK, B. 2011. Social Work Between Oppression and Emancipation. Histories of Discomfort and Inspiration in Europe. *Social Work and Society International – Special Issue: „European History of Social Work“*, 9(2) [online]. [21. 12. 2017]. Dostupné z: www.socwork.net/sws/article/view/272/465.
- ZAORALOVÁ, R. 2017. *Ošetřovatelské školství v meziválečném Československu v mezinárodních souvislostech*. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta zdravotnických věd.
- ZEMAN, J. 1928. *Péče o mládež mravně obroženou a mravně vadnou*. Praha: Rozpravy Ústavu pro výzkum dítěte a dorůstající mládeže.

Prínos Ústavu M. R. Štefánika ku vzdelávaniu sociálnych pracovníkov na Slovensku¹

The Asset of the Institute of M. R. Štefánik for the Education of Social Workers in Slovakia

Jana Levická

Prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD.,² pôsobí ako profesorka-garantka na Katedre sociálnej práce Fakulty zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. Vedecko-pedagogicky sa orientuje na oblasť teórie a metód sociálnej práce. Dlhodobo spolupracuje s Ústavom sociálnej práce FF UHK v Hradci Králové.

Abstrakt

CIELE: Cieľom príspevku je priniesť informácie o udalostiach spojených so vznikom a rozvojom Ústavu Milana Rastislava Štefánika, činnosť ktorého sa spája so začiatkami vzdelávania v sociálnej práci na Slovensku. **TEORETICKÉ VÝCHODISKA:** Teoretickým východiskom práce sú dejiny sociálnej práce, ktoré tvoria imanentnú súčasť vedy o sociálnej práci. **METÓDY:** Štúdia vznikla s použitím priamej historickej metódy, predmetom ktorej boli dochované archívne materiály a tiež publikačné zdroje, ktoré sa zameriavali na činnosť Ústavu M. R. Štefánika. **VÝSLEDKY:** Na základe realizovaného výskumu sme získali informácie o aktivitách, ktoré predchádzali vzniku Ústavu, o výchovno-vzdelávacích cieľoch, o učebnej osnove pre sociálno-zdravotnú školu a tiež o niektorých osobnostiach, ktoré sa spájajú so vznikom Ústavu. **IMPLIKÁCIA PRE SOCIÁLNU PRÁCU:** Prínos štúdie vidíme primárne v posilnení poznatkov z dejín slovenskej sociálnej práce a sekundárne v posilňovaní profesijnej identity slovenských sociálnych pracovníkov a pracovníčok.

Kľúčové slová

sociálna práca, vzdelávanie, dejiny Ústavu M. R. Štefánika

Abstract

OBJECTIVES: The aim of the paper is to provide information on events related to the origin and development of the Institute of Milan Rastislav Štefánik, which activities are related to the beginnings of education in social work in Slovakia. **THEORETICAL BASE:** Theoretical background is the history of social work, which forms an immanent part of the science of social work. **METHODS:** The study was based on a direct historical method, the subject of which were archival materials and publications that focused on the work of the M. R. Štefánik Institute. **OUTCOMES:** Based on our research, we have gained information on the activities that preceded the establishment of the Institute, the educational objectives, the curriculum for the social-health school and also some of the personalities who were related with the establishment of the Institute. **SOCIAL WORK IMPLICATIONS:** We see the benefit of the study primarily in strengthening knowledge from the history of Slovak social work and secondary in strengthening the professional identity of Slovak social workers.

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV 0524-12 „Identita sociálnej práce v kontexte Slovenska“.

² Kontakt: Prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD., Veterná 8, 917 01 Trnava, SR; j.levicka@centrum.sk

Keywords

social work, education, history of the Institute of M. R. Štefánik

ÚVOD

Identita sociálnych pracovníkov a pracovníčok je ovplyvnená viacerými faktormi, z ktorých dva majú mimoriadny význam pre vzdelávateľov. Tým prvým je práve pregraduálna príprava budúcich sociálnych pracovníkov a tým druhým je znalosť dejín vlastnej profesie, čo sa prevažne deje v kontexte pregraduálneho štúdia. Znalosť histórie, predovšetkým lokálnej, pomáha študentom porozumieť daniu v profesii v kontexte celospoločenského vývoja a práve prostredníctvom tohto procesu poznávať a prijímať misiu profesie, jej ciele a z nich vyvozené úlohy, čím sa začína proces identifikácie s profesiou už v rámci pregraduálneho štúdia (Levická et al., 2015). Remley a Herlihy (2007) poukazujú na význam poznania histórie sociálnej práce pre tvorbu identity profesie smerom k vonkajšiemu prostrediu, teda smerom k verejnosti, ale tiež aj smerom k subjektívne budovanej identite sociálnej pracovníčky, či sociálneho pracovníka. Emerson (2010) prepája profesijnú identitu s pocítovanou hrdosťou na vlastnú profesiu, ktorá môže byť kotvená nielen v jej aktuálnych aktivitách, ale aj v jej histórii. História sociálnej práce je na Slovensku ponúkaná z pohľadu jej globálneho vývoja, čo je dôsledkom pretrvávajúcej absencie poznania vlastného, teda lokálneho vývoja profesie. Je preto prirodzené, že sme upriamili náš vedecký záujem na spoznanie historických faktov vzťahujúcich sa k Ústavu Milana Rastislava Štefánika, ktorý je spojený so začiatkom vzdelávania sociálnych pracovníčok a pracovníkov na Slovensku. Napriek skutočnosti, že ide o jedinú školu, ktorá počas trvania prvej Československej republiky pripravovala sociálne pracovníčky, informácie o nej sú veľmi strohé. Okrem tejto skutočnosti nás ovplyvnil aj fakt, že v slovenských monografiách a učebniciach, ktoré boli vydané po roku 1990, sa nachádza viacero informácií, ktoré si odporujú. Jedným z nich je rok otvorenia samotného ústavu, kedy sa v literatúre stretáme s rokmi 1924, 1925, ale aj 1926 (Levická, 1999; Tokárová, 2002; Kováčiková, 2000). K ďalším sporným informáciám patrili samotný názov školy, ktorý sa vyskytoval raz v podobe škola pre sociálne pracovníčky a inokedy škola pre sociálno-zdravotné pracovníčky, a tiež údaje o tom, kto inicioval vznik vzdelávania v sociálnej práci na Slovensku. Najčastejšie uvádzanou osobou v tejto súvislosti bola Alice Masaryková, s ktorej menom sa spájala aj finančná podpora budovania školy.

V súlade s uvedeným sme si za cieľ práce vytýčili priniesť informácie o udalostiach spojených so vznikom a rozvojom Ústavu Milana Rastislava Štefánika.

METODOLÓGIA

Spoznávanie dejín akéhokolvek úseku spoločenského vývoja by malo byť v súlade s pravidlami, ktoré stanovuje historiografia, teda veda o skúmaní historických faktov, ktorá za bazálnu výskumnú metódu pokladá priamu historickú metódu (Nodl, 2004). Táto metóda je zvlášť vhodná pre sociálne vedy v prípade, ak je potrebné vytvoriť, alebo doplniť komplexný obraz o vývoji určitej vednej oblasti (Hendl, 2008). Vzhľadom na diskrepanciu údajov uvádzaných v literatúre použili sme ako hlavnú výskumnú metódu priamu historickú metódu, pre ktorú je charakteristické vyhľadanie, štúdium, analýza a interpretácia originálnych historických zdrojov (Berg, 2012; Špelda, 2010; Danto, 2008). Na rozdiel od iných výskumných metód, v prípravnej výskumnej fáze si výskumník neformuluje len základné výskumné otázky, ale kladie si tiež otázku, kde, v akých historických zdrojoch má hľadať odpovede. Ďalším špecifikom historického výskumu je „pred-porozumenie“ skúmanej téme. Danto (2008) zastáva názor, že pred-porozumenie je predpokladom záujmu o konkrétne skúmané obdobie, alebo o konkrétnu skutočnosť, ktorá je podľa výskumníka významná pre celkové porozumenie vývoja v sociálnej práci. Pred-porozumenie

predstavuje určitú nevyhnutnú sumu poznania z oblasti, na ktorú sa výskumník zameriava (Berg, 2012). Práve ono mu umožňuje formulovať vlastný výskumný cieľ a následne aj výskumné otázky. Pred-porozumenie je teda možné chápať v kontexte historického skúmania ako akýsi filter, ktorý nás priamo posúva k odhaľovaniu nových faktov, potrebných pre rekonštrukciu dejín vlastného odboru. V súlade s uvedeným a s cieľom práce sme formulovali nasledovné výskumné otázky „Kedy začalo vzdelávanie v sociálnej práci na Slovensku?“, „Kto/čo stál(o) pri vzniku Ústavu?“, „Odkiaľ pochádzali zdroje potrebné na vybudovanie Ústavu?“, „Ktoré informácie uvádzané v literatúre sú správne?“, „Čo zapríčinilo nejednotnosť informácií?“ a tiež „Ktorý zdroj/ktoré zdroje nám poskytnú najrelevantnejšie odpovede?“. Túto otázku sme pokladali vzhľadom k cieľu výskumu za bazálnu. V súlade s požiadavkami historickej výskumnej metódy sa predmetom nášho výskumu stali primárne historické zdroje, pretože sme predpokladali, že práve v nich budú uvádzané správne, neskreslené historické skutočnosti. Medzi analyzovanými zdrojmi boli „Ročné zprávy“ vydávané niektorou zo škôl, ktoré boli súčasťou Ústavu M. R. Štefánika v počte 31 kusov a archívny materiál, ktorý sa nachádza v súkromnom archíve Dr. Jany Nemcovej, ako aj archívny materiál, ktorý je uložený v Štátnom archíve v Žiline, so sídlom v Bytči, pracovisko Bystrica. Celkovo sme analyzovali 275 zdrojov archívneho materiálu. Analyzovaný archívny materiál tvorila formálna aj neformálna korešpondencia osobností zainteresovaných do budovania Ústavu M. R. Štefánika, zápisnice, nariadenia, dobové tlačivá, legislatívny materiál. Informácie získané z archívnych materiálov sme následne komparovali s informáciami, ktoré sú obsiahnuté v slovenskej odbornej literatúre. Okrem archívnych zdrojov sa predmetom nášho výskumu stali práce, ktoré prinášali informácie o Ústave M. R. Štefánika a boli publikované po roku 1990. Išlo o práce: Levická, 1999; Kováčiková, 2000; Tokárová, 2002; Oláh, Schavel, Ondrušová, 2008.

V súlade s pravidlami historického výskumu budeme v nasledovnom texte používať niektoré slová, či slovné spojenia tak, ako sú zachytené v nami analyzovaných archívnych materiáloch.³ Analyzované zdroje, ktoré boli použité na vypracovanie tejto štúdie, sa nachádzajú v Zozname použitých zdrojov uvedenom na konci tohto príspevku.

1. SPOLOČENSKÉ DÔVODY VZNIKU ÚSTAVU M. R. ŠTEFÁNIKA

Elena Maróthy Šoltéssová už koncom 19. storočia pod vplyvom informácií zo zahraničia uvažovala o možnosti zriadenia školy pre sociálne pracovníčky, pretože práve s týmto vzdelaním spájala emancipačný proces žien. Spolu s ostatnými členkami spolku Živena sa opakovane pokúšali už v 19. storočí o zriadenie ženského odborného školstva na území Slovenska, avšak neúspešne (Levická J. a kol., 2015). Šoltéssová sledovala vznik škôl sociálnej práce v zahraničí, ktorý intenzívne prebiehal v rokoch 1905–1925, a zároveň pripravovala, aspoň v hrubých črtách, projekt na pozdvihnutie slovenskej ženy prostredníctvom vzdelávania. V rámci spomínaného časového úseku vznikol aj Ústav M. R. Štefánika, ktorý ako prvý začal so vzdelávaním sociálnych pracovníkov a pracovníčok na Slovensku. Vývoj vzdelávania pre oblasť sociálnej práce na Slovensku bol ovplyvnený niektorými lokálnymi špecifikami, ktoré sa v období medzi rokmi 1905–1925 podľa našich zistení nevyskytli v iných krajinách, v ktorých sa začalo so systematickou prípravou sociálnych pracovníčok. Najvýznamnejším špecifikom bola celková vzdelanostná úroveň obyvateľov Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Hoci na území súčasnej Slovenskej republiky vznikli v 17. storočí dve univerzity (v roku 1635 Trnavská univerzita v Trnave a v roku 1657 univerzita v Košiciach), vzdelanostná úroveň slovenského obyvateľstva bola začiatkom 20. storočia veľmi nízka. Najlepšie situáciu dokladuje skutočnosť, že po vzniku 1. ČSR v roku 1918 bolo na celom Slovensku len 300 slovenských učiteľov, ktorí vyučovali na ľudových školách, a približne 20 stredoškolských profesorov. Na Slovensku existovali aj školy maďarské, ktorých bolo viac ako 4000, a nemecké. Táto situácia

³ Upozorňujeme na túto skutočnosť práve s ohľadom na rozdiely v súčasnom pravopise slovenského, ale aj českého jazyka a oboch jazykov používaných v 1. ČSR.

bola výsledkom Apponiho školskej politiky, ktorá neakceptovala vzdelávanie v slovenskom jazyku a usilovala o zrušenie už existujúcich slovenských škôl, predovšetkým slovenských gymnázií a tzv. meštianskych škôl. Slovenské deti sa tak vzdelávali v maďarskom jazyku, ktorému prevažná väčšina z nich nerozumela, čo sekundárne spôsobovalo nezáujem o vzdelávanie už na ľudovej škole, a to predovšetkým u detí na vidieku. Povinná školská dochádzka na Slovensku bola 6-ročná, na rozdiel od Čiech, kde bola stanovená na 8 rokov (Srogoň et al., 1986). Situáciu mal riešiť tzv. Malý školský zákon z roku 1922, ktorý oficiálne zaviedol povinnú 8-ročnú dochádzku aj pre Slovensko a Podkarpatskú Rus. Napriek platnosti zákona slovenská realita sa nezmenila. Prevažná väčšina dedinských detí a chudobných mestských detí naďalej navštevovala školu len 4–6 rokov. Práve preto bola v roku 1925 opätovne vznesená požiadavka, aby sa na Slovensku dodržiavala minimálne 7-ročná dochádzka, teda o rok menej, ako požadoval Malý školský zákon (Srogoň et al., 1986). Hoci tzv. ľudové školy boli koedukovanými, vzdelávanie dievčat, či žien v slovenskom prostredí malo minimálnu podporu. Tento stav motivoval Elenú Maróthy Šoltésiovú k boju za prístup slovenských dievčat a žien k vzdelaniu. Cestu k nemu videla Šoltésiová v otvorení odborných škôl pre ženské povolania. Vzdelávanie zamerané na prípravu sociálnych pracovníkov a pracovníčok však predpokladalo, že študentky, ktoré budú na školu prijaté, dosiahli v predchádzajúcom období také vzdelanie, ktoré im umožní pokračovať v štúdiu aspoň na úrovni odbornej strednej školy. A prirodzene, takýto druh školy predpokladal aj dostatočný počet učiteliek a učiteľov, ktorí by na škole pôsobili, čo Slovensko a Podkarpatská Rus v tom čase nemala.

2. VZNIK ÚSTAVU M. R. ŠTEFÁNKA AKO REAKCIA NA VZDELANOSTNÚ SITUÁCIU SLOVENSKÉHO OBYVATELSTVA

Založenie a vybudovanie Ústavu M. R. Štefánika je spojené predovšetkým s menom Eleny Maróthy-Šoltésovej, ktorej prínos pre rozvoj vzdelávania, podľa nášho názoru, stále nebol dostatočne docenený. Dôvodom je viacero. Z pohľadu sociálnej práce ako najvýznamnejší dôvod reflektujeme nedostatočný záujem o poznávanie a spracovanie dejín sociálnej práce, založený na vedeckom základe, teda s použitím historickej metódy, prípadne iných metód akceptovaných v oblasti historického výskumu. Ďalším dôvodom je skutočnosť, že vo vzťahu k spoznávaniu histórie Ústavu M. R. Štefánika pristupovali jednotliví výskumníci prevažne z perspektívy, ktorá odrážala ich oblasť profesionálneho pôsobenia. V jednotlivých zdrojoch je potom táto vzdelávacia inštitúcia predstavovaná z troch rôznych aspektov, a to z pohľadu pedagogiky, ošetrovateľstva a sociálnej práce. Táto skutočnosť zapríčinila rozdielne interpretácie v súvislosti so vznikom, názvom a fungovaním Ústavu M. R. Štefánika. Práve to nás motivovalo k tomu, aby sme sa pokúsili prostredníctvom analýzy originálnych archívnych materiálov vypracovať čo najkomplexnejší pohľad na vzdelávanie sociálnych pracovníčok v kontexte činnosti Ústavu M. R. Štefánika. Na základe štúdia archívnych materiálov konštatujeme, že Ústav M. R. Štefánika bol od začiatku budovaný s cieľom poskytnúť vzdelanie slovenským dievčatám a ženám, ktoré by im umožnilo aktívne sa zapojiť do verejného života v slovenskej spoločnosti. „Štefánikov ústav, založený na to, aby slovenské dievčatá vychovával pre prácu, ktorej Slovensko práve najviac potrebuje, sledoval pomery na Slovensku, prispôboval sa najnaliehavejším jeho potrebám a snažil sa dať svereným mu žiačkam takú prípravu, ktorá ich najlepšie usposobí môcť pracovať na zlepšení zdravotných, sociálnych i kultúrnych pomerov Slovenska“ (Ročná zpráva..., XIII, 1938:5). Stanovený cieľ však nebol realizovateľný hneď v tom roku, kedy prišlo k otvoreniu prvej školy budúceho Ústavu M. R. Štefánika. Dôvodom bolo už spomínané nedostatočné vzdelanie budúcich žiačok. Preto sa Šoltésiová a jej spolupracovníčky združené v spolku Živena zamerali najskôr na otvorenie takých škôl, ktoré by poskytli budúcim žiačkam sociálno-zdravotnej školy získať vzdelanie požadované pre prijatie do takéhoto typu školy v zahraničí. Na jeseň v roku 1919 prišlo k otvoreniu jednej zo škôl, ktoré položili základy budúceho Ústavu M. R. Štefánika. Ako napísala Šoltésiová, „... a tak šťastne dostali sme sa k vrcholnej radostnému dňu 18. sept. 1919. roku, v ktorý slávnostne otvorili sme tu v Martine prvú Vyššiu školu pre

ženské povolania hospodárske a pri nej i päťmesačný gazdinský kurz“ (Šoltéssová, in Ročná zpráva... X., 1929:6). Ako sa vyjadrila Šoltéssová, vzniku tejto školy predchádzalo 50 rokov úsilia slovenských žien, ktoré boli členkami spolku Živena, o vytvorenie slovenských ženských odborných škôl.

Po takmer storočnom odstupe sa len s problémami orientujeme v činnosti smerujúcej k budovaniu Ústavu M. R. Štefánika, ktorá prebiehala v rokoch 1919–1926. Jedným z dôvodov je fakt, že v dobových prameňoch sa nie vždy hovorí o Ústave M. R. Štefánika, ale často sa používa aj pomenovanie „Živenine školy“, pričom týmto termínom sa označovali všetky školy pre ženské povolania, ktoré na území Slovenska boli zriadené za podpory spolku Živena. Niektoré z nich boli zriadené aj v iných mestách. Druhým dôvodom je fakt, že názvy týchto „škôl“ sa pomerne často menili. Napr. v Ročnej zpráve za školský rok 1924–1925 sú informácie o realizácii päťmesačného gazdinského kurzu (1925:3), ktorý bol prvý raz otvorený v roku 1919, a zároveň tá istá Ročná zpráva informuje o tom, že v nasledujúcom školskom roku budú prijímané 16-ročné žiačky do päťmesačnej Gazdinskej školy, čo bolo len dôsledkom premenovania kurzu. Od školského roka 1925–1926 prišlo aj k ďalšej zmene, ktorá bola nariadená výnosom Ministerstva školstva a národnej osvetly zo dňa 7. mája 1925 č. 51.549, ktorý obsahoval provizórny normálny organizačný štatút pre odborné školy ženských povolání. Týmto nariadením rezortné ministerstvo okrem iného rozhodlo aj o tom, že pôvodne trojročná Vyššia škola pre ženské povolania hospodárske sa zmenila „na dvojročnú rodinnú školu, ku ktorej sa pripojí živnostenská pracovňa“ (Ročná zpráva..., 1925:7). V Ročnej zpráve za školský rok 1924–1925 sa spomína aj Odborná živnostenská škola pokračovacia pre učednice živnosti krajčírskej, teda ďalšia škola, ktorá bola zriadená Živenou. Ako vidno, takmer každoročne pribudla nejaká škola, ktorá organizačne bola začlenená do Ústavu M. R. Štefánika. Počas celého trvania Ústavu sa objavovali nové školy, či kurzy, ktoré reagovali na situáciu na Slovensku. Ústav sa snažil pripraviť absolventky do tých oblastí spoločenskej praxe, kde to bolo potrebné. Jedným z jeho významných edukačných počínov bolo zriadenie dvojročnej ošetrovateľskej školy v roku 1933, čím škola reagovala na potrebu pripraviť kvalifikované zdravotné sestry. Správa Ústavu M. R. Štefánika navyše usilovala o to, aby jednotlivé školy, ktoré mali charakter súkromných škôl, pokiaľ to bolo možné, prechádzali buďto do správy župy, alebo štátu. Toto dynamické budovanie Ústavu M. R. Štefánika zachytávajú ročné správy, ktoré vydával Ústav M. R. Štefánika od svojho vzniku až do jeho zániku. Stále sa meniace názvy a rozširujúce sa oblasti vzdelávania, ktoré sa realizovalo na Ústave M. R. Štefánika, je možné označiť za jeden z dôvodov, ktoré zapríčinili rozdiely v neskorších prácach zaoberajúcich sa práve touto inštitúciou.

Snahy o vybudovanie ústavu M. R. Štefánika

V prílohe Národných novín, číslo 67, zo dňa 22. augusta 1922 vyšla Pamätná listina, autorkou ktorej bola Elena Maróthy Šoltéssová, ktorej hlavným cieľom bolo uchovať pre potomstvo informácie „na pamiatku toho, ako sme zakladali ústav Milana Rastislava Štefánika 9. augusta 1922. roku v Turčianskom Sv. Martine“ (Šoltéssová, 1922:3). Ako sa v nej uvádza, „Ústav má slúžiť k takrečenej sociálnej pečlivosti, ktorú stvorila si sama nevyhnutná potreba ako neúnavnú naprávateľku zla a kľesnitelku cesty k dobru, najmä odkedy svetová vojna zkazila ľudí a rozvrátila pomery“ (Šoltéssová, 1922:3). Ako v Pamätnej listine Šoltéssová (1922:3) uvádza, uložiť „chceme túto listinu do základného kameňa jeho budovy“. Z tohto vyjadrenia je jasné, že práce na otvorení Ústavu M. R. Štefánika boli v roku 1922 v plnom prúde. Príprava Ústavu začala ešte počas prvého školského roka, teda v roku 1920, kedy Valné zhromaždenie Živeny prijalo rozhodnutie o vybudovaní školy pre sociálnu a zdravotnú starostlivosť a učiteľského ústavu pre výchovu učiteliek rodinných škôl (Nemcová, 2004). Tieto školy mali byť súčasťou väčšej vzdelávacej inštitúcie, pre ktorú Živena od začiatku prijala názov Ústav Milana Rastislava Štefánika. Zároveň boli jasne formulované predstavy o budúcej vzdelávacej inštitúcii a tiež boli jasne zadefinované úlohy, ktoré sa mali realizovať. Za týmto účelom rozhodnutím valného zhromaždenia bolo zriadené *prípravné kuratórium*, ktorého hlavným poslaním bolo zriadenie Ústavu. Predsedom kuratória bol MUDr. Igor Dula, starosta Turčianskeho Sv. Martina, Elena Maróthy Šoltéssová (za spolok Živena), František Mareš

(ktorý bol do konca roka 1918 školským radom). Z korešpondencie členov prípravného kuratória s ostatnými zainteresovanými osobami vieme, že činnosť kuratória sa zamerala na tri základné oblasti:

1. Získanie finančných prostriedkov, stavebných povolení a s tým spojených ďalších administratívno-správnych činností.
2. Príprava organizačného štatútu a učebných plánov pre jednotlivé súčasti Ústavu.
3. Budovanie pedagogického zboru.

Získanie finančných prostriedkov na výstavbu budovy, v ktorej bude sídliť budúci Ústav, bol prvoradou úlohou prípravného kuratória, pretože ak by sa nezískali peniaze na kúpu pozemkov a stavbu budovy, potom by sa Ústav nikdy neotvoril. Na plánoch školy z poverenia prípravného kuratória pracoval architekt Dušan Jurkovič (List Ministerstva sociálnej péče č.j. 1975/A-1922), ktorý pripravil nielen prvotný návrh stavby, ale aj predbežný rozpočet stavby. Prvotný Jurkovičov odhad sa pohyboval medzi 2 000 000 až 2 500 000 Kč. Prípravnému kuratóriu a Živene tak pripadla úloha získať 2 000 000 Kč, aby sa mohlo začať s výstavbou Ústavu. Prvý milión získali ako dar Slovenskej ligy v Amerike. Z nami analyzovaných archívnych dokumentov sme nezistili, kto prišiel s nápadom, aby o finančnú pomoc boli požiadaní práve americkí Slováci. Inšpiráciou mohol byť štedrý dar Slovenskej ligy v Amerike, ktorý na podporu a rozvoj slovenskej kultúry poskytla Liga tzv. Šrobárovmu fondu. Vieme však, že osobnú zásluhu na získaní tohto daru mala Mária Poubová. Šoltésová totiž napísala nasledovné: „... a vyslala na svoje náklady profesorku Máriu Poubovú do Ameriky študovať tamojšie školy tohto druhu. Dr. Poubová popri tejto úlohe konala v Amerike za 6 mesiacov i prednášky americkým Slovákom a napísala propagačnú brožúru, aby peňažnými podporami umožnili zbudovanie takej školy na Slovensku“ (Šoltésová, 1922:3). Mária Poubová do USA cestovala na náklady Alice Masarykovej. Z archívnych materiálov nie je jednoznačne jasné, či išlo o súkromné finančné prostriedky Alice Masarykovej, alebo o finančné prostriedky, ktoré mala k dispozícii v rámci svojej pozície predsedníčky Československého červeného kríža. Poubová skutočne získala podporu a prísľub od Slovenskej ligy v Amerike, ktorá rozhodla o tom, že vznik školy podporí sumou 1 milión československých korún. Poubová rokovala v Pittsburghu s predsedom Slovenskej ligy v Amerike, pánom Bielkom aj o príspevku na vydržiavanie Ústavu (Kose, List F. Marešovi, č. j. 14037, 1923). Na základe tohto rozhovoru získala Poubová prísľub, že Slovenská liga v Amerike bude okrem toho na prevádzku školy poskytovať ročne sumu 1000 dolárov. Slovenská liga v Amerike prisľúbené finančné prostriedky skutočne previedla na účet v Tatrabanke, s ktorým mohli disponovať osoby poverené Ústredným riaditeľstvom Československého červeného kríža. O tejto skutočnosti sa dozvedáme z listu Kuratória ústavu M. R. Štefánika adresovaného Predsedníctvu Československého červeného kríža, zo dňa 18. júna 1922, v ktorom sú obsiahnuté nasledovné informácie: Slovenská liga v Amerike poslala 1 000 000 Kč na účet ČsČk. Ďalší 1 000 000 Kč získalo kuratórium ako výpožičku z už spomínaného daru amerických Slovákov, ktorý poskytli Slováci žijúci v USA na slovenské kultúrne ciele. Tento dar tvoril tzv. Šrobárov fond. Vavro Šrobár previedol z neho na účet ČsČk 1 000 000 Kč, nie ako dar, ale ako bezúročnú pôžičku, ktorá mala splatnosť 15 rokov (List kuratória Ústavu M. R. Štefánika, 18. júna 1922).

Z listu sa tiež dozvedáme, že podľa zmluvy uzavretej medzi Slovenskou ligou v Amerike a Ústredným riaditeľstvom Československého červeného kríža **má byť majiteľom budovy práve Slovenská liga v Amerike a spolumajiteľkou slovenská ŽIVENA**. Ďalšou zaujímavou informáciou v liste je, že A. Masaryková poverila pražského architekta a staviteľa J. Pacla, aby stanovil predbežný odhad nákladov na realizáciu stavby Ústavu. Pacl následne po dohode s kuratóriom a aj s architektom Jurkovičom previedol v návrhu zmeny (navýšenie stavby o jedno poschodie) a vypočítal, že na výstavbu budovy bude potrebná suma 3 000 000 Kč, na zariadenie interiéru ďalších 500 000 Kč a napokon 200 000 Kč na zriadenie záhrad, ktoré mali byť súčasťou areálu.

Kuratóriu tak reálne chýbali takmer 2 000 000 Kč. V tomto liste boli zhrnuté všetky v tom čase známe a dohodnuté zmluvy a dohody. Prípravné kuratórium týmto listom požiadalo Predsedníctvo ČsČk, aby vo veci výstavby Ústavu M. R. Štefánika prijalo zásadné rozhodnutie. Bolo dohodnuté,

že ČsČk požiadala o pôžičku, ale len do maximálnej výšky 1 500 000 Kč, pričom táto pôžička bude zabezpečená štátnou zárukou (List kuratória Ústavu M. R. Štefánika, 18. júna 1922). A. Masaryková preto vstúpila do rokovania s ministrom sociálnej pečlivosti G. Habrmanom, aby ministerstvo na budúcu sociálno-zdravotnú školu poskytlo štátnu zárukou na hypotekárnu pôžičku v zmysle vtedy platných právnych predpisov. Ďalšie finančné prostriedky boli získané nepriamo cez obecné zastupiteľstvo Turčianskeho Sv. Martina, ktoré výstavbu Ústavu významne podporovalo a odsúhlasilo najprv darovanie pozemku pre účely výstavby Ústavu M. R. Štefánika a neskôr sa zaviazalo k bezplatnému zabezpečeniu všetkého stavebného dreva, potrebného na stavbu Ústavu (List kuratória Ústavu M. R. Štefánika, 18. júna 1922).

Škola sa mala pôvodne zriadiť v Bratislave a jej vedením mala byť poverená Mária Poubová, ktorá v rámci prípravy na túto pozíciu realizovala aj cestu do USA. Vo viacerých prácach slovenských autorov sa uvádza, že na podnet Šoltésovej, ktorej návrh podporila Dr. Alice Masaryková, sa nakoniec ako sídlo budúceho Ústavu vybral Turčiansky Sv. Martin (Levická, 1999, Tokárová a kol., 2002; Kováčiková, 2000). Ako však uvádza samotná Šoltésová (1922:3), *„po mnohých poradách a uvažovaniach prešiel návrh riaditeľa Mareša, podporený vecnými dôvodmi, že Ústav Milana Rastislava Štefánika úspešnejšie bude účinkovať na vidieku, než vo veľkom meste, a Turčiansky Sv. Martin, sídlo Živeny, bude najprirodzenejší pre školu, ktorá slovenským ženám má sa stať, takrečeno, smerodajnou pri ich, k všeobecnému dobru namerených, vzdelanostných snahách“*. Z uvedeného je zrejmé, že nie Šoltésová iniciovala vybudovanie Ústavu mimo Bratislavu. Vybudovaním Ústavu M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine sa vzdelávanie stalo dostupnejšie aj pre tie dievčatá a ženy, ktoré pochádzali z najzanedbanejších častí vtedajšieho Slovenska.

Po získaní finančných prostriedkov bolo potrebné urobiť celý rad administratívno-správnych úkonov, aby sa mohlo začať s realizáciou stavby. Napriek tomu, že zriaďovateľom Ústavu M. R. Štefánika bola Živena, v mene ktorej konalo prípravné kuratórium, teda dobrovoľná organizácia, stavbu školy bolo podľa platnej legislatívy potrebné objednať na Ministerstve školstva a národnej osvety v Prahe. Z archívnych dokumentov vieme, že objednávku stavby realizovali spoločne Vavro Šrobár a Alice Masaryková (List kuratória Ústavu M. R. Štefánika, 18. júna 1922). MUDr. Igor Dula, ako predseda kuratória, na základe predbežného súhlasu so začatím prác na stavbe Ústavu, sa obrátil na ministerstvo v súvislosti so schválením zadania stavebného návrhu budovy. Ministerstvo, s odvolaním sa na skutočnosť, že Ústav má byť financovaný Americkou slovenskou ligou, zaujalo stanovisko, že všetko rozhodovanie ohľadne výstavby Ústavu patrí práve tejto organizácii. Zároveň sa ministerstvo jasne vyjadrilo, že o jeho vstupe do organizácie prác pri budovaní Ústavu môže ministerstvo uvažovať až na základe právoplatného štatútu Ústavu a učebných osnov, aby tak mohlo posúdiť, čo sú oblasti, ktoré sú v kompetencii ministerstva a ku ktorým sa má ministerstvo vyjadrovať (List Ministerstva sociálnej péče, č.j. 1975/A-1922).

Z listu turčianskeho župana pána Dulu (číslo 35/Prez.1922) adresovaného Elene Maróthy Šoltésovej sa dozvedáme, že dňa 11. októbra 1922 sa konala na Ústredí Československého červeného kríža v Prahe porada o Ústave M. R. Štefánika, ktorú viedla Alice Masaryková a ktorej sa zúčastnili Linhart (ústredný riaditeľ ČsČk), Igor Thurzo (starosta obce Turčiansky Sv. Martin), architekti Jurkovič a Pacl a František Mareš. Župan Dula v liste informuje E. Šoltésovú, že na tejto porade sa dohodli o prikúpení ďalších dvoch pozemkov a tiež o tom, že *„Červený kríž prevzal ďalšie práce, spojené s vypísaním súbehu na zadanie stavby. Čsl. Červený kríž povedie ďalšie pokonávanie so zástupcami Slovenskej ligy americkej sám, a budú sa starať i o stavbu tak, že kuratórium bude môcť teraz prevziať úkol vlastný, t. j. starať sa o štatút a program budúceho ústavu.“*⁴

Z listu Alice Masarykovej Františkovi Marešovi zo dňa 1. júna 1922 je zrejmé, že s návrhom, aby Ústav bol vo vlastníctve ČsČk, prišla práve A. Masaryková, podľa ktorej je potrebné sa

⁴ Pre účely výstavby Ústavu M. R. Štefánika boli ČsČk odkúpené parcely č. 529/b/1, 529/b/2 a 528/b, vlastníkmi ktorých boli Heinrich Weisenstein, Ludmila Landsfeldová a Rudolf Švehla, všetci z Turčianskeho Sv. Martina (Kose, Linhart, 1923).

na majetkových pomeroch dohodnúť so Slovenskou ligou v Amerike. Rokovanie o prevode budúceho majetku na ČsČk trvalo viac ako dva roky. V zázname z porady, ktorý zapísal Dr. Kose (1924:2), sa píše: „Americká liga zdá se nesouhlasiti s tím, aby vlastníkem domu byl Červený kříž a Americká liga spolu se Živenou aby bradily vydržovací výdaje.“ Námietky pána Bielka, predsedu Slovenskej ligy v Amerike, boli tak silné, že dokonca požadoval listom adresovaným Tatrabanke, v ktorej už bol uložený finančný dar vo výške milión korún, aby zrušila dispozičné práva poverených osôb a aby do vyriešenia situácie uložila peniaze na vkladnú knižku (Kose, 1924). Vlastníctvo budúceho Ústavu Masaryková obhajovala tvrdením, že škola bude orientovaná do oblasti sociálnej hygieny a tá patrí práve ČsČk (List A. Masarykovej, č. j. 10317, 1922).

Z ďalšej korešpondencie (Dula, 1923; Kose, 1923; Mareš, 1923) zisťujeme, že samotné vypísanie konkurzu a začatie stavebných prác sa zo strany ČsČk niekoľkokrát odkladalo, z rôznych dôvodov, čo vyvolávalo hrozbu zníženia štátnej subvencie až o 20%, ak by sa s prácami nezačalo ešte v roku 1923. S prácami sa začalo až v roku 1924 a pri začiatku týchto prác bola stanovená ich nová cena na sumu 3 864 000 Kč. Jednou z príčin bola skutočnosť, že poskytnutie štátnej záruky na pôžičku za účelom výstavby školy a internátu (teda Ústavu) bolo v rozpore s novými predpismi. Takto vysvetľoval situáciu Kose v liste Františkovi Marešovi: „a celý projekt nebude ani školou, ani internátom /oficiálne, poněvadž prováděcí nařízení, které však dosud publikované nebylo, podle kterého se však pan ministerský rada řídí, výslovně dovoluje pouze podporu tak sv. svobodárn. Aby ústav mohl býti svobodárnou, jest potřeba změnu dosavadních ložnic /pomocí korkových příček/ na menší o maximálně 3 postele... Ujistil jsem proto pana ministerského radu, že jde o svobodárnu pro sociální pracovníce, které by jinak ubíraly místo nebydlícím úředníkům“ (Kose, 1923).

Z tohto dôvodu sa v žiadosti podpísanej Dr. Linhartom a Dr. Kosem zo dňa 30 júna 1923, č. j. 12582, ktorou sa uchádzajú o štátnu garanciu na stavbu Ústavu M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine, nachádza nasledovný text: „Československý červený kříž ve snaze zmíniti tyto neblabé bytové poměry a opatřiti sociálním pracovním důstojné středisko, kde by mohly bydleti, přistupuje za vydatné pomoci Slováků z Ameriky ke stavbě Štefánikova ústavu a žádá Pt. ministerstvo o zákonnou záruku za zápujčky na stavbu kontrahované do výše 60 % stavebního nákladu.“ (Linhart, Kose, 1923:3.)

Napriek úsiliu viacerých, práce nepostupovali tak rýchlo, ako sa na začiatku predpokladalo. Z listu Dr. Linhartovi⁵ zo dňa 17. novembra 1924 sa dozvedáme, že staviteľ Hlavej a spol. a architekt Jurkovič sa vyjadrili, že nie je žiadna nádej, aby stavba Ústavu bola dokončená k 1. septembru 1925. Aj napriek tomu, že budova nebola postavená, Ústav M. R. Štefánika **k 1. 9. 1925** otvoril školu *pro vzdělání pracovních ve veřejném zdravotnictví, péči o mládež, v lidové výchově* a v *institucích Červeného kříže*, ktorú zariadila Považská župa v náhradných priestoroch.

Nová budova bola napokon oficiálne odovzdaná dňa 31. marca 1926 (Protokol o predaní budovy a inventáre ústavu generála Milana Rastislava Štefánika v Turčianskom Sv. Martine dne 31. března 1926).

V organizačnom štatúte, ktorý vypracovalo ešte prípravné kuratórium, sa nachádza v § 5 prehlásenie, že **Vyučovacia reč ústavu je slovenská** (Organizačný štatút..., 1925). Prípravné kuratórium týmto reagovalo na skutočnosť, že napriek Pittsburskej dohode z mája 1918, sa po vzniku ČSR presadila idea jedného národa a na slovenských školách bol maďarský jazyk nahradený jazykom československým. Z tohto dôvodu bola českoslovenčina vyučovacím jazykom aj na Živeniných školách, pričom Živena od svojho vzniku usilovala o vzdelávanie slovenských detí v slovenskom jazyku.

Článok III. organizačného štatútu jasne stanovuje, že organizačnou a finančnou správou Ústavu bude poverené kuratórium. Do kuratória boli menovaní: župan veľkej župy Považskej, starosta

⁵ V spomínanom liste sa nenachádza priamo meno Dr. Linharta. List začína oslovením „Velevážený pane ústřední řediteli, milý příteli“. Keďže v tom čase bol ústredným riaditeľom ČsČk práve Dr. Linhart, uvádzame ako adresáta práve jeho. V zachovanom liste chýba aj jeho koniec. Z oslovenia, zo štýlu listu ako aj zo skutočnosti, že list bol písaný v Brne, usudzujeme, že jeho autorom bol František Mareš.

veľkej obce Turč. Sv. Martin, za Slovenskú ligu americkú menovite Gessay, Karlovarský a Matyáš, za Čs. červený kríž predsedníčka Dr. Alice Masaryková, alebo jej zástupca (Dr. M. Nečasová, alebo Dr. A. Cirps). Za Živenu jej predsedníčka E. Šoltésová, za Maticu slovenskú jej tajomník, pán Štefan Krčméry, riaditeľ v. v. František Mareš, riaditeľ, prípadne riaditeľka Ústavu M. R. Štefánika (Organizačný štatút..., 1925).

Škola pre sociálno-zdravotnú pečlivosť

Z pohľadu vzdelávania sociálnej práce je najzaujímavejšou súčasťou Ústavu M. R. Štefánika práve škola pre sociálno-zdravotnú pečlivosť, keďže začala pripravovať sociálne pracovníčky. Návrh na zriadenie neskoršej dvojročnej sociálno-zdravotnej školy pripravil župný výbor dňa 2. decembra 1924, keďže škola bola zriaďovaná ako neštátna. Tento návrh bol prerokovaný na županom zastupiteľstve (Uznesenie č. 53.478/1924 SA), ako je to vidieť z nasledovného textu: „*Župné zastupiteľstvo župy Považskej zriadilo uznesením zo dňa 22. decembra 1924 pri ústave M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine: 1. Školu pre vzdelanie učiteliek na školách kuchárskych, gazdinských a rodinných. 2. Školu sociálnu pre vzdelanie pracovníc vo verejnom zdravotníctve, v pečlivosti o mládež a ľudovej výchove. 3. Prevzalo ako župnú školu a k vyššie uvedeným školám pripojilo školu spevu a hry na klavír od miestneho spolku „Živeny“ v Turčianskom Sv. Martine. Zriadilo a pripojilo k týmto školám i internát pre žiačky týchto škôl. Tieto školy vydrží župa s pomocou štátu, Čs. červeného kríža, Slovenskej ligy v Amerike, Živeny, spolku slov. žien, Matice slovenskej, obce Turčianskeho Sv. Martina a ostatných slovenských žúp.*“ (Župné školy Ústavu..., 1927:3.) Župa zároveň odsúhlasila aj finančnú podporu pre školu, ktorá však nespĺňala presiahnuť 10 000 Kč s tým, že ostatné náklady budú hradené z prostriedkov Československého červeného kríža a štátu (Uznesenie, č. 53.478/1924 SA). Zriadenie školy pre sociálne pracovníčky podliehalo schváleniu rezortného ministerstva, teda Ministerstva školstva a národnej osvety, ktoré tak urobilo výnosom č. 68.623-II-25 zo dňa 22. júna 1925 (Vysvedčenie, 1925). Na základe výnosu bolo možné zriadiť **Krajinskú dvojročnú školu pre sociálno-zdravotnú pečlivosť**. Súhlas Ministerstva školstva a národnej osvety bol nevyhnutnou, ale nie jedinou podmienkou zahájenia vzdelávania sociálnych pracovníčok na Slovensku. K otvoreniu školy bolo potrebné získať vhodné priestory, vypracovať pedagogické dokumenty a tiež nájsť učiteľov. Paralelne tak so snahou o výstavbu školy a internátu prebiehali práce zamerané práve na obsah vzdelávania a na personálne zabezpečenie budúcej školy.

Ako sme už spomínali, jednou z úloh, ktorou bolo prípravné kuratórium poverené, bolo aj vytvorenie vzdelávacieho programu školy pre sociálno-zdravotnú pečlivosť a zabezpečenie učiteľov pre túto školu. V prácach slovenských autorov a autoriek sa v tejto súvislosti s vďakou spomína na podporu Alice Masarykovej (napr. Levická, J., 1999, 2002; Levická et al., 2015; Tokárová et al., 2002; Kováčiková, 2000) a jej osobný záujem o vybudovanie školy. Prínos **Františka Mareša** však zostáva často opomínaný. Ako však napísala Šoltésová (1922), jej spolupráca s Františkom Marešom začala krátko po vzniku ČSR. Predpokladáme, že už niekedy začiatkom roku 1919 sa zapojil do budovania vzdelávania pre slovenské ženy. Podľa vyjadrenia Šoltésovej (1922) sa **Mareš ujal odborného vedenia už pri príprave prvých ženských odborných škôl a následne prijal účasť v prípravnom kuratóriu**. Aktívne participoval tiež na príprave študijného programu pre sociálno-zdravotnú pečlivosť. Ak si uvedomíme, že profesor Dr. František Mareš bol nielen univerzitným profesorom, ale bol aj rektorom Univerzity Karlovej v Prahe a tiež riaditeľom brnenskej Vesny, vidíme, že jeho prínos k budovaniu Ústavu M. R. Štefánika a zvlášť do prípravy školy pre sociálno-zdravotnú pečlivosť musel byť všestranný. Práve Mareš a Šoltésová opakovane zdôrazňovali potrebu starostlivej prípravy všetkých pedagogických materiálov súvisiacich s otvorením školy. Nepodarilo sa nám nájsť pôvodnú vzdelávaciu osnovu, ktorú museli predložiť na Ministerstvo školstva a národnej osvety spolu so žiadosťou o schválenie školy. Pokúsili sme sa preto o rekonštrukciu vzdelávacej osnovy, ktorá by sa dnešnou terminológiou dala nazvať študijným programom. Úplná rekonštrukcia študijného programu sa nám zatiaľ nepodarila, pretože sme nemali prístup ku všetkým archívnym dokumentom tejto školy. Pri jeho rekonštrukcii sme vychádzali z originálneho tlačiva

„Vysvedčenie“, ktoré vydalo Ministerstvo školstva a národnej osvety v roku 1925, a z niektorých ročných správ Ústavu M. R. Štefánika. Zrekonštruovaný študijný program uvádzame v nasledovnej tabuľke. Zároveň uvádzame aj mená pedagógov, ktorí na škole pôsobili v školskom roku 1940–41.

Tabuľka 1: Zrekonštruovaný študijný program

Učiteľ/učiteľka – interný	Názov predmetu:
Konštantín A. Karaffa	Praktická psychológia, pedagogika a sociológia
Oľga Ruppeldtová , rod. Šimková	Jazyk vyučovací (slovenský), vlastiveda, organizácia sociálno-zdravotnej starostlivosti a štatistika
Helena Májeková	Náuka o výžive, varenie a hospodárske práce, Praktický výcvik, nemčina
Otília Lorencová	Ošetrovateľská technika
Učiteľ/učiteľka – externý	
Ludmila Dullová (externá uč.)	Telocvik
Elena Horánska (externá uč.)	Stenografia, Tesnopis, Písanie na stroji
Mária Jesenská, rod. Masárová	Zdravoveda
Pavol Lepieš	Počty a účtovníctvo
František Szathmáry	Právne základy
Elena Holéczy, rod. Šimkovičová	Výtvarné kreslenie
Mária Vozokanská	Individuálna sociálna starostlivosť

Zdroj: Levická, 2018

V školskom roku 1948–1949 sú viditeľné niektoré zmeny v učebnej osnove. Predmet vlastiveda bol vyučovaný ako samostatný predmet. Naopak, predmety ošetrovateľská technika a individuálna starostlivosť boli zlúčené do jedného predmetu so 4-hodinovou dotáciou týždenne. Ako nové predmety sa objavujú ústavná a spolková administratíva, náboženstvo a tiež ruština (Výročná správa..., 1949).

Už počas prípravných rokovaní na otvorenie sociálno-zdravotnej školy kuratórium opakovane riešilo otázku odbornej praktickej prípravy žiakov. V Zápisnici kuratória, ktoré sa stretlo 14. 12. 1925, je záznam o opakovanom rokovaní kuratória o odbornej praxi žiakov sociálno-zdravotnej školy. Uvádza sa tu, že žiačky budú chodiť na prax v skupinách po troch, pričom prax bude trvať celý týždeň a žiačky budú rotovať na jednotlivých pracoviskách. Medzi praxové pracoviská kuratórium zaradilo jasle, materskú školu, ľudovú školu, nemocnicu. Bolo dohodnuté, že počas praxe žiačky školy pod dohľadom hlavnej zdravotnej sestry ČsČk budú chodiť na návštevu do rodín (Zápisnica..., 1925 SA). V Zápisnici zo zasadania kuratória Ústavu M. R. Štefánika, ktoré sa uskutočnilo dňa 23. októbra 1926, sú informácie o tom, že bola schválená vzdelávacia osnova (študijný program) sociálno-zdravotnej školy. Spomínaná vzdelávacia osnova stanovila dotáciu na odbornú prax v rozsahu 10 hodín týždenne. Prax sa mala realizovať formou exkurzií, teda prehliadok sociálnych zariadení. Z uvedeného je zrejmé, že prišlo ku korekcii pôvodnej predstavy o odbornej praxi. Celotýždenná prax sa tak rozptýlila na menšie hodinové bloky počas jednotlivých týždňov v mesiaci. Pravdepodobným dôvodom bol nedostatok pracovísk, kam by žiačky na prax chodili. V zápisnici sa totiž uvádza, že keďže priamo v Martine nebolo možné takéto množstvo hodín naplniť, Ministerstvo školstva a národnej osvety schválilo žiadosť vedenia školy, aby mohla raz za mesiac posilať žiačky na týždeň do väčších miest (Zápisnica..., 1926). Z informácií uvedených v ročných správach za školské roky 1924/1925, 1926/1927 vieme, že žiačky spolu s učiteľkami navštívili nielen slovenské mestá, ale pravidelne sa zúčastňovali na exkurziách v Čechách a na Morave, predovšetkým v Prahe a Brne. Spomínaná zápisnica obsahuje aj informáciu o tom, že v 4. semestri absolvujú žiačky sociálno-zdravotnej školy povinnú prax. Z uvedeného je zrejmé,

že školský rok bol organizovaný ako školský rok na vysokej škole – totiž na 2 semestre počas jedného roka. Zo zápisníc spísaných zo zasadnutí kuratória v nasledovných rokoch vidíme, ako sa rozširuje okruh pracovísk, ktoré žiačky navštívili. Exkurzie neboli zamerané len na sirotince, či ústavy pre ľudí so zdravotným postihnutím, ale tiež na továrne, kde sa oboznamovali s pracovnými podmienkami robotníkov.

Krátko po otvorení školy pre sociálno-zdravotnú pečlivosť bol Fantišek Mareš požiadaný ústredným riaditeľom ČsČk Dr. Linhartom o zaujatie stanoviska k rezolúcii, ktorej návrh bol prijatý na zasadnutí výkonného výboru ČsČk, ktorý sa uskutočnil 20. 1. 1927, komisiou pre štúdium výchovy a vzdelávanie pomocného personálu sociálneho a sociálne zdravotného, v ktorej sa vyžaduje prevedenie viacerých zmien v oblasti vzdelávania na príslušných školách (Linhart, 1927). Za významný pokladáme bod č. 1 Rezolúcie (Linhart, 1927:2 – Príloha), kde sa uvádza nasledovné: „1. *Vedení výchovy pomocného sociálního zdravotního personálu, desinfektorů, zdravotních dozorců, trhových komisařů, masseurů, ošetrovatelek a ošetrovatelek malých dětí, sester sociální péče a porodních asistentek budiž sjednoceno. ...*

7. *Komise připojuje učebné schema, které má sloužiti za příklad, že navrhované řešení je proveditelné; komise je si plně vědoma, že o jeho jednotlivostech bude třeba dalšího jednání*“ (Linhart, 1927:2 – Príloha).

V archívnom materiáli sa nenašla odpoveď na tento návrh. Ak by prišlo k aplikácii rezolúcie do vzdelávacej praxe, vytvoril by sa akýsi všeobecný študijný program, akási jednotná škola, ktorá by viedla k zjednoteniu postupne vznikajúcich škôl zameraných do sociálnej a zdravotnej oblasti. Z obsahu študijného programu, ktorý sme na základe dostupných archívnych zdrojov zrekonštruovali, však vidíme, že Ústav M. R. Štefánika túto rezolúciu do svojho vzdelávania neaplikoval. Tento predpoklad potvrdzuje aj fakt, že Ústav M. R. Štefánika otvoril aj dvojročnú ošetrovateľskú školu, ktorá od roku 1933 prešla do správy krajiny, teda Slovenska. Kuratórium Ústavu M. R. Štefánika tak pokračovalo ďalej v svojom ciele a tým bola príprava kvalifikovaných pracovníčok do všetkých oblastí, ktoré Slovensko potrebuje.

Čo sa týka personálneho zabezpečenia školy, z tabuľky vidno, že na škole pôsobili interní aj externí pedagógovia. Kuratórium oslovilo v súvislosti so zabezpečením výuky viacerých predmetov pedagógov pôsobiacich na okolitých gymnáziách, či iných stredných školách. Odborné profilové predmety sa usilovali obsadiť sociálnymi pracovníčkami z praxe. Išlo teda o sociálne pracovníčky, ktoré vykonávali niektorú oblasť sociálnej práce, či sociálnych služieb. Napr. **Mária Vozokanská** bola tajomníčkou okresnej starostlivosti o mládež v Turčianskom Sv. Martine (Ročná zpráva... XVI, 1941). **Elena Dianovská**, ktorá viedla na škole praktický výcvik v roku 1947-48, bola sociálnou pracovníčkou (Výročná zpráva... XXIII, 1948) atď. V prvých rokoch prišli na výpomoc české učiteľky **Marie Štěchová**, **Antonie Beranová**, ktoré boli učiteľkami na českých vyšších dievčenských školách. Zároveň bola za prvú riaditeľku menovaná **Emília Andreasová**, ktorá bola tiež českého pôvodu (Levická et al., 2015).

Napriek problémom s výstavbou budovy pre Ústav M. R. Štefánika vzdelávanie sociálnych pracovníčok sa začalo **1. septembra 1925**. K tomuto dátumu do 1. ročníka školy pre sociálno-zdravotnú pečlivosť nastúpilo **18** žiačok, ktoré ukončili svoje štúdium 28. júna 1927 (Prehľad o absolventkách..., 1933). Vyučovanie prvý rok prebiehalo v priestoroch Učiteľského inštitútu v Turčianskych Tepliciach (Levická et al., 2015). V správe sa uvádza, že okrem šiestich absolventiek, ktoré sa vydali, všetkých 12 začalo pracovať ako sociálne pracovníčky. Jedna z absolventiek pochádzala z Čiech a jedna z Moravy. Tieto absolventky nastúpili na miesta sociálnych pracovníčok v Čechách. Štúdium bolo organizované tak, že nové študentky sa prijímali do školy až po ukončení aktuálneho cyklu, teda raz za dva roky. Výnimočne, na základe povolenia Ministerstva školstva a národnej osvety mohli byť prijaté aj skôr. Ako sa píše v prehľade, ďalší vzdelávací cyklus bol otvorený až 1. februára 1927, pričom sa začiatok štúdia k tomuto dátumu vysvetľuje tým, že žiačky (absolventky) odišli na prax do Prahy. Z tohto zdroja, ale aj z Ročných zpráw dedukujeme, že súčasťou 2-ročného štúdia na sociálno-zdravotnej škole bola jednosemestrálna odborná prax,

počas ktorej pod dohľadom skúsenejších sociálnych pracovníčok získavali praktické skúsenosti, ktoré potrebovali pre samostatný výkon sociálnej práce. Žiačky školy pre sociálno-zdravotnú pečivosť pri svojom štúdiu používali české učebnice, pretože na Slovensku v tom čase žiadne neboli (Prehľad o absolventkách..., 1933).

Hoci sa vo viacerých zdrojoch z obdobia 1. ČSR uvádza, že na Slovensku nebol záujem o sociálnu prácu a v praktickej rovine ani o jej štúdium (Chalupný, 1922; Votrubová, 1931), na základe informácií uvedených v zápisnici kuratória z 24. 9. 1928 konštatujeme, že Ministerstvo školstva a národnej osvetý stanovilo škole pre zdravotno-sociálnu pečivosť kvótu 20 študentiek na jeden vzdelávací cyklus (teda na 2 roky). Ako sa v zápisnici uvádza, na štúdium pre školský rok 1928-29 sa prihlásilo celkovo 36 žiačok. Všetky boli pozvané k osobnému prehliadnutiu⁶ a k lekárskej prehliadke internátnym lekárom. „Na základe prehliadky a podľa prospechu bolo vybraných 20 žiačok a tri pre prípad, že ministerstvo povolí zvýšený počet, o ktorý bolo hneď žiadané. Žiadosť bola priaznivo vybavená, a tak 1. IX. začal sa 1. ročník, s 23 poslucháčkami, až na 2 sú všetky zo Slovenska“ (Zápisnica..., 1928:4).

Podmienky pre zápis do školy sociálno-zdravotnej pečivosti boli upravované každoročne a uverejňované boli okrem iného aj v Ročných správach. V prvých rokoch existencie školy sa v tzv. Návesti (t. j. oznámení) pre nadchádzajúci školský rok neobjavuje priamo požiadavka veku pre vstup do školy sociálno-zdravotnej pečivosti. Dá sa však jednoducho vyrátať. Do 1. ročníka dvojročnej rodinnej školy bol stanovený vek 14 rokov. V súvislosti s prijatím na školu sociálno-zdravotnej pečivosti sa v Návesti uvádza: „*Dvojročná škola rodinná poskytuje vedomosti a dovednosti potrebné pre vedenie domácnosti a jej základy pre ďalší výcvik v živnosti. Okrem toho je prípravou pre živnostenskú pracovňu, pre ústav učiteľiek domácných, pre školu pre soc. zdravotnú pečivosť, pre školu vychovávateľky, pre pestúnky.*“ (Ročná správa..., 1930:15.) Ak teda pri vstupe do rodinnej školy mali mať 14 rokov a jej absolvovanie predstavovalo podmienku pre vstup na školu sociálno-zdravotnej pečivosti, potom z toho logicky vyplýva, že pri nástupe do školy mali mať 16 rokov. Tak, ako sa menili niektoré obsahové a organizačné podmienky fungovania Ústavu, menili sa aj požiadavky pre prijatie do štúdia. V roku 1933 sa menil organizačný štatút, vtedy už krajinkej⁷ dvojročnej školy pre sociálno-zdravotnú pečivosť a ošetrovatelstvo pri Ústave M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine, v ktorom sa v článku IV uvádza: „*Do školy pre sociálno-zdravotnú pečivosť prijímajú sa žiačky, ktoré preukážu: 1., že dokončili 18. rokov veku, alebo že ho dokončia najneskôršie do konca kalendárneho roku (preukaz krstným alebo rodným listom), 2. že sú súce do práce sociálno-zdravotnej (vysvedčenie úradného lekára); 3. že majú vzdelanie, ktoré zodpovedá najmenej vzdelaniu školy meštianskej a že vychodili dvojročnú školu rodinnú*“ (Organizačný štatút..., 1933, čl. IV).

Od začiatku bolo budovanie Ústavu M. R. Štefánika spájané aj s budovaním internátu. Nielen Šoltéssová zastávala názor, že všetky žiačky majú bývať na internáte (Zápisnica zo zasadnutia kuratória..., 1926). V podstate sa pre jeho výstavbu uvádzali dva zásadné dôvody. Jedným bolo, že škola je určená pre žiačky z celého Slovenska a tie budú potrebovať ubytovanie. Druhým dôvodom bola snaha výchovne ovplyvňovať žiačky aj mimo vyučovania. Žiačky pomáhali pri upratovaní Ústavu, povinne sa zúčastňovali na prednáškach a kurzoch, ktoré Ústav organizoval, ale aj na koncertoch, divadelných predstaveniach, spoločenských večierkoch a pod. Každodennou súčasťou života na internáte bola ranná rozcvička a následne studená sprcha, ktorou sledovali otužovanie žiačok (Zápisnica..., 1927:10). Ako sa opakovane píše vo viacerých správach, či zápisniciach, všetky žiačky boli činné ako dobrovoľníčky ČsČk, čím zároveň aj získavali odborné zručnosti pre prácu s ľuďmi.

Šoltéssová, ako najvýznamnejšia iniciátorka budovania slovenských ženských odborných škôl, si od začiatku uvedomovala, že je potrebné využiť podporu spolku Živeny a ďalších konkrétnych

⁶ Osobné prehliadnutie bol termín používaný v zmysle osobného pohovoru.

⁷ Šoltéssovej sa podarilo dosiahnuť, aby správa školy prešla na Slovenskú krajinu, ktorá znášala finančné náklady spojené s prevádzkou školy.

jednotlivcov, najmä pri zriaďovaní týchto škôl. No zároveň práve Šoltésová si bola vedomá toho, že z dlhodobého pohľadu je prevádzkovanie takejto školy veľmi finančne náročné, a preto usilovala o to, aby jednotlivé školy prešli postupne do správy štátu. O možnosti poštátnenia školy kuratórium začalo rokovať už začiatkom roku 1936. Jedným z dôvodov bolo každoročne sa opakujúce zadlžovanie Ústavu, čoho hlavnou príčinou boli náklady na prevádzku internátu. Aj do tejto snahy sa aktívne zapojil František Mareš, ktorý koncipoval listy pre Krajinskú správu a potom spolupracoval s Jozefom Országhom aj na koncipovaní žiadosti o prevzatie školy do štátnej správy. Predpokladáme, že práve Mareš⁸ poskytol potrebné argumenty do listu pre Krajinský úrad v Bratislave a tiež odporúčenie, aby „ako dodatok, ku žiadosti, podanej krajinským úradom, poslaný krajinským úradom: ministerskej rade a každému pp. Ministromi osobne upozornenie, že krajina Slovenská je značne poškodená pri vydržiavacích nákladoch, resp. subvencovaní odborných škôl pre ženské povolania. – Do štátneho rozpočtu na rok 1936 je v ministerstve školstva a n. o. na odborné školy pre ženské povolania vložený úhrnný obnos pre celú RČS 15 350 000 Kč, z toho pripadá podľa odhadu pre tieto školy v krajine Slovenskej 1 200 000 Kč.“ (List Krajinskému úradu..., 1936). V liste sa tiež uvádza, že ide o pravdepodobnú sumu, lebo v rozpočte na rok 1936 nie je členenie podľa jednotlivých krajín, ako bývalo zvykom. Na podporu žiadosti sa tam tiež nachádza argument, že pokiaľ v roku 1927 bola v rozpočte len pre pražské školy naplánovaná čiastka 1 655 475 Kč, na všetky slovenské odborné školy to bola len čiastka 500 531 Kč. A napokon je v liste uvedená ešte skutočnosť, že v Prahe už existuje štátna sociálno-zdravotná škola, pri zdravotnom ústave a druhá štátna škola je v Brne, a to Štátny Masarykov ústav ku vzdelaniu učiteliek pre odborné školy pre ženské povolania. Práve preto podporoval krajinský prezident Országh poštátnenie jedinej slovenskej sociálno-zdravotnej školy. V Uznesení krajinského prezidenta Jozefa Országha⁹ sa píše: „Krajinské zastupiteľstvo považuje výchovu sociálnych pracovníčok a ošetrovateliek za jeden z najdôležitejších úkolov pečlivosti o zdravotný a sociálny rozvoj slovenského venkova a slovenských miest. Preto sa krajinské zastupiteľstvo po celú dobu svojho pôsobenia obetavo staralo o udržiavanie jediného ústavu, na ktorom sa sociálne pracovníčky a ošetrovatelky na Slovensku vzdelávali, týmto ústavom sú školy pri Ústave M. Rastislava, ktoré boli udržiavané doteraz úplne z krajinských prostriedkov. Krajinské zastupiteľstvo však došlo k tomu presvedčeniu, že spomenutý spôsob výchovy je tak dôležitý, že by školy mali byť udržiavané úplne z prostriedkov štátnych: o tom, že táto skutočnosť je uznávaná tiež československou vládou, je dostatočným svedectvom tá okolnosť, že bola zriadená pri zdravotnom ústave v Prahe Štátna zdravotná a sociálno-zdravotná škola, do ktorej sa prijímajú tiež poslucháčky zo Slovenska, ovsím v miere pre slovenské pomery nedostatočnej. Školy a kurzy pri ústave Dr. M. R. Štefánika v Turč. Sv. Martine sú bez všetkej pochybnosti úplne vhodné k tomu, aby doplnili štátnu zdravotnú a sociálno-zdravotnú školu v Prahe a aby vyhoveli zvýšenej potrebe, ktorá je v sociálnom a zdravotnom pohľade na Slovensku pociťovaná.“ (Országh, 1936:1–2). Žiadosť krajinského prezidenta Josefa Országha o zaradenie Ústavu M. R. Štefánika do systému štátnych škôl bola pozitívne posúdená. Ústav potom fungoval až do 30. 1. 1950, kedy prišlo k zmene názvu školy na Vyššiu sociálno-zdravotnú školu a v nasledovnom roku prišla ďalšia zmena. Od školského roku 1951/1952 už škola fungovala pod novým názvom, a to Zdravotnícka škola, ktorá bola trojročná. Aj keď učebná osnova zdravotníckych škôl obsahovala aj 1–2 predmety zamerané na sociálnu starostlivosť, naštartovalo sa postupné utlmovanie vzdelávania sociálnych pracovníčok na Slovensku. Tieto boli v praxi nahrádzované tzv. sociálnymi sestrami, čo boli buďto

⁸ Profesor František Mareš bol do kuratoria Ústavu M. R. Štefánika menovaný ako zástupca Ministerstva školstva a národnej osvetly.

⁹ Krajinský prezident bol najvyšším krajinským úradníkom, ktorého menoval prezident na odporúčanie ministra vnútra, ktorému bol podriadený. Krajinský prezident bol prednostom Krajinského úradu a predsedom Krajinského zastupiteľstva, Krajinského výboru a rôznych krajinských komisií. Krajinský prezident bola funkcia, ktorá sa viazala na administratívnu správu „krajiny“, v tomto prípade Slovenskej krajiny, čiže Slovenska.

absolventky strednej zdravotníckej školy, niektoré z nich absolvovali pomaturitné špecializačné štúdium zamerané na sociálnu službu, prípadne sociálno-zdravotnú službu.

Nemcová (2004:8) píše, že v rokoch 1939–1945 nastali „*zmeny v činnosti školy ovplyvnené vojnovými udalosťami*“, čo v praxi znamenalo, že prišlo počas tohto obdobia aj k prerušeniu vyučovania z dôvodu obsadenia budovy vojakmi. Neuviada, či išlo o slovenských vojakov, ktorí sa pridali k SNP, alebo o vojakov nemeckej armády, či nejakých iných. Ako potvrdenie obsadenia školy je možné vnímať nasledovné slová: „*Mal to byť rok jubilejný¹⁰, no bol rokom veľmi ťažkým, až na posledné tri mesiace v ňom, keď už radosť zo znovuvydobytnej slobody vystriedala skoro osemmesačnú brôzu nemeckej okupácie. ... Hneď po povstaní usadilo sa v budove ústavu nepriateľské vojsko, držalo ju obsadenú až do oslobodenia mesta Turč. Sv. Martina. ... Po oslobodení slúžil ústav za čas potrebám našich vojenských úradov, takže do konca šk. roku 1944/45 sa v školách Ústavu M. R. Štefánika vyučovať nemohlo.*“ (Výročná zpráva..., 1946:2.) Vo výročnej správe z roku 1946 sa stretneme aj s bilancovaním 20-ročnej činnosti školy, ktorá od roku 1925 do roku 1945 vychovala takmer 250 sociálnych pracovníčok, 151 odborných učiteliek, 124 ošetrovateliek. V poslednej výročnej správe, ktorá bola predmetom nášho výskumu (išlo o správu za školský rok 1948–1949) sa o. i. nachádza aj nasledovná informácia: „*V školskom roku 1949/50 bude otvorený 1. roč. dvojročnej školy pre soc.-zdravotnú starostlivosť, I. a II. ročník Ošetrovateľskej školy. Okrem toho otvoria sa nové typy štvorročných škôl ošetrovateľských, soc.-zdravotných a pre pôrodné asistentky.*“ (Kucháriková, 1949:20.)

S poľutovaním konštatujeme, že práve v roku, kedy sa prvý raz malo otvoriť štvorročné štúdium sociálnej práce, zároveň prišlo k definitívnej orientácii školy na zdravotnícke vzdelávanie, čoho následkom bolo postupné utlmovanie predmetov zameraných na sociálnu prácu a sociálnu starostlivosť. Roky, ktoré nasledovali, už nie je možné označiť ako roky, v ktorých sa školy zamerané na sociálnu prácu zo strany štátu podporovali a rozvíjali. Na dlhé roky sa vzdelávanie sociálnych pracovníkov a pracovníčok na Slovensku realizovalo len formou dvojročného, pomaturitného štúdia. K obnoveniu špecializovaného vzdelávania realizovaného na vysokoškolskej úrovni prišlo až po novembri 1989 (Levická et al., 2015).

ZÁVER

Naším cieľom bolo priniesť korektné informácie o udalostiach spojených so vznikom a rozvojom Ústavu M. R. Štefánika. V súlade s tým sme odpovede na naše výskumné otázky hľadali prostredníctvom priamej historickej metódy, ktorá sa zameriava na vyhľadanie, analýzu a interpretáciu dát v kontexte dobových súvislostí. Hlavným zdrojom informácií sa tak stali archívalie, čo garantuje správnosť informácií uvádzaných v našom texte. Na základe analýzy konštatujeme nasledovné.

1. Učelené vzdelávanie sociálnych pracovníčok a pracovníkov sa na území dnešného Slovenska začalo 2. septembra 1925. Keďže priestory novej školy v tom čase neboli dokončené, vzdelávanie sa začalo v Štubnianskych Tepliciach. Slávnostné otvorenie novej budovy sa realizovalo v lete 1926 (Ročná zpráva..., 1927).
2. Od svojho začiatku bolo koncipované ako sociálno-zdravotné vzdelávanie, čo sme doložili aj vyššie v texte, kde uvádzame, že Považská župa požiadala o povolenie zriadiť Školu sociálnu pre vzdelanie pracovníč vo verejnom zdravotníctve, v pečlivosti o mládež a ľudovej výchove. Na základe výnosu MŠNO č. 68.623-III-25 dostala škola oficiálny názov **Krajinská dvojročná škola pre sociálno-zdravotnú pečlivosť**. Škola teda vznikla ako slovenská (krajinská) nešťátna škola a jej názov MŠNO upravilo podľa škôl, ktoré v tom čase existovali na území Čiech.

¹⁰ V školskom roku 1944–1945 bolo 20. výročie založenia Ústavu M. R. Štefánika, vzhľadom na to, že Slovensko bolo v tom období vtiahnuté do otvoreného vojnového konfliktu a bojové akcie prebiehali aj na jeho území, nekonali sa žiadne oslavy.

3. Iniciátorkou zriadenia školy pre sociálne pracovníčky na Slovensku bola nesporne Elena Maróthy Šoltéssová spolu s jej spolupracovníkmi a spolupracovníčkami zo ŽIVENY. Podobne ako iné iniciátorky ženského vzdelávania vnímala Šoltéssová odborné vzdelávanie ako cestu k ženskej emancipácii.
4. Osobnosti, ktoré stáli pri vzniku Ústavu M. R. Štefánika, v širšom rozsahu uvádzame v celom texte tejto práce. Za najvýznamnejšie osobnosti spojené priamo so vzdelávaním sociálnych pracovníčok a pracovníkov spojené s Ústavom M. R. Štefánika pokladáme okrem už spomínanej Šoltésovej predovšetkým prof. Dr. Františka Mareša a pani Mariu Poubovú.
5. Prínos Dr. A. Masarykovej vidíme v tom, že svojou činnosťou podporila vznik Ústavu M. R. Štefánika, ale nepotvrdilo sa nám, že by bola iniciátorkou vzniku Ústavu a ani to, že by sa z českých osobností najviac angažovala pri vzniku a rozvoji tejto inštitúcie.
6. Finančné a iné materiálne prostriedky potrebné na výstavbu Ústavu M. R. Štefánika boli získané prostredníctvom darov a pôžičiek. Medzi najväčších darcov patrili Slovenská liga v Amerike a mesto Turčiansky Sv. Martin.

Nezodpovedanou zostala ešte otázka, čo zapríčinilo nejednotnosť informácií v slovenskej literatúre. Na základe analýzy použitých zdrojov, z ktorých autori čerpali informácie o Ústave M. R. Štefánika a ktoré uvádzajú v zoznamoch použitej literatúry, konštatujeme, že časť autorov a autoriek sa odvolávala len na sekundárne zdroje a nepracovala s primárnymi zdrojmi, teda s archívnymi materiálmi.

V školskom roku 1949/1950 škola, ktorá stále niesla názov Ústav M. R. Štefánika, dokončila svoju premenu na strednú zdravotnícku školu, čo znamenalo na dlhé obdobie zánik uceleného vzdelávania v sociálnej práci na Slovensku. Do tohto obdobia však škola pre prax pripravila viac ako 250 sociálnych pracovníčok. Tento počet absolventiek je uvedený vo Výročnej zpráve z roku 1946. Ústav si viedol každoročnú statistiku nielen o tom, koľko študentiek ukončilo vzdelanie, ale aj o tom, kam tieto sociálne pracovníčky odchádzali a aké pracovné miesta zastávali v reálnej praxi (Výročná zpráva..., 1946).

POUŽITÉ ZDROJE:

- BERG, B. L. 2012. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Long Beach: Allyn and Bacon.
- DANTO, E. A. 2008. *Historical Research – Pocket Guide to Social Work Research Method*. New York: Oxford University Press.
- EMERSON, C. H. 2010. *Counselor Professional Identity: Construction and Validation of the Counselor Professional Identity Measure*. Dissertation thesis [online]. Greensboro: FGS, University of North Carolina [3. 1. 2015]. Dostupné z: http://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/emerson_uncg_0154d_10396.pdf
- HENDL, J. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- CHALUPNÝ, E. 1922. Otázky sociální a vysoké školy. *Sociální revue*, 3(2), 113–115.
- KOVÁČIKOVÁ, D. 2000. *Základné otázky dejín sociálnej práce*. Žilina: Žilinská univerzita.
- KUCHÁRIKOVÁ, M. 1949. Oznam pre budúci školský rok 1949/1950. In: *Výročná zpráva XXIV Štátnych škôl ústavu M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine*. Turčiansky Sv. Martin, Riaditeľstvo štátnych škôl ústavu M. R. Štefánika.
- LEVICKÁ, J. et al., 2015. *Identita slovenskej sociálnej práce*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied.
- LEVICKÁ, J. 2002. *Teoretické aspekty sociálnej práce*. Trnava: ProSocio.
- LEVICKÁ, J. 1999. *Náčrt dejín sociálnej práce*. Trnava: SAP.
- NEMCOVÁ, J. 2004. *Stredná zdravotnícka škola M. R. Štefánika v Martine ... spomienka. 1925–2004*. Martin: Osveta.
- NODL, M. 2004. Historická antropologie a mikrohistorie, *Dějiny – teorie – kritika*, 2, 50–62.

- NOVOTNÁ, V., SCHIMMERLINGOVÁ, V. 1990. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Univerzita Karlova.
- OLÁH, M., SCHAVEL, M., ONDRUŠOVÁ, Z. 2008. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety.
- Organizačný štatút krajinskej dvojročnej školy pre sociálno-zdravotnú pečovivosť a ošetrovateľstvo pri Ústave M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine*. Schválený výnosom min. verejného zdravotníctva a telesnej výchovy zo dňa 14.VI. 1933. č. 16 679/33, a výn. min. škol. a nár. osv. zo dňa 25. VIII.1933, č. 75-958/33.
- REMLEY, T. P., HERLIHY, B. 2007. *Ethical, Legal and Professional Issues in Counseling*. New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Ročná zpráva štátnych škôl Ústavu M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine za školský rok 1940-41*. 1941. Turčiansky Sv. Martin: Krajinské školy Ústavu M. R. Štefánika.
- Ročná zpráva Krajinskej školy Ústavu M. R. Štefánika za školský rok 1937-38*. 1938. Turčiansky Sv. Martin: Krajinské školy Ústavu M. R. Štefánika.
- Ročná zpráva Odbornej školy pre ženské povolania v Turčianskom Sv. Martine za školský rok 1929-30*. 1930. Turčiansky Sv. Martin: Odborná škola pre ženské povolania.
- Ročná zpráva Odbornej školy pre ženské povolania v Turčianskom Sv. Martine za jubilejný školský rok 1928-1929*. 1929. Turčiansky Sv. Martin: Odborná škola pre ženské povolania.
- Ročná zpráva za školský rok 1926-27*. 1927. VIII. Turčiansky Sv. Martin: Župné školy Ústavu M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine.
- Ročná zpráva za školský rok 1924/1925*. 1925. Turčiansky Sv. Martin: Vyššia škola pre ženské povolania hospodárske v Turčianskom Sv. Martine.
- SROGOŇ, T. et al. 1986. *Dejiny školstva a pedagogiky*. Bratislava: SPN.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. DULA, I. 1922. List pani Elene Šoltésovej, číslo: 35/Prez. 1922.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. KOSE, J. 1924. Záznam čís. 2. obledne Štefánikovej školy v Turč. Sv. Martině. Zo dňa 2. 2. 1924.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. II. List Krajinskému úradu z 9. septembra 1936, 548 K1936. Akcia poštátňovacia.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. List A. Masarykovej, č.j. 10317, zo dňa 1. júna 1922 adresovaný radovi Fr. Marešovi.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. List Dr. Jar. Kose F. Marešovi, č. j. 14037 z 24. 7. 1923.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. List Dr. Jar. Kose F. Marešovi, z./12125/LK z 23. júna 1923.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. List Františkovi Marešovi z roku 1927, bližšie neoznačený.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. List Kuratória ústavu M. R. Štefánika adresovaný Predsedníctvu Československého červeného kríža, zo dňa 18. júna 1922.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. List Ministerstva sociálnej péče č. j. 1975/A-1922, zo dňa 9. marca 1922, adresovaný MUDr. J. Dulovi, predsedovi prípravného kuratória ústavu M. R. Štefánika.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. List turčianskeho župana pána Dulu číslo 35/ Prez.1922, zo dňa 18. októbra 1922.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. List ústrednému riaditeľovi zo dňa 17. 11. 1924. ČsČk dr. Linharta F.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. III. Uznesenie. Župné zastupiteľstvo župy považskej/ XVII./ v Turč. Sv. Martine č. 53.478/1924.
- Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. Organizačný štatút ústavu Milana Rastislava Štefánika v Turčianskom Sv. Martine. Návrh. 1925.

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Protokol o predaní budovy a inventáre ústavu generála Milana Rastislava Štefánika v Turčianskom Sv. Martine, dne 31. března 1926.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Uznesenie Krajinského prezidenta Josefa Országha v Bratislave, číslo: 74.547/6-36.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Zápisnica kuratória, ktoré sa stretlo 14. 12. 1925.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Zápisnica schôdzky kuratória krajinských ženských odb. škôl a internátu pri Ústave M. R. Štefánika, ktorá bola konaná dňa 24. septembra 1928 o 3. hod. v Ústave M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Zápisnica schôdzky kuratória župných škôl: ústavu pre vzdelávanie učiteliek odboru gazdinského a dvojročnej školy pre zdravotno-sociálnu pečovnosť a školy pre bru na klavír a spev ako aj župného internátu pri Ústave M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine, ktorá bola dňa 14. XII. 1925 o 3. hodine popoludní v župnom dome.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Zápisnica zo zasadania kuratória župných škôl Ústavu M. R. Štefánika, ktoré sa uskutočnilo dňa 23. októbra 1926.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Zápisnica zo zasadnutia kuratória župných ženských odborných škôl a internátu pri Ústave M. R. Štefánika, ktorá bola dňa 1. októbra 1927 o 4. hodine popoludní v Ústave M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Žiadosť podpísaná Dr. J. Linhartom a Dr. Jar. Kosem zo dňa 30. júna 1923, č. j. 1258.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Výnos Ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 7. mája 1925 č. 51.549.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Výnos Ministerstva školstva a národnej osvety č. 68.623-II-25 zo dňa 22. júna 1925.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Výnos Ministerstva školstva a národnej osvety, č. 505/36 zo dňa 24. VIII. 1936.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Výročná zpráva Odbornej školy pre ženské povolania v Turčianskom Sv. Martine. XXIII. 1942. Turčiansky Sv. Martin: Odborná škola pre ženské povolania.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Výročná zpráva štátnych škôl Ústavu M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine za školský rok 1947-48. XXIII. 1948. Turčiansky Sv. Martin: Riaditeľstvo štátnych škôl ústavu M. R. Štefánika.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. IV. *Výročná zpráva štátnych škôl Ústavu M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine za školský rok 1948-49. XXIV. 1949. Turčiansky Sv. Martin: Riaditeľstvo štátnych škôl ústavu M. R. Štefánika.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. VI. KOSE, J., LINHART, J. 1923. *List Ministerstvu sociální péče, oddělení pro stavební ruch. Č. j. 12582, Věc: Štefánikův ústav v Turč. Sv. Martině. 30. června 1923.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. VI. ORSZÁGH, J. 1936. *Návrh krajinského výboru z 9. júna 1936 č. 5911 záp. Žiadosť o poštátňenie krajinských škôl a kurzov v Ústave Dra Milana R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine.*

Súkromný archív PhDr. Jany Nemcovej, zložka č. VII. *Prehľad o absolventkách krajinských škôl M. R. Štefánika. Č. j. 6/1933 zo dňa 7. 1. 1933.*

ŠOLTÉSOVÁ, E., Maróthy. 1922. Pamätná listina. *Národné noviny*, č. 67, 22. augusta 1922, Príloha. ŠPELDA, D. 2010. *Proměny historiografie vědy*. Praha: Filosofia.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE, SO SÍDLOM V BYTČI, PRACOVISKO BYSTRICA. K67, 880, školské záležitosti MŠNO. *Vysvedčenie*.

TOKÁROVÁ, A. et al. 2002. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: FF PU.

VOTRUBOVÁ, Š. 1931. *Živena, jej osud a práca*. Turčiansky Sv. Martin: Živena.

Koncept naděje a žádoucí budoucnosti jako nástroj redukce instrumentální odpovědnosti v individuální plánování v azylových domech v České republice¹

Concept of Hope and Desirable Future as a Tool of Reducing Instrumental Accountability in Individual Planning in Shelters in the Czech Republic

Kateřina Glumbíková, Soňa Vávrová

Mgr. et Mgr. Kateřina Glumbíková, Ph.D.,² je odbornou asistentkou na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Ve svém výzkumu se zabývá zejména reflexivitou v praxi sociální práce s ohroženými dětmi a bezdomovstvím žen, matek a dětí.

Doc. Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.,³ vystudovala doktorský studijní obor sociální práce na Ostravské univerzitě, kde se i v oboru sociální práce habilitovala. V současné době působí jako proděkanka pro vědu a výzkum na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Výzkumně se zabývá úlohou sociální práce a postavením sociálních pracovníků v sociálních službách, kvalitou sociálních služeb a procesem jejich transformace spojeným s deinstitucionalizací.

Abstrakt

CÍLE: Cílem článku je analyzovat a popsat koncept naděje a žádoucí budoucnosti jako možný nástroj redukce instrumentální odpovědnosti v individuální plánování v azylových domech v České republice. **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** Postindustriální společnost, v níž je sociální práce vykonávána, lze charakterizovat nejistotou a fragmentací, která je silně ovlivněna neo-liberální politickou ideologií (Ruch, 2005). V kontextu postindustriální společnosti je věcná odpovědnost ke klientovi („*substantive accountability*“) nahrazována instrumentální odpovědností („*instrumental accountability*“) k organizaci (viz Bauman, 1987). Výše zmíněné se projevuje i v individuálním plánování v azylových domech, které často probíhá pouze formálně v kontextu své (zákonné) nutnosti. **METODY:** Výzkum byl realizován pomocí kvalitativní výzkumné strategie za využití hloubkových interview s 32 klienty azylových domů v České republice. **VÝSLEDKY:** V rámci výzkumu byly využity přístupy situační analýzy A. Clarke a byla sestavena poziční mapa vztahující

¹ Příspěvek vznikl v rámci první fáze řešení projektu „Žádoucí budoucnost a související faktory změny jako nástroje uplatnění konceptu *recovery* do individuálního plánování u obyvatel a obyvatelky azylových domů“, který realizuje Ostravská univerzita s finanční podporou Programu na podporu aplikovaného výzkumu ZÉTA (registrační číslo projektu: TJ01000359) Technologické agentury České republiky.

² Kontakt: Mgr. Kateřina Glumbíková, Ph.D., Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity, Česko-bratrská 16, 702 00 Ostrava; katerina.glumbikova@osu.cz

³ Kontakt: Doc. Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D., Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity, Česko-bratrská 16, 702 00 Ostrava; sona.vavrova@osu.cz

se k naději / beznaději a budoucnosti / minulosti osob bez domova. IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI: Koncept naděje a žádoucí budoucnosti lze považovat za možný nástroj redukce instrumentální odpovědnosti v individuální plánování v azylovém domě, která vzniká v kontextu soudobé společnosti; stejně jako koncept recovery a orientace na silné stránky.

Klíčová slova

individuální plánování, naděje, žádoucí budoucnost, instrumentální odpovědnost

Abstract

OBJECTIVES: The aim of the article is to analyze and describe the concept of hope and desirable future as a possible instrument for reducing instrumental responsibility in individual planning in asylum houses in the Czech Republic. **THEORETICAL BASE:** The post-industrial society, in which social work is performed, can be characterized by uncertainty and fragmentation that is strongly influenced by neo-liberal political ideology (Ruch, 2005). In the context of the post-industrial society, *substantive accountability* to the client is replaced by *instrumental accountability* to the organization (see Bauman, 1987). The above mentioned is also reflected in individual planning in asylum houses, which often only takes place formally in the context of its (legitimate) necessity. **METHODS:** The research was realized through a qualitative research strategy using in-depth interviews with 32 clients of asylum houses in the Czech Republic. **OUTCOMES:** The research used the A. Clarke's situational analysis and set up a position map related to hope / hopelessness and the future / past of homeless people. **SOCIAL WORK IMPLICATIONS:** The concept of hope and desirable future can be considered as a possible instrument of reducing instrumental responsibility in individual planning in an asylum house that arises in the context of contemporary society; as well as a concept of recovery and focus on strengths.

Keywords

individual planning, hope, desirable future, instrumental responsibility

ÚVOD

Postindustriální společnost, v níž je sociální práce vykonávána, lze charakterizovat nejistotou a fragmentací, která je silně ovlivněna neo-liberální politickou ideologií (Ruch, 2005). V důsledku narůstající heterogenity rodin i společnosti jako celku narůstá komplexita problémových situací, se kterými se sociální pracovníci setkávají, což vyžaduje nové vědomosti a kompetence na straně profesionálů (Gardner, 2006; Thompson, Pascal, 2012; Fook, 2016). Od sociálních pracovníků se očekává, že budou umět pracovat v a) nejistém, b) komplexním, c) manažerském pracovním prostředí. V reakci na výše zmíněné převládají v soudobé sociální práci dvě charakteristiky: a) konceptualizace jedince, která je redukcionistická a preferuje racionální porozumění lidskému chování, b) posílení byrokratizace v sociální práci ve snaze redukovat nejistotu, komplexitu situací klientů, riziko a úzkost, které jsou inherentní v praxi sociální práce. Takové vnímání klienta zcela redukuje jeho mimoracionální a emoční aspekty chování a vzájemný vztah klienta a pracovníka. Klient je tak předefinován z „jedince v potížích“ na „uživatele služby“ (Ruch, 2005). Ferguson (2005) doplňuje Ruch (2005) a uvádí, že sociální pracovníci v praxi sociální práce pracují s komplexitou situací klientů a mohou se při své práci setkávat s řadou výzev. Autor přitom klade důraz na nutnost si uvědomit, že výkon sociální práce nesestává „jen“ z administrativní dimenze, jež je posilována v reakci na nejistotu typickou pro postindustriální společnost, ale i z roviny estetické (sociální práce založena na dynamice, pohybu, kreativitě v intencích angažovanosti v prostoru a času) a expresivní (psycho-sociální dimenze, která je neoddelitelnou součástí praxe sociální práce ukotvenou ve vztazích; Ferguson, 2005).

Ferguson (2005), Ruch (2005), Gardner (2006), Munro (2011) i Knott a Scragg (2016) se shodují na tom, že v důsledku výše zmíněného dochází k redukci sociální práce na viditelný a měřitelný výsledek. Jen málo prostoru zůstává pro proces a s ním spojené pocity: prostor pro reflexi, flexibilitu, kreativitu, respektování hodnot profese a na hloubkové navázání vztahu s klientem, na práci s klientem řízenou jeho potřebami. V tomto kontextu nastává v soudobé sociální práci situace, kdy je naplněna formální procedura, ale není dosaženo výsledku; což Munro (2011) vystihuje ve svém výroku: „*Raději dělat správnou věc, než dělat věci správně.*“ V Baumanově rétorice lze uvést, že je věčná odpovědnost ke klientovi („*substantive accountability*“) nahrazována instrumentální odpovědností („*instrumental accountability*“) k organizaci (viz Bauman, 1987), která omezuje autonomii pracovníka a prostor pro jeho rozhodování a zároveň nepostihuje rostoucí komplexitu řešených situací (D'Cruz et al., 2007); což vyúsťuje v silné pocity selhání, bezmoci a frustraci sociálních pracovníků (Sanaya, Gardner, 2012).

Výše zmíněné se projevuje i v individuálním plánování s lidmi bez domova v azylových domech, kdy často nastává určitá paradoxní situace, kdy je sociální pracovník nucen ze zákona (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách) individuálně plánovat a klient je nucen stanovit si své individuální cíle, aby mohl být v situaci ztráty domova ubytován. Nutnost individuálního plánování při příchodu do zařízení nebere ohled na: a) klientovu aktuální psychickou situaci, kterou lze spojit se stresem, krizí, či dokonce traumatem; b) fakt, že klient využívá službu, jen aby získal krizové ubytování, tj. nechce ve službě stanovovat další cíle. Cíle stanovené v rámci procesu individuálního plánování jsou proto často pouze formální; naplňující potřebu svého stanovení (viz např. Glumbíková, 2017). Proces individuálního plánování se navíc v azylových domech stal procesem zaměřeným na minulost a na příčiny vzniku situace bezdomovectví; výše zmíněné můžeme označit za zneschopňující pojetí individuálního plánování, protože je orientované na dřívější „selhání“ klienta vedoucí ke ztrátě domova a implicitně tak může odkazovat na to, že klient ztratil nejen bydlení, ale i svou schopnost bydlet. Individuální plány orientované na minulost a deficity nevedou odborníky k práci s budoucností, nadějí a z nich plynoucími zdroji klienta, tedy ke zplnomocňujícímu pojetí práce s klientem (Gerull, Merckens, 2012). V kontextu výše zmíněného jsme si v rámci tohoto článku stanovili za cíl analyzovat a popsat koncept naděje a žádoucí budoucnosti jako možný nástroj redukce instrumentální odpovědnosti v individuálním plánování v azylových domech v České republice.

TEORETICKÉ UKOTVENÍ KONCEPTU NADĚJE A ŽÁDOUCÍ BUDOUCNOSTI V INDIVIDUÁLNÍM PLÁNOVÁNÍ V AZYLOVÝCH DOMECH

Lidé bez domova jsou často veřejností vnímáni jako beznadějně případy. I samotní lidé bez domova mohou vnímat ve svém životě silnou beznaděj. Environmentální faktory jako násilí a chudoba totiž mohou bránit lidem přemýšlet o budoucnosti a omezují vnímání naděje ve vztahu k budoucnosti (Chen, Vazsonyi, 2011; Stoddard, Zimmerman, Bauermeister, 2011). Boniwell a Zimbardo (2003) v tomto kontextu hovoří o tom, že se může jednat o realistickou a ne nutnou orientaci osob žijících v chudobě. V českém prostředí hovoří podobně Marek (2013) o demotivujícím vlivu pobytu na ulici. Vnímání osob bez domova jako beznadějných případů vyplývá již z konstrukce příčin vzniku situace bezdomovectví, kde můžeme nalézat dvě protichůdné atribuce. Buď můžeme za příčinu vzniku situace bezdomovectví považovat strukturu sociálního státu, nebo můžeme předpokládat, že si za svou situaci může každý jedinec sám (Layte, Whelan, 2002). Pokud bychom dále pokračovali v rozlišování příčin bezdomovectví v rámci atribuční teorie⁴, mohli bychom říci, že dispoziční atribuce korespondují s individuálními příčinami a situační atribuce s příčinami strukturálními (Levinson, 2004; Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Toto atribuční rozdělení vede ke dvěma

⁴ Atribuční teorie je založena na tom, že přisuzujeme ostatním různé atributy, tedy charakteristiky a vlastnosti. Situační atributy jsou přitom dány proměnlivou situací a okolnostmi. Dispoziční atributy jsou neměnné, které, jsou dány osobností hodnoceného (Výrost, Slaměník, 2011).

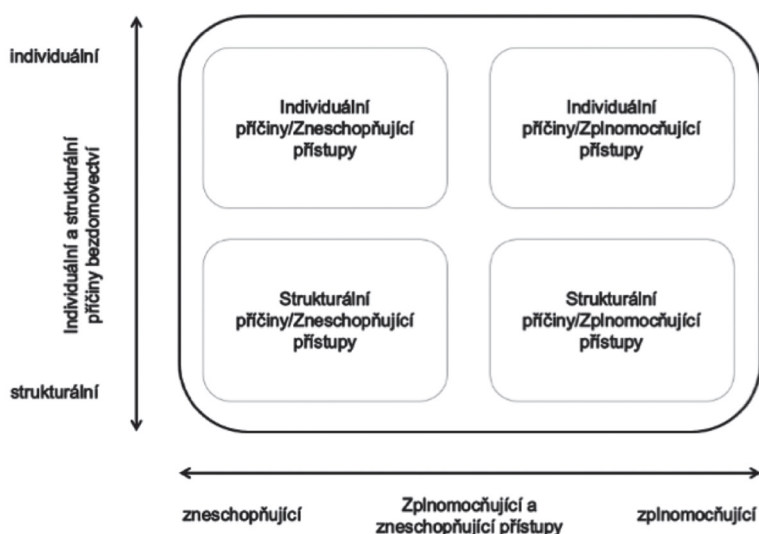

přístupům k pomoci lidem bez domova. Pakliže budeme osobu bez domova pokládat za viníka vlastní situace, budeme i předpokládat, že on sám může svou situaci změnit. Pokud jsou ale jeho dispozice ke změně nedostačující, je nutné jej izolovat tak, aby neohrožoval zbytek společnosti. Práce s lidmi bez domova je v tomto případě orientována pouze na bezpečnostní hledisko. Reintegrační proces je v tomto případě složen ze systému odměn za snahu a represivních opatření v případě nepodřízení se normám (Levinson, 2004).

Z výše zmíněného teoretického ukotvení můžeme vytvořit poziční mapu individuálního plánování, v rámci níž vznikají čtyři pozice, které mohou nastávat v individuálním plánování v azylových domech z hlediska atribuce příčin bezdomovectví (individuální/strukturální) a využívaných přístupů v individuálním plánování (zneschopňující/zplnomocňující).

Obrázek 1: Poziční mapa individuálního plánování v azylových domech

Zdroj: Vlastní konstrukce

Zplnomocňující přístupy v individuálním plánování lze ukotvit v orientaci na budoucnost a naději. Orientace na budoucnost zahrnuje myšlenky, plány, motivace, naděje a pocity týkající se budoucnosti. Pojetí orientace na budoucnost se u jednotlivých autorů liší. Seginer (2008) definuje orientaci na budoucnost jako obraz jedince o své budoucnosti, kontinuálně reprezentované a reportované, který se vztahuje v rámci multidimenzionálního přístupu ke klíčovým perspektivním doménám. Steinberg et al. (2009) zase považuje orientaci na budoucnost za míru, ve které jedinec předjímá budoucí následky a plánuje, než začne jednat. Johnson, Blum a Cheng (2014) vytvořili komplexní model orientace na budoucnost, který zahrnuje tři složky: očekávání, aspirace a plánování. Očekávání obsahuje myšlenky na budoucnost; aspirace sestává ze záměrů a tuh vztahených k budoucnosti a plánování zahrnuje povědomí a schopnost člověka vytvářet akční plán pro dosažení svých cílů. Foster a Spencer (2011) uvádí, že lidé bez domova spojovali žádoucí budoucnost s možností dovolit si koupit hmotné věci, se zážitky a se stabilitou. Přesný význam stability se přitom lišil, někteří lidé bez domova si pod stabilitou představovali dům s hypotékou a funkční nukleární rodinu, jiní zase dostatečný příjem, který by jim umožnil ukončení bezdomovectví. I význam vlastnictví hmotných věcí se lišil na spektru od kartonu mléka, přes moderní oblečení až po elektroniku. Autoři zároveň uvádí, že lze na základě rozhovorů s lidmi bez domova žádoucí budoucnost vnímat jako: práci na pokroku; něco, čemu je třeba se vyhnout; a budoucnost jako něco nepoznaného.

V kontextu výše zmíněného lze chápat naději jako významnou dimenzi budoucí orientace a můžeme ji definovat jako celkové vnímání toho, jaké cíle mohou být splněny (Snyder a kol., 2000). Partis (2003) v rámci hloubkových rozhovorů se sedmi osobami bez domova na základě jejich žité zkušenosti popisuje pět základních témat vztažených k naději a strategiím jejího udržení, jedná se o: naději vztaženou k budoucnosti (ve smyslu očekávání); zisk domova jako vnímanou cestu ze všech současných potíží; vztahové udržovače naděje (vnímané propojení s ostatními, tedy mezi vlastním já, rodinou, přáteli a pracovníky azylového domu); pohled získaný v rámci života na ulici, který lze vyjádřit dichotomií mezi nadějí a radostí a bezdomovectvím; a vyjádření emocí, které oscilují mezi nadějí a beznadějí, mezi energií a její ztrátou v důsledku života na ulici. V tomto kontextu hovoří Marek (2013) o pohledu do budoucnosti u osob bez domova ve smyslu překonání překážek v procesu reintegrace (např. dluhy, nezaměstnanost, absence bydlení...). Fichtner (2005) realizoval kvalitativní výzkum mezi třiceti pěti muži bez domova. Naděje a budoucnost byla jeho komunikačními partnery spojována s penězi a majetkem, které byly často vymezeny přáním mít zdroje na živobytí, tedy bazální finanční jistotou a „trochou štěstí“. Naděje byla spojována zejména s absencí osob, které by jim pomohly dostat se z tíživé životní situace. Naděje byla také často spojována se ziskem partnerky a rodinným štěstím.

Naděje a orientaci na budoucnost vymezenou v intencích výše zmíněného považujeme přitom za součást procesu recovery. Recovery je konceptem vycházejícím z tradice práce s lidmi s duševním onemocněním, který je ale v dnešní době přijímán jako koncept práce s mnohem širší cílovou skupinou. Tento koncept vychází ze základního přesvědčení, že „zotavení je možné“, který lze charakterizovat jako „naději a důvěru v budoucí“. Koncept recovery přináší změnu ze zaměření na „nemoc“ či v našem případě na „nepříznivou životní situaci a její vznik“ na zplnomocňující zaměření na jedince, jeho budoucnost a jeho potenciál „zvládat“. Recovery je „procesem změny v kontextu sebeurčení klienta“, ale také jeho výsledkem, tedy „zotavením“.

METODOLOGICKÝ DESIGN VÝZKUMU

Výzkum probíhal v roce 2018 v rámci projektu „Žádoucí budoucnost a související faktory změny jako nástroje uplatnění konceptu recovery do individuálního plánování u obyvatel a obyvatelek azylových domů“, který realizuje Ostravská univerzita s finanční podporou Programu na podporu aplikovaného výzkumu ZÉTA (registrační číslo projektu: TJ01000359) Technologické agentury České republiky. V rámci realizace výzkumu jsme použili kvalitativní výzkumnou strategii s ohledem na náš záměr porozumět perspektivě a žitým zkušenostem komunikačních partnerů a „dát jim hlas“, o něž mohou být jako marginalizovaná cílová skupina připravováni. Hlavní výzkumná otázka výzkumu byla zaměřena na porozumění a popis žádoucí budoucnosti a souvisejících faktorů změny jako nástroje uplatnění konceptu recovery u obyvatel a obyvatelek azylových domů. Účastníci výzkumu byli vybráni pomocí záměrného výběru přes instituci (azylové domy v České republice). Pro zařazení komunikačních partnerů do výzkumu byla stanovena následující kritéria: a) pohlaví, b) pobyt v azylovém domě, c) věk od 18 let, d) dobrovolnost účasti na výzkumu. Výzkumu se zúčastnilo 32 komunikačních partnerů (16 žen a 16 mužů) s průměrnou délkou situace bezdomovectví (zahrnující pobyt na ulici, na ubytovně a v azylovém domě) 8 let. Data byla sbírána pomocí hloubkových rozhovorů tematicky zaměřených na žádoucí budoucnost a související faktory změny. V rámci sběru dat byla využívána i metoda biografických trajektorií, v rámci níž byla minulost i budoucnost komunikačních partnerů a související faktory změny zaznamenávány na životní ose. V rámci analýzy dat jsme využili aktuálních přístupů v zakotvené teorii od A. Clarke (2015); konkrétně tvorby uspořádané mapy situace a pozičních map. Realizace výzkumu byla eticky ukotvena v Etických principech při výzkumu s lidmi (APA, 2010).

Případné limity výzkumu reflektujeme v podobě omezeného výzkumného souboru, kdy mohla být perspektiva komunikačních partnerů ovlivněna unikátním kontextem jejich životní historie. Druhým významným limitem výzkumu, jenž reflektujeme, je sociální desirabilita, v rámci níž se

může projevovat určitá pohotovost odpovídat tak, jak si komunikační partneři myslí, že to od nich výzkumník očekává. Limity jsme se snažili eliminovat v rámci opakovaných hloubkových interview a v rámci rozmanitosti výběru komunikačních partnerů.

ANALÝZA DAT

V rámci analýzy dat jsme sestavili uspořádanou mapu situace individuálního plánování v azylových domech v České republice.

Tabulka 1: Situace individuálního plánování v azylových domech v České republice

Paradigmata příčin a řešení bezdomovectví	Legislativní ukotvení	Přístupy sociální práce v azylovém domě
• individuální příčiny bezdomovectví • strukturální příčiny bezdomovectví • Housing First • Housing Ready	• neexistující zákon o sociálním bydlení • novela zákona o pomoci v hmotné nouzi • připravovaná novela zákona o sociálních službách • návrh novely zákona o insolvenčních službách	ZPLNOMOCŇUJÍCÍ • koncept recovery • přístup zaměřený na silné stránky • naděje • participativní přístupy • orientace na budoucnost ZNESCHOPŇUJÍCÍ • přístup orientovaný na deficit • beznaděje • přístup orientovaný na minulost • „profesionální přístupy“
Kolektivní aktéři	Individuální aktéři	Techniky využívané v rámci individuálního plánování
• azylové domy • ubytovny • soukromí vlastníci bytů • veřejní vlastníci bytů • sociální služby • veřejnost	• spolubydlíci • sociální pracovníci zařízení • kurátoři • terénní sociální pracovníci • rodina • (falešní) přátelé • partneři	• formální vyplnění indiv. plánu (typologizující) • spolupracující individuální plán • individuální plán klienta (individuální) • kreativní techniky
Klima v azylovém domě	Uživatelé vnímané diskurzy	Časové složky
• nucené sdílení a absence soukromí • technický a hygienický stav • uzavřenost a vyloučenost prostředí azylového domu • režim zařízení	BEZNADĚJ • „beznadějné případy“ • fatalismus • bezdomovecký syndrom • past bezdomovectví NADĚJE • „všechno se v dobré obrátí“ • údrava • přecházení • „normálním životem“ • vysvobození • znovu se narodit a začít od začátku • „se zvednout“ • „nespadnout zpátky“ • možnost „něčemu věřit“ • směr • „naplnit svá předsevzetí“ • vůle • invence	ORIENTACE NA MINULOST • trajektorie bydlení • šťastné dětství • reminiscence • pád na dno ORIENTACE NA BUDOUCNOST • bezdomovectví jako zisk zkušenosti a kompetencí • azylový dům jako milník • spojitost budoucnosti v několika oblastech • věk

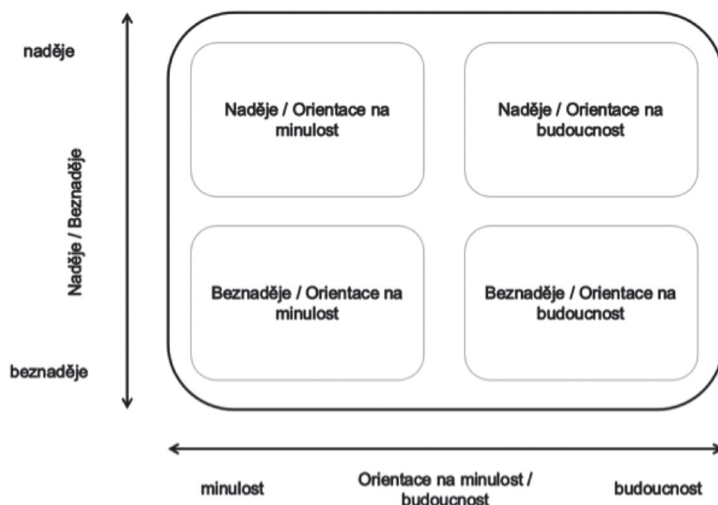

Tacitní složky_ azylové domy	Tacitní složky_ sociální práce	
• gender • rodičovství • náboženství • vnímání azylových domů společností	• byrokratizace, měřitelnost a racionalizace sociální práce • redukcionistický přístup • instrumentální odpovědnost • rostoucí komplexita životních situací klienta • postavení sociální práce ve společnosti • nátlak „z vrchu“	

Zdroj: Vlastní konstrukce

V rámci prezentovaného článku se přitom zaměřujeme na Uživateli vnímané diskurzy a na Časové složky, které jsme využili pro sestavení poziční mapy (viz dále).

Obrázek 2: Poziční mapa Uživateli vnímaných diskurzů

Zdroj: Vlastní konstrukce

Uživateli vnímané diskurzy lze popsat jako diskurz naděje a beznaděje.

Naděje

Naděje byla lidmi bez domova vnímána jako: „*Něco, co by mělo být vždycky.*“ (D18) Několik komunikačních partnerů spojovalo naději se známým rčením, že „*naděje umírá vždy poslední*“. „*Takže naděje vždycky umírá poslední, ale beznaděj, když umře, tak se nic neděje.*“ (D16) Naděje byla spojována také s tím, že se „*všechno v dobré obrátí*“. „*Naděje, co znamená, naděje znamená to, jako že jednou se všechno zlé v dobré obrátí.*“ (D2) „*Naděje, že bude něco – lepšího v budoucnu se dít.*“ (D7) „*Tak já furt věřím, že by sa to mohlo trochu zlepšit.*“ (D9) „*Překonám pár těch hrbolů životních teď, počítám tak... za půl roku už se tomu budu smát.*“ (D16) „*Bude svítat na dobrý časy... To znamená, že to, že budu šťastná, že nebudu mít žádný problém s nikým, žádný hadky, no, toto bych chtěla... aji s dětma, být v klidu a být šťastná, časem si to třeba najít toho přítele a mít se dobře.*“ (D25) „*To bych chtěla, aby bylo všechno, tak jak si přeju, naděje.*“ (D28)

Naděje byla popisována také jako úzdrava. „Pro mě je v první řadě se uzdravit... abych mohl chodit... pak už můžu vyvíjet svojí další činnosti jo.“ (D22) Naděje byla také spojována s nutností **přečkání** zlého: „Já si myslím, že tam ta naděje prostě bude... prostě jenom přečkat.“ (D21) Další komunikační partnerka spojovala naději s „**normálním životem**“. „Žít normální život prostě no.“ (D30)

Naděje byla vnímána také jako **vysvobození** v kontextu možnosti se **znovu narodit a začít od začátku**: „Vysvobození by bylo pro mě, kdybych se mohl znova narodit, aby byl zdravější. Kdyby šlo někde zdravě koupit, tak okamžitě tam idu.“ (D10) „Každopádně ideální by bylo, kdybych mohl mávnout, takhle votočit prstenem, vo deset nebo o patnáct let se omladit, být zdravější.“ (D16) „Dostanete jakoby druhou šanci do života.“ (D21)

Naděje byla vnímána jako schopnost „**se zvednout**“. „Jako momentálně tím, že sem spadla, tam kam sem spadla, tak zase vidím to, že se dokážu zvednout.“ (D6); a „**nespadnout zpátky**“. „Já si myslím – já si myslím, že sem se odrazil úplně od toho dna a nechci tam spadnout už nikdy – zpátky: nechci jít z popelnic, barabovat a pít levné víno na ulici.“ (D5)

Naděje byla vnímána také jako **možnost „něčemu věřit“**. „Naděje, naděje je, že člověk něčemu stále věří... jako jak člověk už nevěří ničemu, tak to je potom špatný.“ (D4) „Já to beru jako víru v lepší budoucnost.“ (D20) Jiní komunikační partneři popisovali naději v intencích **směru**: „To je náhla naděje, jakože náhly směr, jako že něco se podaří...“ (D12). „Naděje je pro mě, když mi někdo podá ruku a řekne: pojď tady toudle cestou.“ (D24) Další komunikační partner v tomto kontextu uváděl, že nestačí „něčemu věřit“, ale je třeba „**naplnit svá předsevzetí**“. „Abych – aby se to splnilo, všechno co mám, ty předsevzetí, ty děti, jo?“ (D5) Jiná komunikační partnerka spojovala naději s **vůlí**: „Naděje... naděje je vždycky, ale nevím, jak kdybyste udělal krok a teď se rozmyslel, jestli ten krok, je takový váhavý krok. Ta naděje, pokud vy sám ten krok učiníte, tak ta naděje bude, pokud ho neučiníte, tak ten krok nebude a ta naděje zmizí... buď si ten člověk řekne, buď má velkou vůli, aby ten krok udělal, tak ta naděje tam bude, ale pokud ne, tak... to závisí jenom na tom člověku, jestli opravdu zvaží, jestli to je dobré, nebo ne no.“ (D19)

Naděje byla komunikačními partnery často spojována s tím, že si „**musí pomoci sami**“. „Ja vám to řeknu tak, necítím se beznadějně proto, protože zastávám toho názoru že vždycky, když se vám něco stane nebo něco provedete, tak to děláte sama a sama se z toho musíte dostat.“ (D2). Ve vztahu k výše uvedenému lze říct, že komunikační partneři spojovali naději s vlastní **invencí** a možností vložit se do situace a tím ovlivnit její výsledek.

Beznaděj

Několik komunikačních partnerů uvádělo, že pro ně **naděje neexistuje**: „Naděje, to ani nevím co to je, jako estli nějaká vůbec existuje. Ja už sem dávno zabnal takové naděje, city... to už vůbec pro mě není.“ (D3) „Já už neplánuju vůbec nic. Nejrady bych to hodil za dveře.“ (D23)

Několik komunikačních partnerů se také shodovalo v tom, že **život je fatální a nelze plánovat nebo ovlivňovat**: „Druhé den tady nemusím být, ani vy... co pak má smysl plánovat.“ (D17) „Ono, plánovat, někdy to záleží vo štěstí taky... to jsou i náhody.“ (D21) „Takže to já už beru prostě tak, že je to život jako.“ (D23) „Co život dal a vzal, jako... něco dal... já si fakt nic neplánuju... nemám žádné ambice. To já se zase, řídím zase, takovou filozofií že, kdo nehladá, nachází, že... jak člověk něco furt hledá, tak člověk je zklamáný a furt něco hledá a přitom, přitom třeba ani neví, co má hledat...“ (D12) Výše uvedené výroky je nutné zasadit do kontextu multikauzálních příčin a časté cykličnosti bezdomovectví, k němuž dochází v rámci neexistence systémového přístupu k řešení bezdomovectví v České republice. Dochází tak často k tomu, že lidé žijí bez domova několik (desítek) let a ocitají se v „**pasti bezdomovectví**“, z níž se jim nedaří dostat i přes veškerou svou snahu.

Jeden z komunikačních partnerů spojoval vnímání osob bez domova s „**bezdomoveckým syndromem**“. „Ne, celkově. Každý mě má za outsidera, flákače, že nechci dělat, nejradši budu pobírat sociální dávky od státu... Takových lidí je po ulicích habaděj. No a začínám pomaloučku trpět takovým tím domnělým nebo podvědomým bezdomoveckým syndromem. Že vlastně nejsem nikde k ničemu. A nebejt toho, že teď akorát čekám, až se oteplí, začne jaro, tak zase mě budou někteří přátelé zvát: „Pojď se podívat, dělám

támdle vodu a topení, nechceš si tam trochu šáhnout na nějakou tu rouru...? „Jo, to je jediná věc, která mě dokáže nabít – práce.“ (D16)

Časové složky byly popisovány v intencích orientace na minulost a orientace na budoucnost.

Orientace na minulost

Komunikační partneři byli požádáni o vyprávění o svých trajektoriích bydlení pomocí metody biografických trajektorií, tedy životní osy („čáry života“). Životní osa měla v průběhu života **různý tvar**, někde **klesala**, někde **stoupala** a někdy se **cyklicky vracela zpět**. „*Mě to přijde jako jsme na horské dráze, takový je život.*“ (D12) „*Pak to šlo z kopce, pak jsme čekali druhou (pozn. dceru), ze začátku to bylo jakože dobrý, když se narodila, pak už to šlo z kopce, pak on si šel, kam chtěl, nedával mi peníze, nic, takže to bylo z kopce.*“ (D25) „*Vlastně kdybych měl zpracovat celý ten svůj život, tak by to nebyla čára, ale byl by to kruh s menšíma kruhama a tam by byly odchylky a výchyly plus nebo minus.*“ (D16) Životní osy přitom často začínaly obdobím „**šťastného dětství**“. „*Když jsem byl malý, býval jsem sportovec, ale úrazy mně zbavily jak hokeje, tak fotbalu, takže tohle můžu prakticky dělat jenom rekreačně, což se mi občas i podaří, když se s někým potkám, kde dem do tělocvičny zahrát si fotbal nebo někde na hřišti, když je pěkně.*“ (D11) „*To mládí... to stoupalo, mládí bylo dobré, jo pak ještě do těch dvaceti, pětadvaceti roků, no a pak to začalo klesat, pak to kleslo úplně a teď to znovu se trochu dostává, no ale to už mám moc roků.*“ (D9)

Ve vyprávění komunikačních partnerů se velmi často objevovaly pozitivní **reminiscence**. „*Takže tam mě ten farař doporučil, tak jsme tam teda jeli, tak sem přešel z tama tam. Tam taky neměl kdo brát a byla tam co nas učila němčinu ve škole a ona chodila do kostela a znala tu pani co tam hrala na varhany tak mi to domluvil, takže ja sem se vlastně chodil učit tam k ní.*“ (D4) „*To je strašný chaos, ale velice pěkný, ale ráda vzpomínám na ty léta velice pěkně.*“ (D19) „*Kde su jak sa hovorí doby, my jsme se tak chodívali k řece kúpať, spravili jsme si obeň, mamka nám nabalila půlku chleba, špekáčky a toto. Ale krásně se vzpomíná na také časy, ale však ty časy sa dávaj vrátit, ale musel by to někdo jak sa hovorí povolit.*“ (D23)

Ve vyprávění řady komunikačních partnerů byl zmiňován jako důležitý životní bod „**pád na dno**“. „*A tak to sem fakt úplně klesl na dno a sem koupil si tam basu piva, eště sem měl kytaru pučenou že to si zahraju, on si potom pro ni přide, ja sem si opravdu fak aji nachystal šňuru, jo právě ja sem se našťešti fakt tak opil, že sem nebyl schopnej vstanout a dojít tam.*“ (D4) „*Psychicky jsem spadla na dno nebo spadla, no, protože my se měli s dcerou, i co se týká výchovných nějakých opatření a všeho.*“ (D6) „*Pil až moc, tak já jsem ho potom nakládal do záchranky celého žlutého... zkolabovaly mu játra, ledviny, slinivka, žaludek... to bylo dno.*“ (D11) „*Prostě mi jednou došlo, že už to prostě nejde, že už to je fakt jakože totální dno a potom dní jsem našla docela pěkně poklady a tak...*“ (D18) „*Zabila se mi ta družka, tak sem se různě plácal, plácal, jak bych to řek... no mě vlastně sem dopravila policie, že sem byl venku.*“ (D22)

Orientace na budoucnost

Příchod do azylového domu byl komunikačními partnery velmi často vnímán jako jeden z důležitých životních milníků, a to v pozitivním i negativním slova smyslu. **Azylový dům byl vnímán jako další „pád na dno“ i jako „bod zlomu, kdy se začala životní osa zvedat“**. Intervenující podmínkou ve vztahu k tomuto vnímání bylo, odkud komunikační partner do azylového domu přicházel; zda ze stabilního bydlení, nebo např. „z ulice“, a obsazenost azylových domů v dané lokalitě (resp. délka čekací doby na pobyt v azylovém domě). „*Taková zoufalá situace, kdy fakt sme byly na dně jako by obě dvě s tím že, kdy už sme myslely, že to je fakt taková jako poslední štace.*“ (D6) „*Musím říct, že opravdu v tom azylovém domě mě natolik nakopl, ale v tom dobrém já v tom nevidím, že jsme spadli někde na zem, ale vidím v tom jakoby tu školu prostě.*“ (D6) „*U toho bydlení asi to samé, zatím беру jedničku to, že jsem se dostal na ten azylový dům, to že nemusím někde po městě pobíhat celý den od rána do večera, než můžu jít přespat na noclehárnu.*“ (D11) „*V tu chvíli, když jsem sem přišla poprvé, tak mi to strašně pomohlo, protože jsem se měla od čeho odrazit, ale hlavně mě to donutilo jakoby jít na soud a požádat si o svěření třeba dcery do péče no. Potom jsem vlastně, byla ráda, že jsem si v jeden den našla bydlení a hned i práci vedle toho bytu.*“ (D20)

Několik komunikačních partnerů spojovalo **samotnou zkušenost s bezdomovectvím se získáním zkušenosti a kompetencí** ve vztahu k budoucnosti. „Už jsem se naučil, jak se s kým bavit a o čem se bavit, abych toho člověka nenaštval nebo něco... Já jsem adaptivní člověk, já když mi někdo něco ukáže, tak já to zvládnu.“ (D11) „To je zas pud sebezáchovy. Nenechat si nabourat to teritorium svoje... člověk si musí nechat vytvořit kolem sebe takový náky prostor...“ (D12) „Jsem šla na ten azyl poprvé, což mi hodně pomohlo, když jsem tady byla třeba jenom dva a půl měsíce... Donutilo mě to postavit se na ty nohy a nespolehat na nikoho kolem sebe, ale jenom sebe na sebe.“ (D20) „Takže sem si říkala, vyplatím ten dluh; a říkám ať se děje, co se děje, už si nenechám vzít ten byt. To je jako velká zkušenost. Pro někoho jakoby dobrá, pro někoho špatná. Pro mě je třeba hodně dobrá ta zkušenost, že jak se říká, člověk, který vlastně nezažije, tak druhého v životě nepochopí. Člověk musí zažít, aby pochopil.“ (D21) „Nenechám dojít situaci tak daleko, já jsem zažila strašný období, byla sem na ulici s malým da se říct jo, na ulic po těch bytech, ale furt mi tam převládá ten rozum.“ (D30)

Další komunikační partneři vnímali budoucnost jako **spojitou v několika oblastech (práce, zdraví, bydlení, finance, rodina...)**: „Budoucnost pro mě by byla fakt si najít tu dobrou práci nějakou, která by mi vyhovovala, a prakticky se vyšplhat vešs s tím bydlením a tady s tím.“ (D15) „Mít co nejrychleji byt, abych ty děti znovu zajistila, abych si mohla třeba najít stálou práci, jestli mi to dovolí zdravý ted.“ (D19) „Důležitý je pro mě tam najít školku a najít tam práci. Protože když nebudu mít tohle, tak se nemůžu hnout dál.“ (D24) „Tady tak plánuju ten byt a nejdřív musím do práce, a to bude stěž, když mám ty dvě malý děti... Protože bez peněz to nejde, že. To až ten najdu tu práci, tak si začnu hledat ten byt nějaký, aspoň dva plus jedna, a pak se budu mít teda dobře no. Pak si třeba najdu přítele nějakýho, který bude stát za to, který bude rád, kterej mě bude rád i moje děti.“ (D25) „No tak ja zatím byt nehledám, protože na to nemám peníze, protože všichni chtějí na kauci a takhle, ale chcu vlastně nejdřív malou si zařadit do té školky, pak si najdu vlastně práci, až budu vydělávat, tak teprve můžu hledat nějaký byt.“ (D26) „Nejdřív si musím vyjednat doktory všechny, aby mi dali potvrzení, no a pak si zkusím najít podle těch nobou, a ještě mám epilepsii, tak podle toho si zkusím najít nějakou práci.“ (D15) „No, každopádně všechno je závislý jenom na té noze. Když bude ta noha v pořádku...“ (D16) „Tak abych si udržel práci, musím si najít si své bydlení a chci žít normální život už. Časem si nějakou rodinu zařadit.“ (D3) Intervenujícím faktorem ve vztahu k plánování budoucnosti byl **věk**. Lidé v důchodovém věku spíše zaměřovali své plány ve vztahu k budoucnosti k zisku místa v domově důchodců a ke spokojenému dožití vlastního života.

DISKUSE A IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI

Ve výše uvedeném textu jsme se zaměřili na analýzu a popis konceptu naděje a žádoucí budoucnosti za využití přístupů situační analýzy A. Clarke. Z prezentovaných dat je patrné, že naděje a orientace na budoucnost hrají velkou roli v cílech a plánech osob bez domova. Právě využívání konceptu naděje a orientace na budoucnost v individuálním plánování může být nástrojem redukce instrumentální odpovědnosti v individuální plánování v azylových domech v České republice. Výsledky zahraničních výzkumů se totiž shodují v tom, že koncept naděje a orientace na budoucnost hrají v procesu reintegrace do stabilních forem bydlení zásadní roli (viz např. Matsuoka, 2015). Poskytování sociální práce v sociálních službách založené na modelu budoucnosti nabízí prostor pro stanovování cílů, plánování, zkoumání možností a tvorbu závazků, které ukazují směry vývoje (Bandura, 2001; Seginer, 2005). Foster a Spencer (2011) upozorňují na to, že upřednostnění zaměření na žádoucí budoucnost spíše než na rizika a příčiny v práci s klienty podporuje jejich zplnomocnění. Pakliže je klientům umožněno mít své cíle, dochází ke zvýšení jejich motivace a naděje ve vztahu k budoucnosti (Biringer a kol., 2016). Johnson, Blum a Chegen (2014) potvrzují vztah mezi orientací na budoucnost a oblastí duševního zdraví. I Seginer (2005) poukazuje na to, že lidé mající jasnou představu o sobě samém ve vztahu k budoucnosti mají méně často úzkosti a deprese. Orientaci na budoucnost lze totiž považovat za důležitou součást rozvoje identity.

Pakliže se individuální plánování v azylových domech zaměřuje na minulost a je s jedincem prováděno formálně v kontextu instrumentální odpovědnosti, vznikají dvě kategorie dopadů: a) může dojít k posilování negativního zaměření na minulost (viz např. Spence a kol., 2004) a posilování fatální orientace spojené s pocitem bezmoci a vírou, že vnější síly ovládají život člověka (viz např. Boniwell, Zimbardo, 2003); b) pomoc není poskytována v intencích konkrétních potřeb klienta vztahených k budoucnosti ve vztahu k druhu, ale i intenzitě poskytované pomoci ze strany sociální služby (viz také Gerull, Merckens, 2012); pomoc se tak stává redukcionistickou, zaměřenou pouze na výsledek a nikoliv na proces práce s klientem.

Ve vztahu k implikacím pro sociální práci lze v kontextu výše zmíněného doporučit využívat pro individuální plánování v azylových domech: a) koncept recovery, b) přístup orientovaný na silné stránky.

Ad a) Podstatou konceptu recovery je totiž právě posílení naděje, životního smyslu, významu a cílů u klienta. Stěžejními principy recovery jsou přitom naděje a zplnomocnění (přenesení moci na stranu klienta a vnímání klienta jako nesoucího vlastní sebeurčení), které jsou podporovány tolerancí k jinakosti. Přístup je založen na klientově well-beingu, na důvěře v jeho vlastní schopnosti, na posílení klientových přirozených copingových strategií a na zdůraznění environmentálních faktorů. Každé recovery je přitom jedinečným procesem, který prostupuje napříč jednotlivými teoriemi sociální práce (Weber, Joubert, 2015; Biringer a kol., 2016).

Ad b) Koncept recovery je silně propojen se „*strenght based approach*“, který je orientovaný na odhalení silných stránek klienta, na nichž následně staví další poskytovanou podporu; a také na práci se zdroji klienta. Tento přístup je založen na čtyřech základních pravidlech: 1. klient má silné stránky, 2. motivace klienta ke změně je posilována se zaměřením na jeho silné stránky, 3. klientovo selhání v získání schopností neznamená selhání, ale to, že mu nejsou poskytovány dostatečné zkušenosti a instrukce, aby jich dosáhl, 4. všechny poskytované služby musí vycházet z klientových silných stránek (Epstein a kol., 2000). Gerull, Merckens (2012) uvádí seznam faktorů spojených se silnými stránkami a zdroji klienta, které získali analýzou 514 případů klientů z cílové skupiny osob bez domova; jedná se o: sociální interakce a komunikační schopnosti; fyzické zdraví; každodenní praktické dovednosti péče o sebe sama; společenskou atraktivitu; stabilní podpůrnou sociální síť; zájmy, aktivity a volný čas; autonomii (samostatnost a nezávislost); víru a strategie řešení; asertivitu; funkce v rodině a ve skupině; materiální zdroje; zvláštní schopnosti a výkon.

Výše zmíněné přístupy dávají prostor pro reflexi, flexibilitu, kreativitu, respektování hodnot profese a na hloubkové navázání vztahu s klientem, na práci s klientem řízenou jeho potřebami (Ferguson, 2005; Ruch, 2005; Gardner, 2006; Munro, 2011; Knott, Scragg, 2016); které stojí v určité opozici k rostoucímu zaměřením na instrumentální odpovědnost v soudobé sociální práci, kdy je člověk bez domova přejmenován z „*jedince v potížích*“ na „*uživatele služby*“ (Ruch, 2005).

ZÁVĚR

Ve výše uvedeném textu jsme se zaměřili na analýzu a popis konceptu naděje a žádoucí budoucnosti za využití přístupů situační analýzy A. Clarke. Z prezentovaných dat je patrné, že naděje a orientace na budoucnost mohou být nástrojem redukce instrumentální odpovědnosti v individuální plánování v azylových domech v České republice, která vzniká v kontextu soudobé společnosti. Instrumentální odpovědnost může být dále redukována konkrétními implikacemi v praxi sociální práce v podobě využívání konceptu recovery a přístupů orientovaných na silné stránky klienta.

POUŽITÉ ZDROJE

- AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION (APA). 2010. *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct* [online]. [25. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.apa.org/ethics/code/>
- BANDURA, A. 2001. Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1–26.
- BAUMAN, Z. 1987. *Legislators and Interpreters: On Modernity, Post-Modernity and Intellectuals*. Oxford: Polity Press.
- BIRINGER, E., DAVIDSON, L., SUNDFØR, B., RUUD, T. A., BORG, M. 2016. Experiences of Support in Working toward Personal Recovery Goals: A Collaborative, Qualitative study. *BMC Psychiatry*, 16(1), 426.
- BONIWELL, I., ZIMBARDO, P. 2003. Time to Find the Right Balance. *The Psychologist*, 16, 129–131.
- CLARKE, A. 2015. From Grounded Theory to Situational Analysis. What's New? Why? How? In: CLARKE, A., FRIESE, C., WASHBURN, R. (Eds.). *Situational Analysis in Practice: Mapping Research with Grounded Theory*. 84–118. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- D'CRUZ, H., GILLINGHAM, P., MENDEZ, S. 2007. Reflexivity: A Concept and Its Meanings for Practitioners Working With Children and Families. *Critical Social Work*, 8(1), 1–18.
- EPSTEIN, M. H., RUDOLPH, S., EPSTEIN, A. A. 2000. Using Strength-Based Assessment in Transition Planning. *Teaching Exceptional Children*, 32(6), 50–54.
- FERGUSON, H. 2005. Working with Violence, the Emotions and the Psychosocial Dynamics of Child Protection: Reflections on the Victoria Climbié Case. *Social Work Education*, 24(7), 781–795.
- FICHTNER, J. 2005. *Männer in Wohnungsnot. Eine qualitative Untersuchung zu Deutungsmustern und Lebenslagen bei männlichen Wohnungsnotfällen*. Gesellschaft für Sozialwissenschaftliche Frauenforschung.
- FOOK, J. 2016. *Researching Critical Reflection. Multidisciplinary Perspectives*. NY: Routledge.
- GARDNER, F. 2006. *Working with Human Service Organisations: Creating Connections for Practice*. Melbourne: Oxford University Press.
- FOSTER, K. R., SPENCER, D. 2011. At Risk of What? Possibilities over Probabilities in the Study of Young Lives. *Journal of Youth Studies*, 14(1), 125–143.
- GERULL, S., MERCKENS, M. 2012. *Erfolgskriterien in der Hilfe für Menschen mit besonderen sozialen Schwierigkeiten*. Folgestudie: Aktenanalyse und Diskussion der Gesamtergebnisse.
- GLUMBÍKOVÁ, K. 2017. *Reintegrace matek samoživitelek z azylových domů do stabilního bydlení*. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta sociálních studií. Disertační práce.
- CHEN, P., VAZSONYI, A. T. 2011. Future Orientation, Impulsivity, and Problem Behaviors: A Longitudinal Moderation Model. *Developmental Psychology*, 47(6), 1633–1645.
- JOHNSON, S. R., LINDSTORM, B. R. W., CHENG, T. L. 2014. Future Orientation: A Construct with Implications for Adolescent Health and Wellbeing. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 26(4).
- LAYTE, R., WHELAN, Ch. T. 2002. Cumulative Disadvantage or Individualisation? A Comparative Analysis of Poverty Risk and Incidence. *European Societies*, 4(2), 209–233.
- LEVINSON, D. (Ed.). 2004. *Encyclopedia of Homelessness*. Thousand Oaks, London: SAGE Publications.
- MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L. 2012. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál.
- MATSUOKA, A. K. 2015. Ethnic/Racial Minority Older Adults and Recovery: Integrating Stories of Resilience and Hope in Social Work. *British Journal of Social Work*, 1135. doi: 10.1093/bjsw/bcv120.
- MUNRO, E. 2011. *The Munro Review of Child Protection*. Final Report, A Child Centered System.

- KNOTT, Ch., SCRAGG, T. 2016. *Reflective Practice in Social Work*. London: Sage.
- PARTIS, M. 2003. Hope in Homeless People: A Phenomenological Study. *Primary Health Care Research & Development*, 4(1), 9–19.
- RUCH, G. 2005. Relationship-based Practice and Reflective Practice: Holistic Approaches to Contemporary Child Care Social Work. *Child and Family Social Work*, 10, 111–123.
- SANAYA, R., GARDNER, F. 2012. Critical Reflexion to Identity Gaps between Epoused Theory and Theory in Use. *Social Work Advance Access*, 57(2), 145–154.
- SEGINER, R. 2008. Future Orientation in Times of Threat and Challenge: How Resilient Adolescents Construct Their Future. *International Journal of Behavioral Development*, 32(4), 272–282.
- SNYDER C. R., FELDMAN D. B., TAYLOR J. D., SCHROEDER L. L., ADAMS V. H. 2000. The Roles of Hopeful Thinking in Preventing Problems and Enhancing Strengths. *Applied & Preventive Psychology*, 9, 249–270.
- SPENCE, S., STEVENS, R., PARKS, R. 2004. Cognitive Dysfunction in Homeless Adults: A Systematic Review. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 97, 375–379.
- STEINBERG, L., GRAHAM, S., O'BRIEN, L., WOOLARD, J., CAUFFMAN, E., BANICH, M. 2009. Age Differences in Future Orientation and Delay Discounting. *Child Development*, 80(1), 28–44.
- STODDARD, S. A., ZIMMERMANN, M. A., BAUERMEISTER, J. A. 2011. Thinking About the Future as a Way to Succeed in the Present: A Longitudinal Study of Future Orientation and Violent Behaviors Among African American Youth. *American Journal of Community Psychology*, 48(3–4), 238–246.
- THOMPSON, N., PASCAL, J. 2012. Developing Critically Reflective Practice. *Reflective Practice*, 13(2), 311–325.
- VAGNEROVÁ, M., CSÉMY, L., MAREK, J. 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum.
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. 2011. *Sociální psychologie*. Praha: Grada.
- WEBBER, M., JOURBET, L. 2015. Social Work and Recovery. *British Journal of Social Work*, 45(1), i1–i8.
- Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách.*

Eva Mydlíková: Posudzovanie sociálnej rizikovosti rodiny.

Trnava: TYPI UNIVERSITATIS
TYRNAVIENSIS, 2018.

Práce Evy Mydlíkové představuje zásadní přínos k profesionalizaci sociální práce v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a také obecněji v oblasti sociální práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami. Autorka se ve své monografii zaměřila na ústřední problém každé sociální práce, kterým je adekvátní posouzení životní situace klienta. Na základě posouzení životní situace totiž sociální pracovníci navrhuji vhodné postupy práce s klientem a určují směr celé spolupráce.

Co do počtu stran relativně útlá, ale obsahem bohatá monografie Evy Mydlíkové se postupně dotýká *teoretických východisek posouzení sociální rizikovosti rodin*, následně autorka promýšlí a představuje vybrané *metody a techniky posouzení* životní situace sociálně ohrožených rodin a dále pak uvažuje i o *klíčovách kompetencích sociálních pracovníků*, které jsou pro profesionální provádění komplexního posouzení a výkon sociální práce nezbytné. Výslednou syntézu svých zjištění, zkušeností i úvah pak autorka představuje v závěrečných doporučeních.

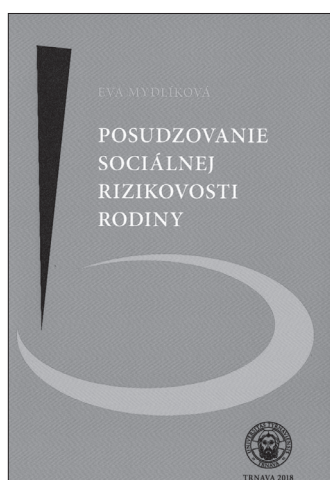
Při posouzení životní situace v cílové populaci sociálně ohrožených dětí a jejich rodin (což je oblast, kam autorka monografie cílí) jde často

o velmi zásadní a nelehká rozhodování, která situaci sociálně ohrožených dětí i celých rodin významně ovlivní (například se zvažuje návrh

na odebrání dětí). Eva Mydlíková, vědoma si závažnosti činnosti sociálních pracovníků právě v této sféře, ve své vědecké monografii vypracovala a navrhla témata a postupy, které mohou posuzování životní situace sociálními pracovníky významně obohatit a přispět tak ke komplexnosti jejich profesionálního úsudku.

Způsob uvažování Evy Mydlíkové je věrný vědecké logice uvažování. Nejprve ve své práci uvedla a integrovala teoretická východiska tří zásadních škol rodinné terapie, dále promyslela a navrhla

způsob ověření aktuálnosti jejich východisek, což následně na základě empirických zdrojů a zkušeností sociálních pracovníků také provedla a ve své monografii prezentovala. Touto akademicky relevantní formou obohatila nejenom rozvoj sociální práce jako aplikované činnosti, nýbrž také ukazuje, že debata či interakce mezi teoretickými východisky sociální práce a praxí je stále produktivní a nezbytný předpoklad rozvoje profese sociální práce jako svébytné disciplíny. Její systematická práce jde ovšem ještě dále a ve vztahu k tématům posouzení,

kteřá navrhla, ještě promyslela a představila také soubor kompetencí sociálních pracovníků, které jsou předpokladem pro komplexní a adekvátní posouzení.

Závěr její práce pak vyústí v celkové zhodnocení problematiky a vytyčení podstatných zásad, která by měla v profesionálním přístupu sociálních pracovníků zaujímat klíčovou roli.

Předloženou práci považuji za zásadní a výjimečný příspěvek v kontextu tématu posouzení životní situace i z hlediska profesionalizace výkonu sociálních pracovníků.

Pavel Navrátil,

*Katedra sociální politiky a sociální práce,
Fakulta sociálních studií MU*

Robert Garfield: Mužský kód: klíč k mužským emocím. Praha: Portál, 2017.

Ač se to na první dojem nezdá, kniha *Mužský kód: klíč k mužským emocím*, jež je počinem spíše v oblasti psychologie, může být pro potřeby sociálních pracovníků velice užitečná. Aby sociální pracovník mohl vykonávat svou práci kvalitně, měl by ke klientům, již se zpravidla nacházejí v náročných životních situacích, přistupovat i s určitou dávkou empatie. A právě mužská část klientely může mít mnohdy se sdělováním svých problémů obtíže – vzhledem k tomu, co tvrdí Garfield o takzvané citové intimitě. „*Citová intimita je prožitek hluboké propojenosti s druhým člověkem, jenž zná a chápe vaše nejdůležitější pocity a který s vámi sdílí ty svoje. Jde především o propojení srdcí.*“ (S. 23.) Sociální pracovník v tomto případě z pozice profesionálního pracovníka vůči klientovi mnohdy nemůže dostát adekvátnímu naplnění definice citové intimity, nicméně pokud alespoň z části pochopí a dokáže respektovat mužskou emocionální stránku věci, může to být pro obě strany velice hodnotné.

Robert Garfield je zkušený psycholog a psychoterapeut, který se dlouhodobě věnuje otázce mužství a mužského přátelství. Svou praxi

mimo jiné realizuje ve svých „laboratořích přátelství“, o kterých píše v recenzované knize. Role muže se v současné společnosti významně mění. A není divu, že spousta mužů, jež se dle Garfielda řídí tzv. mužským kódem (souborem maskulinních norem, jež vybízí muže k citové zdrženlivosti, kontrole vlastního chování, tendenci vydržet bez pomoci, být tělesně zdatný atp.), může být značně dezorientována a frustrována. Tento mužský kód je v naší společnosti zakořeněn stovky let. Jakékoliv projevy opačného chování často vedou až ke stigmatizaci jedinců. Proto je velice důležité, aby byl dnešní muž schopen odpoutat se od mužského kódu a rozvíjet sebe sama tak, aby mohl sjednotit tradiční mužské schopnosti s dovednostmi citové intimity.

Kniha je rozdělena do třech částí. V první se Garfield věnuje celkovému uvedení do problematiky mužské otázky, vysvětluje proměnu role muže z historického hlediska, co to vlastně je mužský kód a co mužům brání v tom, jak docílit kvalitních přátelských vztahů. Podrobněji rozebírá i přátelské vztahy na vývojové úrovni jedince, od prvotních vztahů v rodině,

až po seniorský věk. Každá tato fáze v životě člověka s sebou přináší i různé problémy, které souvisí s věkem, sociálním postavením a vyrovnáváním se s náročnými životními situacemi. Při každé z nich potřebujeme kamaráda. V „laboratořích přátelství“ (terapeutických skupinách, které Garfield vede) se muži učí vytvářet citové dovednosti prostřednictvím navázání dobrého kontaktu, sdílení srdečné komunikace, rozvíjení silné praxe angažovanosti a zvládání konfliktů. Podrobněji se pak těmito fázím autor věnuje ve druhé části knihy, jež je jakousi příručkou, která nám říká, jak na to.

Garfield v textu druhé části knihy strukturuje obsah dle jednotlivých fází přátelství. Zdůrazňuje při tom, že budovat pevný přátelský vztah vyžaduje značné úsilí a není to jen tak. V prvním kroku je velmi důležité si uvědomit, co vlastně od přátelství očekáváme a co mu sami můžeme nabídnout. Přátelství mohou být intenzivnější, ale existují i lidé, kterým stačí sdílet své emoce méně často, než je zvykem. Každý by proto měl být v tomto ohledu flexibilní a tolerantní. Důležité je také to, koho si za přítele vybíráme. V momentě, kdy hledáme někoho, kdo by mohl být naším současným přítelem, mnohdy znovu navazujeme přátelství, která byla kdysi funkční, ale z nějakého důvodu se rozpadla. Máme na tato přátelství také čas? A vhodný prostor? Kde se vlastně můžeme setkávat? To jsou další otázky, které autor čtenáři pokládá.

Asi nejtěžší výzvou je pro muže to, jakým způsobem by měli tento důvěrný přátelský vztah s kamarádem navázat. Garfield popisuje možná úskalí a předkládá doporučení a potřebné kroky, které je třeba k tomuto účelu podniknout. Možná je pro muže mnohdy nejtěžší navázat první kontakt. Možná i první kontakt s osobou, která dotyčnému může poskytnout adekvátní pomoc a poradenství (se sociálním pracovníkem), může být pro mužskou část populace náročnější. „Pokud muži sdělují své osobní informace pravidelně, je pro ně nakonec snazší ponořit se k hlubším citovým záležitostem – k věcem, které mají obrovský smysl, ale těžko se o nich mluví.“ (S. 119.)

Rozvíjení blízkých a uspokojivých mužských přátelství je jedna věc. Udržovat je v dobrém funkčním stavu je něco zcela jiného. Autor zmiňuje takzvaný „návod na údržbu přátelství“,

který za dobu své praxe ztuhl a vytříbil do řady postřehů. Nejdůležitější je dle něj udržovat pravidelný kontakt a umět dobře vše naplánovat, zároveň být flexibilní a vytrvalý. Přátelské rozhovory by také měly obsahovat i něco z citové intimity. Není špatné si popovídat o sportu či nových produktech elektrotechniky na trhu, nicméně umět si otevřeně říci o pocitech a o tom, co nás trápí, či těší, je taktéž velice důležité. Přátelský vztah je nutné občas obohatit o něco nového. Jednoduše udělat něco jinak. K nejcennějším prvkům přátelství pak patří věrnost a zároveň upřímnost. V mužích tato věrnost vyvolává představy citového stavu v závažných citových situacích, jako je například válka. V dnešní době je třeba podporovat věrnost v rámci drobností, jako je pomoc, podpora či doporučení tomu druhému. Pokud jsem zároveň i upřímný, náš vztah může být o to hodnotnější. Nakonec je třeba své přátelství považovat za dlouhodobou investici a necouvnout při první komplikaci.

Poslední kapitola druhé části knihy je věnována první pomoci přátelství. Mohou nastat situace, kdy se začne přátelství z různých důvodů rozpadat či může dojít ke konfliktům. Autor opět uvádí konkrétní příklady z praxe, které doplňuje

o správná možná řešení s využitím aplikace modelu citové intimity a předchozích doporučení. Nakonec je zde i možnost, že nastanou opravdu závažné důvody k ukončení přátelství. Může se jednat o konflikty, jako je lhaní, vyjádření důvěrných informací, vědomé uvádění v omyl (zejména pro osobní zisk), podvádění kamaráda s jeho partnerkou atp. V takových případech je i dobré vědět, kdy přátelství ukončit. A tak, jako je bolestivé ukončení jakéhokoliv vztahu, může být i velice těžké a bolestivé ukončit vztah přátelský.

Třetí část knihy je věnována tématům manželství, otcovství a vztahům na pracovišti v kontextu přátelství. Manželství či partnerství předpokládá velmi úzký vztah mezi dvěma lidmi. Problémy, které mohou v rámci partnerských vztahů vznikat, potřebují mnohdy lidé ventilovat i někde jinde. Přítel může být v tomto ohledu velmi cenným pomocníkem. Významnou roli hraje i vzor, který jsme převzali z rodiny. Autor navrhuje rady a vhodné otázky, které by si v rámci partnerských vztahů měl každý položit. Např.: „Jak se můj otec choval jako manžel? Jak ovlivnil to, co očekávám sám od sebe v roli partnera? Jak úspěšný jsem při plnění vlastních očekávání být dobrým partnerem?“ aj. V případech, že si dokážeme tyto otázky zodpovědět, dokážeme se lépe zorientovat v tom, jakou roli v rámci partnerských vztahů zaujímáme a jak případné nesrovnalosti dokážeme řešit. A to dle toho, jaký vzor jsme převzali z dětství. V rozhovorech s přítelem týkajících se partnerství je pak třeba zachovat mlčenlivost a úctu k druhému. Vzhledem k provázanosti vztahů se nevyhneme ani řešení vztahů mezi naším partnerem a přítelem. Autor zmiňuje možné komplikace, které mohou nastat při jejich nadměrném sblížení, či naopak pokud mezi nimi panuje nevráživost.

V kapitole o otcovství se krom jiných příkladů z praxe Garfield sčítá i se svým vlastním komplikovaným vztahem s otcem, který měl zdravotní postižení. Důsledky vyrovnávání se s následky zdravotního postižení vyvolaly ve vztahu otce a syna spoustu bloků a bariér. Zejména pak v oblasti citové intimity. Otec, aby se se zdravotním postižením vyrovnal, nikdy si toto nepřipustil a jakýkoliv náznak emocí pro něj byl nepřijatelný. Syn pak až po dlouhé době zjistil, že jejich vzájemný vztah byl tímto

významně ovlivněn a nesl si z něj následky. Úloha sociálního pracovníka přitom může být v podobných případech značná. Hledat zdroje podpory v náročných či nelehkých životních situacích mnohdy nemusí být jen o poskytování odborného poradenství, ale o lidském přístupu a pomoci v rámci navazování vztahů a komunikaci s našimi blízkými.

Jak vyplývá z výše zmíněného, hlavním tématem knihy jsou muži, jejich citová intimita a navazování přátelských vztahů. Vzhledem k současnému trendu směřujícímu k interdisciplinárnímu či transdisciplinárnímu přístupu k problematice spojené s inkluzivními tendencemi ve společnosti jsou pomáhající profese jedním z hlavních zdrojů, které inkluzivní teoretické koncepty mohou uvést do praxe. Pokud začínáme u prvotních tendencí genderové otázky (podobně jako etnicita, rasa, sexualita, disabilita atp.), je nutno podotknout, že je zde mnohem větší prostor dáváno ženské otázce. Na druhou stranu lze postavení ženy v současné společnosti považovat za mnohem víc uspokojující, než tomu bylo např. na počátku minulého století. Se změnami sociálního postavení žen se však zároveň proměňuje i sociální postavení mužů. Ráda bych v souvislosti s odkazem na knihu upozornila na to, že v důsledku těchto změn může být i postavení mužů v dnešní společnosti značně nelehké. Autor popisuje koncept mužského kódu, jenž může být v rámci komunikace na úrovni sociálních vztahů a zejména v krizových situacích (ztráta zaměstnání, stáří, získané postižení, rodinné vztahy při narození dítěte s postižením atp.) velkým problémem. Ženy a muži mohou na podobné situace reagovat různým způsobem. Definici a pochopení těchto tendencí považuji za klíčové v rámci komunikačního procesu na úrovni sociálního pracovníka / uživatele služeb (klient). Autor v knize vychází jak z výzkumných poznatků, které dokládá v závěru knihy, tak své postřehy zároveň doplňuje i o příklady z praxe či ze svého vlastního života. To dodává knize čtivý ráz, a ta je proto vhodná pro čtenáře z řad odborné i laické veřejnosti.

Ivana Hrušešová,

*Ústav speciálněpedagogických studií,
PF Univerzita Palackého v Olomouci*

Denisa Šoltésová: Rizikový pojem „canisterapia“. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014.

Predkladaná publikácia predstavuje dlho pripravovanú vedeckú monografiu autorky, ktorá sa predmetnej téme venuje z odborného hľadiska mnoho rokov. Nemenej dôležitým faktom, ktorý prispieva ku kvalite textu, je samotná autorkina praktická skúsenosť v danej oblasti. Ako už názov naznačuje, práca sa zaoberá pojmom canisterapia, ktorý však kvôli jeho kritike schválne obsahuje úvodzovky. Autorka v monografii vysvetľuje, prečo miesto zaužívaného a spopularizovaného „canisterapia“ používa pojem „intervencie a aktivity s asistenciou psov“ (ďalej len IAAP), ktoré sú hlavným predmetom záujmu publikácie v kontexte pomáhajúcich profesií a najmä v kontexte sociálnej práce.

Napriek tomu, že na prvý pohľad ide o relatívne útlú knihu, obsahovo je takpovediac „nadupaná“ doterajšími odbornými poznatkami o humánno-animálnych interakciách či IAAP, ktoré autorka rozoberá z historického hľadiska, súčasného stavu poznania a výskumu v zahraničí a na Slovensku, terminologického a legislatívneho vymedzenia, vlastného extenzívneho výskumu, ktorý zatiaľ na slovenské pomery nemá obdobu, a z hľadiska potencialít pre uplatnenie v sociálnej práci. Ku čitateľkám a čitateľom sa tak dostáva publikácia, ktorá je prvá a jedinečná svojho druhu na Slovensku.

Kniha je prehľadne členená do piatich kapitol, pričom prvé tri kapitoly sú čisto teoretického charakteru, nosnou témou štvrtej kapitoly je popis realizácie a výsledkov vlastného výskumu autorky s doplnením o legislatívne ukotvenie problematiky na Slovensku a piata kapitola apeluje na príležitosti, ktoré IAAP ponúkajú sociálnej práci do budúcnosti. Začiatok prvej kapitoly o historickom exkurze do humánno-animálnych interakcií zaujímavo približuje,

akú predstavu o liečebnom potenciáli zvierat mali ľudia v jednotlivých historických obdobiach od staroveku do začiatku 20. storočia a ako vznikali prvé organizácie, ktoré zohrali dôležitú úlohu vo výskume a v praxi humánno-animálnych interakcií. V jednotlivých podkapitolách je vysvetlená krátka história vedecko-výskumného a praktického záujmu o humánno-animálne interakcie od obdobia 60-tych rokov 20. storočia, vznik zahraničnej organizovanej činnosti v predmetnej sfére a vznik a dôležité aktivity *Medzinárodnej asociácie organizácií pre humánno-animálne interakcie* [angl. International Association of Human-Animal Interaction Organisations, ďalej len IAHAIO].

Druhá kapitola je zameraná na výskum a aktuálny stav poznania v oblasti humánno-animálnych interakcií. Cez prvé publikácie v predmetnej sfére z polovice 20. storočia sa autorka prehľadne dostáva do súčasného vedeckého diskurzu, ktorý objasňuje cez výskum fyziologických, psychologických a psychosociálnych efektov humánno-animálnych interakcií. Z teoretického hľadiska sa autorka opiera najmä o Bowlbyho teóriu pripútania, Wilsonovu teóriu biofilie, koncepciu sociálnej opory Collisa a McNicholasovej a Odendaalovu koncepciu „Attentionis Egens“. V tretej kapitole sa autorka venuje hĺbkovému vymedzeniu terminológie súvisiacej s IAAP/zvierat, vychádzajúc najmä z definícií pracovnej skupiny *IAHAIO* a *Spoločnosti Delta* (angl. Delta Society). Predmetné pojmy sú precízne vysvetlené a doplnené o jednotlivé druhy a formy aktivít a metódy ich realizácie.

Nosnou a najrozsiahlejšou je kapitola štvrtá. Na začiatku autorka približuje vývoj IAAP v Slovenskej republike od 90-tych rokov 20. storočia a oboznamuje čitateľky a čitateľov s ich špecifikami. Kriticky upozorňuje najmä na nejednotnosť terminológie, nedostatočné štandardy upravujúce pracovné postupy, absentujúcu legislatívu a slabé možnosti systematického vzdelávania. V kontexte používania v Slovenskej a Českej republike sú podrobne vysvetlené rozdiely medzi pojmami „canisterapia“ a „intervencie a aktivity s asistenciou psov“, ako aj otázka relevantnosti ďalších súvisiacich pojmov používaných pre označenie jednotlivých účastníčok a účastníkov IAAP. Vychádzajúc zo slabej poznatkovej bázy o aktuálnom stave a špecifikách IAAP na Slovensku je argumentovaná realizácia vlastného empirického výskumu autorky, pričom si za hlavný cieľ zvolila zistiť vybrané charakteristiky IAAP v Slovenskej republike s dôrazom na možnosti využitia v sociálnej práci.

S využitím najmä kvantitatívnej a čiastočne kvalitatívnej výskumnej stratégie zamerala autorka výskumu hlavnú pozornosť na personálne zabezpečenie IAAP (profesné a demografické charakteristiky poskytovateľiek a poskytovateľov IAAP), na procesuálne a metodické charakteristiky IAAP, na uplatňovanie IAAP v zariadeniach sociálnej, zdravotnej a školskej

sféry a na cieľové skupiny IAAP. V rámci mapujúceho výskumu bol pritom použitý autorský *Dotazník mapovania canisterapie v podmienkach Slovenskej republiky* s 54 otázkami na vzorke respondentiek a respondentov, ktoré/í v kalendárnom roku realizácie výskumu poskytovali služby IAAP na Slovensku. Výsledky poukazujú na vysokú variabilitu, či už osôb poskytujúcich IAAP z hľadiska ich demografických a profesných charakteristík, alebo samotných poskytovaných služieb v danej sfére. Trochu netradične je medzi prezentáciou výsledkov a ich zhrnutím s vyvodzujúcimi závermi včlenená podkapitola venujúca sa legislatíve Slovenskej republiky týkajúcej sa problematiky IAAP, ktorá je taktiež podrobovaná kritike, najmä v kontexte jasne nekonkretizujúcich podmienok realizácie IAAP. Avšak keďže autorka v závere kapitoly vyvodzuje aj vlastné odporúčania, opierajúc sa priamo o spomínanú legislatívu, dá sa takéto členenie publikácie pochopiť. Z výsledkov výskumu, v kombinácii s informáciami z platnej legislatívy, vyvodila autorka publikácie závery, ktoré poukazujú na IAAP (hlavne metódu terapie s asistenciou zvierat) ako na špecifický prístup v sociálnej práci. Obzvlášť sociálnu terapiu vníma autorka práce ako činnosť, ktorá vytvára „optimálny priestor a vhodnú príležitosť na uplatnenie mechanizmov pôsobenia IAAP“. Jedným z dôležitých odporúčaní, ktoré sa viac krát v publikácii opakuje, je potreba profesionalizácie IAAP.

V nadväznosti na prezentáciu výsledkov a vyvedených záverov z výskumu v predchádzajúcej kapitole je obsahom poslednej, piatej kapitoly úvaha autorky o možnostiach zahrnutia poradenských a terapeutických intervencií psa v sociálnej práci, najmä ako súčasť socioterapie. Tieto možnosti sú diskutované cez prístup centrovaného na príjemcu služby, multidisciplinárny, interdisciplinárny a transdisciplinárny prístup. Popisované sú jednotlivé etapy IAAP, v kontexte navrhovaného rozlišovania spôsobu poskytovania služieb IAAP na vlastnú profesiu alebo ako súčasť sociálnej práce. Za obzvlášť prínosné považujem detailné navrhované vymedzenie jednotlivých metód v kontexte socioterapie, ako by mohlo byť uplatňované na Slovensku, čo sa javí byť ako veľmi dobrá pomôcka aj pre ľudí z praxe v rámci ich kompetenčného

usmernenia. Obdobne aj posledná podkapitola celej publikácie predstavuje pre už súčasnú prax IAAP, ale aj teóriu a budúcnosť sociálnej práce potenciálne usmerňujúci prehľadný a obsiahly manuál pre uplatňovanie IAAP na Slovensku. Táto publikácia by rozhodne nemala ujsť všetkým profesionálkam a profesionálom (študentkám a študentom) venujúcim sa, či už z teoretického, alebo praktického hľadiska, podporným terapeutickým metódam, najmä v sociálnej práci. Opomenúť by sme nemali ani tvorcov a tvorkyne sociálnej politiky a legislatívy. Prínosnou môže byť kniha tiež pre oblasti kynológie, psychológie, pedagogických vied, najmä predškolskej a elementárnej pedagogiky,

sociálnej, špeciálnej a liečebnej pedagogiky či andragogiky a geragogiky, uplatnenie však môže mať aj v oblasti zdravotníctva, najmä čo sa týka ošetrovateľstva a psychiatrie. Napriek vysoko odbornému jazyku a množstvu výrazov a názvov v anglickom jazyku (ktoré žiaľ nie sú preložené do slovenčiny), čo môže spôsobovať namáhavejšie čítanie textu, považujem túto monografiu za obzvlášť odporúčajúcu aj všetkým osobám praktizujúcim IAAP na Slovensku bez ohľadu na ich akademické ukotvenie.

Alena Rusnáková,

*Inštitút edukológie a sociálnej práce,
FF Prešovská univerzita v Prešove*

Publikační plán

6/2018: Posuzování v sociální práci

Editorkou čísla je Eva Mydlíková (Trnavská univerzita v Trnavě, Slovensko).
Vyjde 31. prosince 2018.

1/2019: ERIS Journal – Winter 2019 (English edition)

Editorem čísla je Mariusz Granosik (Uniwersytet Łódzki, Polsko).
Vyjde 28. února 2019.

2/2019: Vzdělávání v sociální práci

Editorem čísla je Milan Schavel (Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Slovensko).
Vyjde 31. března 2019.

3/2019 Vliv proměn společnosti na sociální práci

Editorem čísla je Oldřich Chytil (Ostravská univerzita v Ostravě, Česká republika).
Vyjde 30. června 2019.

4/2019: ERIS Journal – Summer 2019 (English edition)

Editorkami čísla jsou Doris Böhler (Fachhochschule Vorarlberg GmbH, Rakousko) a Karen Mills (University of Hertfordshire, Velká Británie).
Vyjde 31. srpna 2019.

5/2019: Expertní a participativní přístup

Editory čísla jsou Libor Musil a Jiří Winkler (Masarykova univerzita, Česká republika).
Vyjde 30. září 2019.

6/2019: Lidé v ohrožení

Editorkami čísla jsou Tatiana Matulayová a Selma Porobić (Palackého univerzita v Olomouci, Česká republika).
Vyjde 31. prosince 2019.

Online prakticko-publicistická část časopisu na www.socialniprace.cz

Online publicisticko-praktická část časopisu je dostupná **pouze předplatitelům časopisu jako celku** (tištěná akademická část + online prakticko-publicistická část). Ostatním čtenářům budou texty zpřístupněny **s časovým odstupem** přibližně jednoho roku.

Přístupy do online publicistiky zřizujeme v měsíčních intervalech, a to na základě uhrazeného předplatného. V případě, že jste časopis zakoupili mimo distribuční firmu SEND Předplatné a máte zájem o přístup k publicistice časopisu, kontaktujte, prosím, paní Olgu Cídlovou (olga.cidlova@socialniprace.cz), která vám online přístup zřídí.

Obsah prakticko-publicistické části čísla 5/2018

O ČEM SE MLUVÍ

Rozhovor

O možnostech a limitech historického výzkumu v sociální práci

Esej

Pavla Kodymová: Třikrát memorandum sociálních pracovníků aneb historie trochu jinak

Polemika

Roman Baláž: Existuje československá sociální práce?

INSPIRACE PRO PRAXI

Rozhovor

O způsobech využití historického výzkumu ve vzdělávání sociálních pracovníků a pracovníků

Medailon

Marie Krakešová-Došková

Profil

Monika Pailová: Vysoká škola politická a sociální v Praze (1945–1949)

Inspirace

Profily inspirujících organizací

A další texty, na kterých pracujeme. Online publicistika bude **postupně zveřejňována v průběhu října až prosince 2018**.

Veřejný závazek časopisu

Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci

Časopis pre teóriu, prax a vzdelávanie v sociálnej práci

Posláním časopisu Sociální práce / Sociálna práca je:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životní problémy lidí prostřednictvím sociální práce;
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizaci praxe sociální práce;
- přispívat k rozvoji sociální práce jako vědní disciplíny a ke zkvalitnění vzdělávání v sociální práci;
- podporovat zájmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.

V zájmu dosažení těchto cílů bude časopis v rámci obce sociálních pracovníků a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníků jiných oborů podporovat:

- postoje, které považují odbornost a lidskost za rovnocenná kritéria kvality sociální práce;
- postoje, které kladou důraz na propojení teoretického zdůvodnění postupů sociální práce s její praktickou orientací na problémy klientů a jejich reálné možnosti;
- soudržnost všech, kteří se angažují ve prospěch řešení problémů klientů prostřednictvím sociální práce;
- otevřenou, odlišnosti chápající, poučenou a věcnou diskusi v rámci obce sociálních pracovníků;
- chuť a zájem sociálních pracovníků vidět sebe samé očima jiných.

Posláním časopisu Sociální práce / Sociálna práca je:

- podporovať schopnosť českej a slovenskej spoločnosti riešiť životné problémy ľudí prostredníctvom sociálnej práce;
- podporovať kvalitu sociálnej práce a profesionalizáciu praxe sociálnej práce;
- prispievať k rozvoju sociálnej práce ako vedeckej disciplíny a k skvalitneniu vzdelávania v sociálnej práci;
- podporovať záujmy poskytovateľov a užívateľov sociálnych služieb.

V záujme dosiahnutia týchto cieľov bude časopis v rámci obce sociálnych pracovníkov a s nimi spolupracujúcich a pomáhajúcich pracovníkov iných odborov podporovať:

- postoje, ktoré považujú odbornosť a ľudskosť za rovnocenné kritériá kvality sociálnej práce;
- postoje, ktoré kladú dôraz na prepojenie teoretického zdôvodnenia postupov sociálnej práce s jej praktickou orientáciou na problémy klientov a ich reálne možnosti;
- súdržnosť všetkých, ktorí sa angažujú v prospech riešenia problémov klientov prostredníctvom sociálnej práce;
- otvorenú, odlišnosti chápajúcu, poučenú a vecnú diskusiu v rámci obce sociálnych pracovníkov;
- chuť a záujem sociálnych pracovníkov vidieť samých seba očami iných.

Anotace čísla 6/2018

Posuzování v sociální práci
Assessment in Social Work

V období priemyselnej revolúcie narastala chudoba, ktorú nebolo možné zastaviť. Až prišla Mary Richmond, ktorá v sociálnej práci spustila lavínu poznania. A to nielen svojím praktickým výkonom, ale aj tvorbou teoretických konštruktov, ktoré vytvorili základňu pre novú vednú disciplínu.

V roku 1917 v New York vyšlo prvé vydanie „Social Diagnosis“, v ktorej Richmond vysvetľuje svoj pohľad na diagnostikovanie (ako na proces) a diagnózu (ako na výsledok procesu) ako na snahu o pokiaľ možno objektívnu definíciu sociálnej situácie a osobnosti. Zisťovanie a hľadanie príčin zlyhávania v roliach jednotlivých členov rodiny, ako aj vo fungovaní rodiny ako celku je spôsob, ktorý je roky v našom spoločenskom priestore najmä spoločenských disciplín silne preferovaný.

Na rozdiel od medicíny, od ktorej sa pojem rozšíril do najmä spoločenských a pedagogických vied, nemožno v sociálnej práci človeka vnímať bez kontextu mikro, mezo a makro prostredia. A tak sa diagnostikovanie, diagnóza postupne nahrádzali pojmom posúdenie (z angl. assessment). Ak pristúpime k vysvetleniu pojmu posudzovanie situácie klienta podľa Collinsa, tak posudzovanie je proces, v ktorom sa posudzuje jednotlivец alebo rodina a jeho/ich prostredie. Na konci tohto procesu je rozhodovanie o tom, aké má/majú potreby.

Asi najväčšou výhradou voči diagnostikovaniu je fakt, že v procese diagnostikovania hľadáme skôr „chybné, nekompletné, patologické, neadaptívne“ prvky v človeku alebo rodine. Sémanticky slovo posudzovať v sebe obsahuje hodnotiaci element. Tak v diagnostikovaní, ako aj v posudzovaní môžeme vnímať človeka a jeho prostredie aj v kontexte pozitívneho potenciálu, nielen v odhaľovaní rizík a patologických prvkov.

- Čo teda je dobré v sociálnej práci rozpracovať?
- Diagnostikovať či posudzovať alebo analyzovať?
- Alebo sa inšpirovať niektorými psychoterapeutickými smermi a vôbec sa nezaújmať a neanalyzovať situáciu klienta?
- Aké metodologické nástroje má sociálny/a pracovník/čka v rukách?
- Aké sú výsledky diagnostického/posudzovacieho procesu a k čomu majú slúžiť?

Toto sú otázky a dilemy, ktoré by sme sa radi pokúsili našim čitateľom aspoň čiastočne zodpovedať.

*Doc. PhDr. Eva Mydlíková, PhD.,
editorka čísla*

Pokyny pro autory

(zkrácená verze, plný text je dostupný na www.socialniprace.cz)

Časopis vychází čtyřikrát ročně v českém a slovenském a dvakrát ročně v anglickém jazyce a publikuje co nejširší spektrum článků relevantních pro sociální práci. Články mohou být zaměřeny na jakýkoliv aspekt praxe, výzkumu, teorie či vzdělávání. Časopis je rozdělen na tištěnou akademickou část a online publicistiku dostupnou na www.socialniprace.cz. Zatímco akademická část referuje o výzkumu a informuje o zajímavých knihách, online publicistická část je určena pro publikaci tematicky atraktivních námětů z praxe zpracovaných různorodými publicistickými žánry. Tištěná část časopisu má následující strukturu:

1. Editorial
2. Studie, výzkumy, analýzy
3. Recenze knih

1. Pokyny autorům studií, výzkumů a analýz

Redakce přijímá příspěvky, které odpovídají profilu časopisu. Zasláný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci v časopise Sociální práce / Sociální práce. Počet příspěvků od jednoho autora je omezen na dva za jeden rok.

Nabídka rukopisů a recenzní řízení

Akademický textem se pro účely našeho časopisu rozumí výzkumná, popř. přehledová stať (teoretická, historizující aj.). Předpokladem zařazení příspěvku do recenzního řízení je skutečnost, že v textu autor systematicky pracuje s relevantními prameny, objasňuje výzkumnou metodologii a s ohledem na svůj výzkumný cíl prezentuje také zjištění. Vzhledem k profesnímu charakteru časopisu preferujeme texty, které obsahují vedle zmíněných aspektů také aplikační dimenzi, v níž autor objasňuje relevanci svých zjištění v kontextu sociální práce.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní a je prováděno dvěma na sobě nezávislými recenzenty. Studentské práce procházejí jedním recenzním řízením. Práce jsou posuzovány po stránce obsahové i formální. V případě potřeby může být práce vrácena autorům k doplnění či k přepracování. Na základě posudků bude rozhodnuto o jejich přijetí či odmítnutí. Ve sporných případech rozhoduje editor čísla. Redakci se prostřednictvím e-mailové komunikace zasílají dvě provedení rukopisu. Jedno z nich nesmí obsahovat žádné údaje, které by mohly vést k identifikaci autora. Druhé provedení příspěvatele odešle v kompletní verzi.

Redakce si vyhrazuje právo provádět drobné stylistické úpravy. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí.

Rozhodnutí o vydání

O výsledku recenzního řízení je autor vyzooměn nejpozději do šesti měsíců od data obdržení statí.

Náležitosti rukopisu

Text musí být napsán v souladu s platnými jazykovými normami (viz plná verze Pokynů autorům na www.socialniprace.cz).

- I. Titulní strana** obsahuje výstižný a stručný název práce v češtině – nebo slovensky ekvivalent – a v angličtině, jména všech autorů, biografickou charakteristiku a v poznámce pod čarou také afilaci autora.
- II. Český nebo slovenský abstrakt** v rozsahu maximálně 200 slov.
- III. Klíčová slova** v češtině (slovenštině).
- IV. Abstrakt** v angličtině v rozsahu maximálně 200 slov.
- V. Klíčová slova** v angličtině. Používáte prosím max. dvouvýrazová slovní spojení.
- VI. Vlastní text** (rozsah maximálně 10 000 slov).
- VII. Seznam citované literatury:** Autorů žádáme, aby zvýšenou pozornost věnovali přesnému a korektnímu odkazování (viz plná verze Pokynů autorům na www.socialniprace.cz).
- VIII. Tabulky a grafy:** Tabulka nesmí být širší než 14 cm. Výška písma alespoň 8–10. Při grafech používejte laskavě výrazné kontrastní barvy (upozorňujeme, že časopis je černobílý).

2. Publikáční etika a jiné informace

Rukopisy jsou posuzovány v publikačním řízení sestávajícím z posouzení 1. oborové přiměřenosti článku jedním členem redakční rady a 2. oboustranně anonymního recenzního řízení dvěma odborníky z veřejného seznamu recenzentů umístěného na našich webových stránkách.

Texty jsou posuzovány výhradně na základě jejich intelektuální hodnoty bez ohledu na autorovu rasu, pohlaví, sexuální orientaci, vyznání, etnický původ, občanství nebo politické názory.

Redakce časopisu SP/SP vynaloží veškeré úsilí k zachování nestrannosti recenzního řízení, aby nedošlo k odhalení identit akterů recenzního řízení.

Autor, u něhož byl prokázán plagiát nebo falšování dat, ztrácí možnost v časopise SP/SP publikovat.

Autor zasláním příspěvku uděluje souhlas k užití svého příspěvku v elektronických databázích, ve kterých je časopis SP/SP indexován. Časopis je též volně dostupný na webových stránkách www.socialniprace.cz.

Přetisknout část uveřejněného textu nebo jeho užití v jiné publikaci lze jen s citací původu textu.

Notice to Contributors

(short version, full text is available at www.socialniprace.cz)

The journal Czech and Slovak Social Work is published four times in the Czech and Slovak language and twice in the English language each year. The journal publishes the widest range of articles relevant to social work. The articles can discuss on any aspect of practice, research, theory or education. Our journal has the following structure:

- Editorial
- Articles (academic part)
- Book reviews

1. Instructions to authors of academic articles

Editors accept contributions that correspond to the profile of the journal (see "Our mission"). The contribution has to be designated only for publishing in the journal Czech and Slovak Social Work. It can also be a contribution which has already been published in another journal, after being reviewed and supplemented.

The offer of manuscript receipt and review procedure

The academic text intended for publishing in the journal should be a research or overview essay (theoretical, historical, etc.). For the article to be accepted to the review procedure, the author of the text must work systematically with the relevant sources, explain the research methodology and present a conclusion with regard to the research goal. Because the journal has a specific professional nature, texts are preferred which also contain application aspects where the author explains the relevance of their conclusions in the context of social work.

The review process is reciprocally anonymous and is carried out by two independent reviewers. Student works are subject to single review process. Academic and student works are judged in terms of content and form. If necessary, a work may be returned to the authors for supplementation or rewriting. Based on the assessments of the review process a decision will be made to either accept and publish the article in our journal or to reject it. The Chairman of the Editorial Board will decide in questionable cases. Please send two versions of the article to the editor via e-mail. The first one may contain information which could reveal the identity of the author. The second version should be the complete and final text.

Decision to publish

Authors are informed about the result of the review process within six months from the date of receipt of the text/manuscript.

Manuscript requirements

The text must be written in accordance with applicable language standards.

- I. Front page** contains a descriptive and brief title of the article in English; the names of all authors, biographical characteristics and also contact affiliation of all authors in the footnote.
- II. Abstract** in English with a maximum of 200 words.
- III. Keywords** in English.
- IV. The text of the article** (maximum of 10,000 words).
- V. List of references:** Authors are requested to pay attention to correct and accurate referencing (see full Notice to Contributors on www.socialniprace.cz).
- VI. Tables and charts:** tables must not be wider than 14 cm. Font size is to be at least 8 to 10 points. In the charts, please use contrasting colours (mind the journal is black-and-white only).

2. Ethics and other information

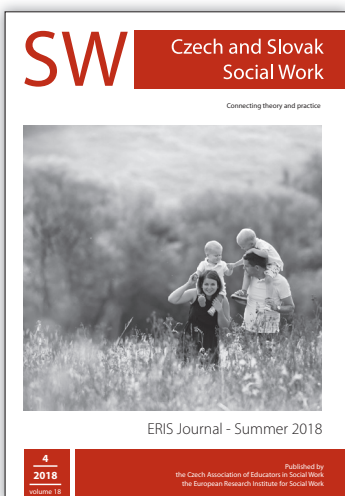
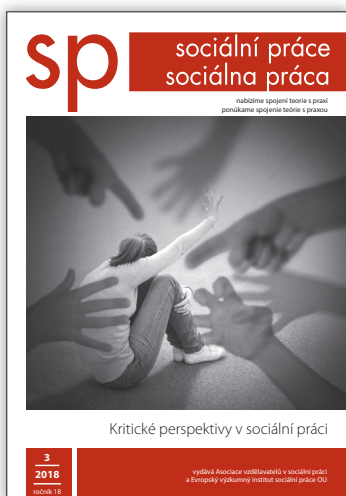
Manuscripts are assessed in the review proceedings which comprise 1. the assessment of professional appropriateness by one member of the Editorial Board, and 2. bilaterally anonymous review by two experts from the list of reviewers posted on our website.

The text is assessed exclusively on the basis of its intellectual value, irrespective of the author's race, gender, sexual orientation, religion, ethnic origin, citizenship or political views.

The editors of the journal make every effort to maintain impartiality of the review proceedings not to disclose the identity of the reviewers and other participants in the proceedings. The author whose work was demonstrably proved to contain plagiarisms or forged data shall lose an opportunity of publishing in the Journal.

By sending the article, the authors give their consent to its use in the electronic databases where the Journal is indexed. The Journal is freely available at HYPERLINK "<http://www.socialniprace.cz>".

Poslední vydaná čísla

ISSN 1213-6204 (Print)
ISSN 1805-885X (Online)

www.socialniproace.cz